БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР МАДАНИЯТ МИНИСТРЛИГИНИНГ ОРГАНИ

ГАЗЕТА 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

1983 ЙИЛ — 18 НОЯБРЬ № 47 (2735) ЖУМА

БИЗНИНГ РЕСПУБЛИКАМИЗДАГИ КОЛХОЗЧИ ВА ИШЧИ, ИНЖЕНЕР ВА УҚИТУВЧИ, ЕЗУВЧИ ВА ОЛИМ, ХИЗМАТЧИ ВА СТУДЕНТ, МАКТАБ УҚУВЧИСИ ВА УЙ БЕКАСИ — ҲАММА ПАХТАКОРДИР. РЕСПУБЛИКАМИЗДА УРОҚ ВА БОЛҒАНИНГ МУСТАҲКАМ ИТТИФОҚИ СОЛНОМАСИГА КЎПДАН-КЎП ЕРҚИН САҲИФАЛАР ЕЗИЛГАН. БУГУН ҲАМ ПАХТАЗОР — ДЕҲҚОНЛАРНИНГ СОДИҚ ВА ИШОНЧЛИ ДЎСТЛАРИГА, АСОСИЙ ҚАСБИДАН ҚАТЪИЙ НАЗАР, ҲАҚИҚИЙ ПАХТАКОР БЎЛГАН СИЗЛАРГА МУНТАЗИР.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети, Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиуми ва Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг Мурожаатидан

Комил ЯШИН,
Ўзбекистон ССР Министрлар Совети ҳузуридаги адабиёт, санъат ва архитектура соҳасидаги Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий номидаги Ўзбекистон ССР Давлат мукофотлари комитетининг раиси

ЯНГИ ЛАУРЕАТЛАР

Коммунистик партиянинг эътибори ва меҳрибонлиги адабиёт ва санъат аҳлини янги муваффақиятларга руҳлантирмоқда. Совет ёзувчилари, рассомлари, композиторлари, артистлари, меъморлари ўз асарларида коммунистик идеалларни тасдиқламоқдалар, халқ учун ижод қилмоқдалар.

Ўзбекистонда ҳам янги, салмоқли асарлар яратилди. Шуларнинг энг яхшилари ҳамза номидаги Давлат мукофотига тавсия қилинган эди. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети ва республика Министрлар Совети қўйидаги асарларни 1983 йилги мукофотлар билан тақдирлашни лозим топди. Анъанага кўра янги лауреатларнинг номлари Ўзбекистон ССР ташкил топган куни эълон қилинди.

Энг яхши асарларнинг рағбатлантиришни маданиятимиз, республикамиз ҳаётида муҳим воқеадир. Бу ўзбек совет адабиёти, санъати ва меъморчилиги янада равнақ этаётганлигини яққол кўрсатади.

Эркин Воҳидовнинг «Шарқий қирғоқ» китоби мукофот билан тақдирланди. Унда шоирнинг сўнгги йилларда яратган шеърлари, шунингдек, «Руҳлар исёни» достони ўрин олган. Лиризм ва юксак гражданлилик бу асарларнинг асосий фазилатларидандир. Уларда Ватанга ниҳоятда садоқатли замондошимизнинг овози жаранглайди. Китобхонлар чиндан ҳам бу китоб шоир ижодида янги босқич бўлганини таъкидламоқдалар.

Иброҳим Раҳимнинг «Оқибат» ва Александр Удаловнинг «Ватан ўғлони» романлари Ҳамза мукофотлари билан тақдирланди. Иброҳим Раҳим ўз романида Ноқоратупроқ ерларни ўзлаштиришни ёритишда давом этади. Серқирра, қизиқарли сюжетга эга бу роман рус ва ўзбек халқлари дўстлигининг буюк яратувчанлик қудратини ифодалайди. Александр Удаловнинг «Ватан ўғлони» романи рус ва ўзбек халқлари яқинлашувининг тарихий жараёнини бадиий тадқиқ этади. Иккала халқининг прогрессив, демократик кучларининг бирлашишини, инқилоб йиллари ва ундан кейинги даврда янги жамият қуриш воқеаларини тасвирлайди. Китобхонлар романдаги тўлақонли характерларни, романнинг тилини юқори баҳоладилар.

Москвалик марҳум шоир Владимир Державин ўзбек шеъриятидан қилган «Қадимий йўл» таржимаси китоби учун Ҳамза мукофотига сазовор бўлди. Владимир Державининг номи шеърий таржима соҳасидаги совет сўз усталари даврасидан фахрли ўрин олган. Ў Ўзбекистонни жуда яхши билар, севар эди, ўзбек халқини, унинг тарихини, классик ва замонавий адабиётимизни чуқур ўрганган эди. Ў ўз таржималарида ўзбек шеъриятининг мазмунини ва руҳини ёрқин беришга эришган.

Тасвирий санъат соҳасидаги мукофот билан рассом Рўзи Чориев замондошлар турқум портретлари учун сазовор бўлди. Бу рассомнинг ижоди инсон қалбини чуқур тасвирлашга мойиллиги билан ажралиб туради. Рўзи Чориевнинг портрет асарлари замондошимизнинг типик образларини ифодалаганлиги билан ҳам қадрлидир.

Комил Ёрматов номидаги «Ўзбекфильм» киностудиясида ишлаб чиқарилган «Бўйсунмас» ва «Ленинградликлар — жигарбандларим менинг» бадиий фильмларининг яратувчилари: постановкачи режиссёрлар — Анатолий Қобулов, Дамир Салимов, сценарий автори — Григорий Марьяновский, постановкачи операторлар Давронбек Абдуллаев, Темур Қаюмов, постановкачи рассом — Евгений Пушин, композитор — Румиль Вильданов, роль ижрочилари — Тамара Шокирова, Сулув Олломуротова Ҳамза мукофоти билан тақдирландилар.

«Бўйсунмас» фильми ўзбек кинематографиясида сўнгги йилларда яратилган яхши асарлардан биридир. Унда Қорақалпоғистонда Совет ҳокимиятини ўрнатиш воқеалари бадиий чуқур тасвирланган.

«Ленинградликлар — жигарбандларим менинг» фильми томошабинга Улуғ Ватан уруши йилларидаги оғир кунлар ҳақида ҳикоя қилади. Ўшанда Ўзбекистон мингминглаб кишиларни ўз бағрига олган, республикамизга юзлаб завод ва фабрикалар кўчиб келган эди. Картинада уруш йилларидаги болалар тақдири тасвирланади. Уруш туфайли етим бўлиб қолган болаларга ўзбек аёллари оналик меҳрини кўргизадилар.

СССР Большой театри саҳнасида кўрсатилган «Ҳинд достони» балетини яратувчилар: композитор Улуғбек Мусаев, бош балетмейстер Юрий Григорович, постановкачи балетмейстерлар — Юрий Папко, Юламай Скотт, дирижёр — Александр Копилов, постановкачи рассом — Николай Золатарев, роль ижрочилари — Алла Михальченко, Алексей Лазарев ҳам республикамизнинг олий мукофотига эришдилар. Бу спектаклга Шароф Рашидов қаламига мансуб «Кашмир қўшиғи» асари асос бўлган. Тинчлик, дўстлик, муҳаббатни куйловчи, кўпмиллатли маданиятимизнинг ажойиб фазилатлари — интернационализм, гуманизм, туйғулар ҳаққонийлигини улуғловчи бу балет томошабинларга жуда манзур бўлди.

Мукофотланганлар орасида Тошкентнинг икки минг йиллигига бағишланган, «Пахтакор» марказий стадионида кўрсатилган бадиийспорт томошасини яратувчилар, «Қадимги замондан то 1917 йилгача ўзбек театри» монографиясининг автори Мамажон Раҳмонов, «Баҳор» ансамбли рақслари» монографик тадқиқотининг муаллифи Розия Каримова ҳам бор.

Бадиий раҳбар, бош режиссёр ва сценарий автори — Борис Петров, театрлаштириш бош режиссёри — Абдурашид Раҳимов, бош балетмейстер — Ислом Исмоилов, сценарий автори — Дмитрий Гейкин, бадиий фонд бўйича бош режиссёр — Лев Немчик Тошкентнинг қадимги тарихидан бошлаб ҳозирги кунигача бўлган қиёфасини ёрқин тасвирлашга, партиямизнинг Ўзбекистон пойтахтини гуллаб-яшнатиш учун кўрсатаётган меҳрибонлигини ифодалашга муяссар бўлганлар.

Мамажон Раҳмоновнинг тадқиқоти бутун жаҳон театр тарихи фанига қўшилган муҳим ҳиссадир. Розия Каримованинг монографияси эса ўзбек рақсинки ҳақиқий қомусларидан биридир.

Ҳамза мукофоти билан Авиасозлар маданият саройи бунёдкорлари — авторлар коллективининг раҳбари Феруз Ашрафий, лойиҳанинг бош архитектори Анатолий Онишченко, лойиҳанинг бош инженери Раҳим Насриддинов, меъмор Муҳаммад Воҳидов, инженер қурувчилар Виктор Колибердин, Абдулла Юсупов, инженер Виктор Михайлов, монументалчи рассом Ҳожимурод Калагов, ҳайкалтарошлар Роберт Авакян ва Альберт Овсепян ҳам тақдирландилар. Бу маданият саройида меъморчилик, тасвирий санъат ва декоратив-амалий санъат ютуқлари уйғунлашгандир.

Мукофотга тақдим этилган асарларни муҳокама қилишда республикамиз жамоатчилиги қизғин иштирок этди. Бу адабиёт, санъат ва меъморчилигимиз равнақига бўлган зўр қизиқишни кўрсатади. Жамоатчилик фикри Давлат мукофотлари бўйича комитетга асарларни тўғри баҳолашда катта ёрдам берди. Буларнинг бари ҳаммамизни адабиёт ва санъатимизнинг юксак ғоявийлиги ва бадиийлиги учун эътиборни доимо кучайтира боришимизни тақозо этади.

5 миллион тоннадан ошиб кетди. Азамат пахтакорларимиз барча куч-имкониятларини далада қолган сўнгги ҳосилни ҳам йиғиштириб олиш ва зиммага олинган мажбуриятни шараф билан бажаришга қаратганлар. Ўрта Чирчиқ район Охунбобоев номидаги колхозниг илғор

Ҳамид ҒУЛОМ,
СССР Давлат мукофоти лауреати

ТОШКЕНТ ПАХТАСИ

Арзийди, ҳофизлар куйласин, арзийди
Шоирлар ташбеҳлар порлатиб мақтасин.
Аслида — Тошкентнинг ҳар йилги қарзийди,
Аслида — топширди ҳар йилги пахтасин.

Ва лекин чуқур бир илдиз бор ғўзанинг,
Шу оддий ғўзанинг серҳосил шохида.
Шу бир туп ғўзанинг — шу олтин кўзанинг
Меҳрини этайлик бир он мушоҳада.

Мен юксак хирмоннинг оппоқ шуъласида
Аёи кўрмакдаман халқимнинг меҳрини;
Ғолиб пахтакорлар шод ашуласида
Турсуной қалбининг мангулик сеҳрини.

Ҳамроқул отани унутмангиз асло:
Исматов, Жўраев, Хванлар ўшадир!
Қадимдан тадрижий ривожда бу дунё:
Авлод-аждодига нимадир қўшадир.

Тошкент пахтасини ўйлаган чоғларим
Фикру ғуруримга сабабкор нималар?
Чорвоқдан бошланиб яшнаган боғларим,
Заводларим, яна... «зангори кемалар!»

«Зангори кемалар!» ... Жаҳонгашта одам
Уларни мен каби албатта, кўргандир:
Куба далалари, Ҳиндистонда ўктам,
Ҳатто, Анголада топганини қадр!

Тошкент пахтасининг толаларн узун,
Қитъалар, халқларни этадилар туташ,
Демак, бунда бордир шундай чуқур мазмун,
Демак, бу — қардошлик бурчимизни ўташ!

Демак, пахтакорнинг режаси, ваъдаси
Шундай касб этаркан жаҳоншумул маъно,
Тоғ-тоғ юксалавер, ўзбекнинг пахтаси,
Шонли меҳнатнигга, халқим, тасанно!

Ўзбекистоннинг «оқ олтин» хирмони 5 миллиардлик ҳосилини ҳам ўз ичига олган. Ўзбекистон ССР Давлат мукофоти лауреатлари Ҳамза ва ҳамда Янгийўл районидаги «Партия XXI съезди» колхозининг бригада бошлиғи Мелибой Султоновнинг кайфиятлари яхши. Чунки Тошкент области маррага етишида бу азаматларнинг ҳам муносиб улушлари бор.

В. ПОРТНОВ фотоси

ЎФҚЛАР

ПУДРАТНИНГ ҚУДРАТИ ҲАҚИДА

Назир САФАРОВ, ОТАЁР

ХОРАЗМ сафаридан қайтгач, икки-уч кун ўтиб, хушхабар эшитдик: «Хоразмлик пахтакорлар маррага етди! Область меҳнаткашлари она-Ватанга 405 минг тонна «оқ олтин» топшириб, йиллик планни бажардилар, яна пландан ташқари 50 минг тонна пахта тайёрлашга қарор қилдилар». Бу қувончли воқеа, албатта.

Йил пахтачилик учун анча ноқулай келди. Табиий офатлар кўп бўлди. Ёз фаслидаги юқори ҳарорат ҳосил нишоналаринг бир қисмини тўкиб кетди. Ана шундай қийин шароитда, область меҳнаткашларининг зафари республикамиз меҳнат аҳлини қувонтирди.

Биз яқиндагина областнинг қатор районларида, совхоз ва колхоз далаларида бўлиб, машҳур пахта усталари, механизаторлар, ёшлар билан ҳамсуҳбат бўлган эдик. Уларнинг таҳсинга лойиқ жасорати ва қатъият билан яратаётган «оқ олтин» хирмонларини кўрган эдик.

Шунга амин бўлдикки, Хоразмда пахта йиғим-терими ниҳоятда уюшқоқлик билан ташкил этилган.

Ўзбекистон Компартияси Хоразм область комитетининг биринчи секретари М. Худойберганов билан суҳбатлашганимизда терим суръатини, муддатидан олдин галаба рапортига имзо чекаётган бригадалар, колхозлар ва қатор районлар зафарини шундай шарҳлади:

— Йилнинг ўзига хос хусусиятларидан бири шуки, ҳамиша бўлганидек, об-ҳаво туфайли мураккаб вазият вужудга келганда ҳам Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети ва республика ҳукумати областимизга жуда катта амалий ёрдам берди. Халқимизни руҳлантирди.

Республика партия ва ҳукуматининг Мурожаати областимиз меҳнаткашларини умумий сафарбарликка чорлади. Партия ташкилотлари бу тадбирларни кўриб чиқиб, шу асосда тиғиз графиклар тузишди, ижросини назорат остига олишди. Партия ташкилотлари ҳисобидаги коммунистларнинг 90 процентдан кўпроғи шахсан йиғим-терим ишлари билан банд бўлиб, ибрат кўрсатдилар...

Хоразм шиддати ҳақидаги тасаввуримиз областда биринчи бўлиб йиллик пахта тайёрлаш планини бажарган Гурлан районидаги «Коммунизм» колхозидан бошланди. Шу ўринда, Улуғ Ватан уруши ветерани, Ленин орденли пахтакор, ёшларнинг мураббийси Оллом Маткаримов бригадасининг эришган ютуқларини алоҳида таъкидлагимиз келади. Чунки тўқиз ўғил-қизнинг отаси, ўн икки неварани бобоси бўлган отахон бу йилги инжиқ шароитда худди йигитлардек меҳнат қилди. Оллом ота ўз бригадасидагилардан миннатдор. Ў ҳар бир колхозчининг феъл-атвори ва қайси ишга қодир эканлигини яхши билади. Бригада муваффақиятларининг асосий сабабларидан бири ҳам ана шунда, дейди у.

Оллом Маткаримов сингари пахтакорлар, хўжалик раҳбарлари ишнинг кўзини билиб, бободеҳқонлар тажрибасига суяниб иш тутадилар. Улар биринчи навбатда, янгилик тарафдорлари, ҳар қандай янгилик уларнинг кўз ўнгида ўратилади, ҳаётга йўл олади.

Давоми иккинчи бетда

АКТУАЛ ИНТЕРВЬЮ

НАВБАТДАГИ ИМТИҲОН

Шу йилнинг 23 ноябрь куни Тошкентда Иттифоқимизнинг машҳур — Максим Горький номидаги Москва бадиий академик театрининг навбатдаги гастроли бошланади. Шу муносабат билан мухбиримиз театрнинг бош режиссёри, СССР халқ артисти, СССР Давлат мукофоти лауреати Олег Никоаевич ЕФРЕМОВ билан телефон орқали боғланди.

— Коллективимиз биринчи марта серқуёш ўлкангизга 1965 йили борган эди, — деди у. — Мана, ўша ҳаяжонли учрашувлардан сўнг орадан сал кам йигирма йил вақт ўтди. Биз яна ўзбек дgeneral бораётганимиздан бахтиёрмиз. Чунки биз бу халқнинг ниҳоятда санъатсеварлигини яхши биламиз. Ахир, Аброр Ҳидоятов, Олим Хўжаев, Раззоқ Ҳамроев, Шукур Бурҳонов, Сора Эшонтўраева, Наби Раҳимов, Зикир Муҳаммаджонов каби кўплаб ажойиб саҳна усталарига эга бўлган халқнинг театрга муҳаббати юксак бўлишига сира шубҳа қилмаймиз.

Гастролимиз 4 декабрга қадар давом этади. Биз ўзбекистонлик санъат мухлислари билан ўн бир кун бирга бўламиз. Томошабинларга Максим Горькийнинг «Охирги лар» спектаклини кўрсатиш билан гастролимизни бошлаймиз. Сўнг улар ҳукмига таниқли драматург Александр Гельманнинг «Барча билан юзма-юз» пьесаси ва Михаил Рошчиннинг «Валентин ва Валентина» лирик комедиясини ҳавола этамиз. Бу икки асар замондошларимиз ҳақида. Улар амалга ошираётган улкан ишлар ва бу жараёндаги баъзи ҳаётий муаммолар тўғрисида. Яхшиси, бу асарларни ўзбек томошабинлари кўриб ўзлари баҳоларини маъқул. Биз учун томошабин баҳоси — юксак мукофот.

Шунингдек, гастроль кунлари театримизнинг бир группа артистлари иштирокида катта концерт программаси берилади. Программада спектакллардан олинган қўшиқ ва романслар ижро этилади. Бу концертларда томошабинлар РСФСР халқ артистлари Н. Гуляева, Г. Калиновская, Н. Засухин сингари таниқли санъаткорлар билан учрашадилар.

Гастроль кунларида улкан хирмон учун тер тўкаётган илғор пахтакорлар ва саноат корхоналарининг донгдор ишчилари билан ҳам учрашамиз. Умуман, биз бу гастролни ўзбек томошабинлари олдидаги навбатдаги имтиҳон, деб биламиз.

ҚАШҚАДАРЁ КАРВОНИ

ҲОЗИР сарҳадсиз пахтазорларда бўлган киши беихтиёр бир нарса ҳақида ўйлаб қолади: етти ёшдан етмиш ёшгача бўлган мингларлаб, миллионлаб кишиларни йиғим-теримга сафарбар этган куч нима? Бу, ҳеч шубҳасиз Ватанга, партияга, халққа, заминга бўлган меҳр, садоқат самарасидир.

Аслида пахтанинг меҳри ўзгача бўлади. Айниқса, қишлоқда туғилиб ўсган, онаси дала шийпонида қолдириб кетганда эмаклаб бориб, ғўзапояга суянганича ўрнидан турган, эгат оралаб илк қадам ташлаган, «она» каломидан кейин «пахта» сўзини ўрганган деҳқон фарзанди бўлса, яхши билади.

Зотан, фақат деҳқон фарзандигина эмас, бугун ишчию зиёли — барча касб эгаси тонг билан газетани қўлига олиб, энг аввал пахта тайёрлаш тўғрисидаги маълумотга кўз югуртиради. Тезроқ, янада тезроқ маррага етишни ўйлайди.

Яқинда ёзувчи Суннатилла Анорбоев билан Қашқа воҳасининг бир қатор хўжаликларида бўлдик. Ҳамма жойда ҳам азамат пахтакорларимиз юксак марраларни кўзлаб, ишонч билан меҳнат қилаётгирлар. Уларнинг жасорати қалбимизга ғурур бахш этди.

«Қашқадарё» совхозида ингичка толали пахта теради ган «ХВИ» маркали янги машина синовдан ўтказилаётганлигига гувоҳ бўлдик. Бу яхши гап. Янги машиналарнинг айнан Қарши чўлида синовдан ўтаётганлигида катта маъно бор.

— Янги пахта териш машинасининг мотори кучли, ҳосилни ниҳоятда тоза теради, — дейди совхоз директори Зиёдулла Мелимуродов. Бу эса ўз навбатида келажакда ингичка толали пахта майдонларини янада кенгайтириш имкониятини беради.

610 минг тонна! Область пахтакорларининг бу йилги марралари ана шундай улкан хирмон бунёд этишдан иборат. Зотан, бу хирмон зафар этиладиган куилар ҳам яқинлашиб қолди. Областнинг Қарши, Нишон, Усмон Юсупов, Ғузор районлари мавсум бошидан буён пешқадамликни қўлдан бермаяпти. Зафар маррасини забт этган бригада ва хўжаликлар кун сайин кўпайи

СССР ОЛИЙ СОВЕТИ ПРЕЗИДИУМИНИНГ ФАРМОНИ

АКАДЕМИК О. СОДИҚОВНИ ХАЛҚЛАР ДЎСТЛИГИ ОРДЕНИ БИЛАН МУКОФОТЛАШ ТЎҒРИСИДА

Химия фанини ривожлантиришдаги, илмий кадрлар тайёрлашдаги хизматлари учун ва туғилган кунига етмиш йил тўлиши муносабати билан академик Обид **СОДИҚОВ Халқлар дўстлиги** ордени билан мукофотлансин.

СССР Олий Совети Президиумининг Раиси Ю. АНДРОПОВ

СССР Олий Совети Президиумининг Секретари Т. МЕНТЕШАШВИЛИ

Москва, Кремль. 1983 йил, 15 ноябрь.

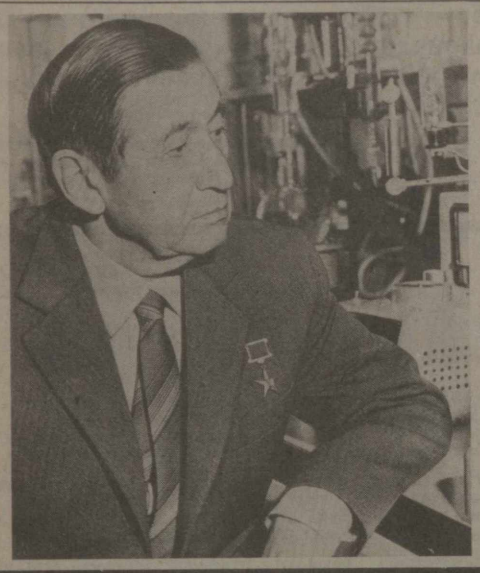

ҚУТЛАЙМИЗ!

ФАНГА БАХШИДА УМР

Ўзбекистон ССР Фанлар академияси ташкил топганига яқинда қирқ йил тўлди. Унга Қори Ниёзий, Ҳабиб Абдуллаев сингари номлари мамлакатга машҳур олимлар раҳбарлик қилдилар. Мана ўн етти йилдирки, бу катта илмий даргоҳга фанимиз фидойиси Обид Содиқов саркорлик қиляпти.

Ўзбекистон ССР Фанлар академияси сўнгги йилларда улкан тадқиқот марказига айлангани ҳеч кимга сир эмас. Академиклар, фан докторлари, илмий муассасалар сони бўйича у кўпгина мамлакатлардан ўзиб кетди. Ана шу тараққиётда Обид Содиовнинг хизматлари беқиёсдир. Республикамиз илмий жамоатчилиги шу кунларда 70 йиллигини нишонлаётган Обид Содиқов жуда ёшлигидан фанга меҳр қўйди. У ўттиз икки ёшида фан доктори, ўттиз тўрт ёшида эса Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг академиги қилиб сайланди.

Обид Содиқов республикамизда органик кимё ва табиий бирикмалар кимёсининг илк тадқиқотчиларидандир. Эндиликда эса бу соҳада қўлга киритилган ютуқлар бутун мамлакатимиз фанининг бойлигига айланмоқда. Ўзбекистонда алкалоидларни ажратиб олиш ва ўрганиш бўйича Обид Содиқов республикамизда ўзига хос мактаб вужудга келтирди, десак хато қилмаган бўламиз. Бу алкалоидларнинг аксарияти ҳали фанга маълум эмасди.

Мамлакатимизнинг йирик кимёгар олимлари В. М. Родионов, А. Н. Несмеянов, М. И. Кабачник сингари академиклар Обид Содиқовичнинг иқтидорини тан олган, унинг илмий натижаларига ўз вақтида юксак баҳо беришган эди.

Сўнгги пайтларда республикамизда чиқиндилардан турли-туман хомашёлар тайёрлашга катта эътибор берилмоқда. Завод, фабрикаларнинг минг тонналаб чиқиндилари эндиликда қурилиш материалларига, мол озуқасига айлантирилаётганлиги ҳақиқатан ҳам фан мўъжизасидир. Бу тадбир миллион-миллион сўмлаб қўшимча маҳсулот олиш билан бирга атроф-муҳитни ифлослантирмаслик, табиатни топтамасликда ҳам муҳим аҳамиятга эга. Республикамизда ана шундай муҳим тадбирнинг ташкилотчиларидан бири ҳам Обид Содиқовичдир. Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг Биорганик химия институтида амалга оширилаётган ишларни бунга мисол қилиб кўрсатиш ўринли бўлур эди. Бу ерда ғўза ва пахта чиқиндиларидан тўласинча фойдаланиш бўйича олиб борилаётган ишлар диққатга сазовор. Биргина ана шу ўсимликнинг ўзидан юзга яқин бирикмалар олинаётганлиги кишини ҳайратга солади. Буларнинг бари пахта маҳсулотларини озиқ-овқат, медицина, тўқимачилик соҳаларида кенг қўллаш имконини бермоқда. Илмий тадқиқот натижалари лабораторияларидан ишлаб чиқаришга йўл оляпти.

Илмий ишларни координациялаш, кучларни бирлаштириш борасида Ўзбекистон ССР Фанлар академияси салмоқли ишларни амалга оширмоқда. Бу эса ўз навбатида республика илмий потенциалини янада ўстиришда катта аҳамиятга эга бўляпти. Ғўза зараркунандаларига қарши курашиш, янги навлар яратиш, ўсимликларнинг кимёвий таркибини чуқур тадқиқ қилиш сингари ишлар шулар жумласидандир. Буларнинг барида академиямиз президентининг ўзига хос ҳиссаси бор, албатта.

Обид Содиқович фанда қанчалик чуқур тадқиқотчи бўлса, ташкилий ишларда ҳам шунчалик етукдир. Республикамизда илмий тадқиқот институтлари сонининг ошиб бориши, фан кандидатлари, докторлари сафи тобора кенгайиб бораётганлиги ва бошқа бир қатор ўзгаришларда унинг хизмати озмунча эмас.

Обид Содиқов 400 дан ортиқроқ илмий мақола, бир неча монографиялар автори. СССР Фанлар академияси президиумининг ҳамда Бутуниттифоқ аттестацион комиссиясининг (ВАК) аъзосидир.

Обид Содиқович партиямизнинг сўнгги бир неча съездларига делегат бўлди. У Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети аъзоси.

Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Обид Содиқовични бутун газетхонларимиз номидан табаррук 70 ёши билан муборакбод этиб, унга сиҳат-саломатлик, баракали ижод тилаймиз.

Р. ШАРОПОВА

Мамлакатимизда сифат учун курашиш, беш йиллик топшириқларини муддатидан илгари уддалаш учун қизғин кураш бормоқда. Тошкентдаги «Малика» трикотаж ишлаб чиқариш бирлашмасининг илғор тўқувчиси Мактуба Ғаниева беш йиллик топшириқларини уч ярим йилда бажаришга аҳд қилган. Бу чевар қиз ишлаб чиқарилаётган маҳсулотнинг сифатли бўлишига ҳам эришмоқда.

М. НУРИДДИНОВ фотоси

УФҚЛАР

Боши биринчи бетда

Хоразмлик пахтакорлар зафарини биз пудрат ва меҳнатга нарядсиз ҳақ тўлаш усулларининг кенг қўлланилишида, оммалашганида деб билдик. Эндиги мулоҳазаларимиз ана шу усулни бригадасида, ҳўжалигида биринчи бўлиб қўллаган азаматлар ҳақида.

Турмушимизга синиб бораётган янгиликлардан бири коллектив пудрат усулидир. Шуниси қизиқ ва муҳимки, бу усул коллектив тарбияга уйғун равишда оммалашмоқда. Биз Хоразм областидаги «Победа» колхозининг бригада бошлиғи Оллоберган Мавлонов билан суҳбатлашдик.

— Биз, — деди у, — оилада тўрт киши — мен, хотиним, қизим Нигора, ўғлим Сотим бир звено бўлиб ишлаймиз. Албатта бўш вақтларда кичиклларим, невара ва келинларим ҳам қараб турмайди. Пудратчиликка ўтганимизга беш йил тўляпти. Беш йил олдин оила бўйича бир йилда атиги икки минг сўм атрофида даромад қилардик. Энди-чи? Биринчи йили 40 центнердан ҳосил кўтардик. Кейинги йил бир ярим центнер ошди. Сўнг бу рақам 48 центнерга етди. Ўтган йили 51 центнердан ҳосил кўтардик. Бу йилги мўлжалимиз янада кўпроқ ҳосил олиш. Дастлабки йил етти минг сўм даромад олган бўлсак, бу йил ўн икки мингни чамалаб турибмиз.

— Неча гектар ерга пахта экасизлар? — сўрадик бригадирдан.

— Ўн гектарга, — жавоб берди у. — Кўриб турганларингиздек, чайлага кўчиб чиққанмиз. Ҳу, анови чайлалар қўшни бригада ва звеноларники.

Шўр ювиш ишлари бошланганда — яъни йил бошидан белни маҳкам боғлаймиз. Икки-уч бор шўр ювиш, шудгор, чигит экиш, ўғит солиш, ғўзага ишлов... Хуллас, бир ёқадан бош чиқариб, вақтида ишга киришамиз. Биламизки, ерга қанчалик меҳр ва ҳалоллик билан ёндашилса, у шунчалик илтифот кўрсатади.

Ростини айтсам, бу усул болаларимизни ота-онага кўмакчи бўлишга, меҳнатга, одобга ўргатяпти. Меҳнатнинг бу ўсули тарбиянинг муҳим воситасига айланиб қолди. Бугина эмас, ишимизда сифат кўрсаткичлари ошди, интизом кучайиб, ҳосилга- ҳосил, даромадга даромад қўшиляпти.

— Дим яхши бўлди-да, бу пудрат дегани, — дейди Шовот район партия комитетининг биринчи секретари Раҳимжон Тоҳиров, — одамлар унинг афзалликларини тушуниб, бефойда ишларга вақтларини қизғанадиган бўлиб қолишди. Бу ўз-ўзидан кишиларни яна ҳам онгли ва маданиятли бўлишга, атроф-муҳитни ғўзаллаштиришга ундамоқда. Боғча ва мактаблар, маданият саройлари, шифохоналар, спорт иншоотлари қурилиши янада тезроқ жадаллашмоқда.

...Қаҳрамонлар билан суҳбатимиз давом этяпти хаёлни дунёни яшартираётган, асрнинг танобини тортиб, жаҳонга тинчлик улашётган тиниб-тинчимас, янгилик талаб замондошлар шижоати чулғайди. Халқимизнинг улуғвор сиймоси кўз олдимизда гавдаланади.

Беш йилликлар юкини ортиб,
Асрларнинг танобин тортиб,
Бахт яратар қўлин қабартиб,
Тинчлик — дўстлик юртидир бу!

деган эди Ўзбекистон халқ шоири Миртемир.

ТОШКЕНТ денгизи орқада қолиб, Бўкага элтгувчи йўлнинг икки четидаги пахтазорлар ўз дунёси билан дилга кириб келади: машиналар гуриллайди, пахтакорлар ва ҳашарчиларнинг қўли чаноқларда, бош кўтаришмайди, пахта ортган тележкалар хирмон сари шошилади...

Район марказида эртаклари эслатадиган жаннатмакон боғ-роғларни кузатиб, дилларимиз қувонча тўлди. Дўҳқонлар жонига, ер жонига аро кираётган коллектив пудрат афзалликларини бу ерда ҳам кўриб таъсирландик.

Хўш, пудрат бригаданинг, звено бўлиб ишлашнинг этагидан тутаётганлар нега оммалашмоқда? Мехнатнинг бу усулида ҳикмат кўп. Ҳақиқий меҳнаткашнинг айни муддаоси кўпдан бу усулда намоён бўла бошлади. Бу иш йўсинлари амалда қўлланилгач, идорада ўтириб, «қоғозбозлик» билан иш юритувчи штатлар қисқарди. Масалан, ҳисобчи штати. Мутахассис кадрлар бевосита далаларда, дастгоҳлар ёнида, корхоналарда иш олиб борадиган бўлди. Оддийроқ айтганда, ҳамма ерда бошқариш аппаратлари ва «қоғозбоз» ходимлар сони қисқарди.

Районларнинг агросаноат бирлашмаларининг ҳузурида советлар ташкил топди. Уларнинг ўз қарамоқларидаги тармоқларни бир текис ривожланиши назарда тутилади. Айни пайтда бу советларга бир-бирига алоқадор хўжаликлараро муносабатларни тартибга солиб бориш ҳуқуқи берилди. Колхоз ва совхозлар мустақиллик ҳуқуқлари кенг қўламлилик касб этди. Бу ва бир қанча бошқа фазилатлар ҳам борки, бора-бора улар ҳам ўзининг оддий ва сермаҳсуллиги билан фаровонлигимизнинг ошишида кундалик эҳтиёжимизга айланиб қолади.

Қисқаси бу — давр талабларига, кишиларимизнинг кундалик турмуш тарзига уйғунлашиб дил-дилга сингиб бормоқда.

Замондошлар яратаётган мўъжизалардан, турмушимизга сингиб кетаётган янгиликлардан илҳом ола-ола дала айланамиз.

Сафарларимизда ҳамроҳ бўлган Бўка район партия комитетининг биринчи секретари Тўхтамурод Исломов хўжаликда юз бераётган мўъжизаларни шарҳлашдан тўхтаб, хаёлга толади. Нималарни ўйлаяпти экан секретарь? Балки, забт этилаётган довонлар уни ўйга солиб қўйгандир.

Даврни қалбан ҳис этиш, тушуниш ва тушунтиришдан бахра олиш ҳар бир коммунистнинг бурчи бўлиб қолганлиги ва унинг самараларини кўриб қувонасан киши.

— Ҳа, дейди Тўхтамурод Исломов, — пудрат бригадага келсак, районимиз ўн йиллардан буён шу усулнинг нонини ейди. Аввало, бизда бригадаларда ер тақсимлаб берилади. Киши сони, оила аъзолари сони ва имкониятига қараб бу иш ҳал этилади. Айни пайтда ерга ишлов бериш, чигит экиш, ниҳолларни парвариш қилиш, яганалаш, дорилаш, чеканка, суғориш — хуллас ҳосилни йиғиб-териб олишгача бўлган ишга мутасаддиси ўзлари бўлади. Бригадаларда бирор муаммо чиққудек бўлса, колхоз правлениесида ҳал этилади.

Барча ишлар тугагач, бригадаларнинг ерлари комиссия томонидан қабул қилиб олинади. Бригаданинг ҳар бир аъзоси учун маошни бригада советлари белгилайди. Ҳар ким имконияти даражасида ишлайди, шунга қараб ҳақ олади. Йил охирида эса бригада қанча кўп ҳосил кўтарса, шунча кўп даромад олишини билишади. Интизом, тарбия, бир-бирини назорат деган гаплар томир ёймоқда.

ЭНДИ яна бир гап. Бу усул ҳамма жойда бир хил қўлланилаяптими? Афсуски, баъзи жойларда бунинг бузилган формасини кўриш мумкин. Юқорида айтилган гаплар кўпинча аҳолиси зич районларда қўл келяпти. Чўл ерларда, аҳолиси сийрак жойларнинг баъзи бир ўринларида агросаноат бирлашма йўсинида ишлашга ҳам, коллектив пудратчиликка ҳам пухта тайёргарлик давридан ўтмасдан зўрма-зўраки ёндашилаяпти. Оқибатда яхши ният тўла амалга ошмай қоляпти.

Бундай ерларда кишиларнинг ўртоқлашиши, посёлкалар кенгайиши, аҳолиси тиғиз жойлардан мазкур зоналарга ишчи кучи жалб этилишини тақозо этади...

Тўхтамурод Исломов бу гапларни тасдиқлади:

— Аввалари бир колхоз ё бригадада канча одам бўлса бари ишлайверарди. Энди ундай эмас. Ҳар кимнинг қилар иши маълум. Чунки ер ва иш бўлиб берилган-да. Ҳар бир бригадада битта трактор бор. Сувчисиям, теримчисиям, ҳаммаси ўзида. Чўл жойларида бунинг имкони йўқ. Бизда эса битта бўлса ҳам «ортиқча» одам ортиқчалик қилиб қоляпти.

Бир мисол: райондаги «Октябрь 40 йиллиги» колхози бригада пудратига ўтмасдан бурун 38 центнердан ҳосил бераркан. Ҳозир эса 50 центнер. «Коммунизм» колхози атиги 28 центнер экан, энди 50 центнердан зиёд ҳосил оляпти.

Бу йил «Октябрь 40 йиллиги» колхози ўқувчилар ёрдамисиз пахта теряпти. «Ленинобод», Фрунзе номидаги, «Коммунизм», «Октябрь 40 йиллиги», Темирязев номидаги колхозларда умуман ёрдамчисиз ҳосил йиғиб-териб олинаяпти.

— Республиканинг жуда кўп жойларида бўлиб, таҳриба алмашиб келдим, — дейди Тўхтамурод Исломов. — Янгиликнинг яна бир қувонарли томони шундаки, йил бошидан ҳамма иш ўртада — ҳар кимнинг қобилиятига яраша бўлиб берилган. Кимнинг қўлидан нима иш келиши, қанча ҳақ олиши ҳам маълум.

Аслида, бу иш усулида колхоз раиси ё бригада бошлиғининг одамларни ҳар кун ишга даъват қилишига ҳожат қолмади. Ҳар ким нима иш қилишини ўзи билади. Фақат кузда кўтариладиган ҳосил чўғи учун курашади.

Бригадалар тарозисиз пахта теряпти. Ҳамма пахтасини ўлчамасдан битта хирмонга тўкади, бригаданинг умумий хирмони баракаси учун курашади. Ҳар ким қанчалик виждонан кўп ва сифатли пахта теришини бригадир кузатиб боради. Йил охирида бригада ҳосилига қараб даромад ошаверади. Зотан, коллектив пудратнинг қудрати ҳам шунда — коллектив муваффақиятларининг залворлилигида.

РЕДАКЦИЯГА КЕЛГАН ХАТ

«Ҳурматли ўртоқлар! Мен оддий бир ўқитувчиман. Қўлимга қалам олишга кўпдан бери ўйланиб юрганим бир нарса сабаб бўлди. Гап отам ҳақида кетяпти. У Улуғ Ватан урушининг иккинчи группа инвалиди. Бир оёғини Смоленск ёнида ташлаб келган.

Оиламизда ҳамма нарса етарли: топиш-тутишимиз ҳам яхши. Машинамиз бор. Отамизнинг атрофида биз —ўғил-қизлари, набиралари кечаю-кундуз парвонамиз. Лекин у кишига бир нарса етишмайди..

Ҳар йили, Совет Армияси байрами ва Ғалаба кунларида у кимлардандир кўзи тўрт бўлиб бирон-бир табрикнома кутади. Аммо, афсус, на қишлоқ Совети, на ҳарбий комиссариат эслаб қўйишади отамизни. У кўп йиллар ишлаган колхоздан ҳам бирон-бир табрикнома олмайди. Фараз қилингки, кишини бутунлай унутиб юборишган. Гўё у йўқдай, гўё у бира тўла сафдан чиқиб қолгандай.

Ҳар йили йигитларни армия хизматига жўнатишади. Тантанали митинглар бўлади. Қани энди ўшалардан биронтасига отамни ҳам таклиф қилишса! Ахир, гвардиячи собиқ сержант Ватан ҳимоясига отланган фарзандларимизга ўзининг қон кечиб ўтказган машаққатли ёшлиги ҳақида қандай ажойиб ҳикоялар айтиб бериши мумкин эди! Биз, болалари, бу ҳикояларни ўн марталаб, юз марталаб эшитганмиз. Ана, отамиз ўнда ярадор ҳолда қалин қор билан қопланган ўрмон қўйнида судралиб бормоқда. Ана, ярадорлар тушган санитар эшелонини «мессершмитлар ваҳшийларча бомбардимон қилмоқдалар. Бу ҳикоялар, аминманки, бўлажак жангчиларда Ватанимизга, халқимизга муҳаббат ҳиссини оширарди, холос. Аммо, афсус...

Фамилиямни, иш жойимни ёзмаяпман. Гўё отамнинг фронтдаги хизматларини миннат қилаётгандай бўлиб қолмасин деб. Миннатли ишни эса ўзингиз биласиз...»

—Қўшнимиз Сайфи тоғаникини ҳамми?

—Уникини ҳам.

—Жўра тоғанинг қўлиничи?

—Ўша, Гитлер деган очофат еган, болам!

Ўша йиллари қишлоғимизда исмига «чўлоқ» қўшимчаси қўшиб айтиладиган кишилар жуда кўп эди. Ҳасан чўлоқ, Эшмат чўлоқ, Қобил чўлоқ. Менга ҳам баъзи катталар «Чўлоқнинг ўғли» деб ҳазиллашишар, мен эса, нодон, бундан жуда-жуда ориятқилардим. Энди, йиллар ўтгач, билсам, бундан ориятқилиш эмас, фахрланиш керак экан!

Яқинда, отпускада она қишлоғимда бўлдим. Аччиқ бир ҳақиқат аён бўлди менга. Бир вақтлар ўттиз нафардан ортиқ «чўлоқ»лар яшаган қишлоқда улардан энди бор-йўғи тўрттаси қолибди, холос. Ҳа, ҳаёт, умр шафқатсиз. Шунинг учун ҳам ўша ўттизта одамга кўрсатиладиган иззат-ҳурмат, ғамхўрлик, меҳрибончиликларнинг ҳаммаси ана шу тўртта мўътабар инсонга кўрсатилмоғи лозимдир, деган фикр келди хаёлимга. Кўрсатиляпти ҳам.

Ўша йиллари ҳарбий комиссар бўлиб тайинланиши биланоқ социал таъминот бўлимининг мудири Ориф Отахонов билан бир иш юзасидан маслаҳатлашди: шундай ва шундай, бизда фалонча нафар Улуғ Ватан уруши қатнашчиси ва инвалидлари бор. Биргалашиб уларнинг туриш-турмушидан хабар олсак.

Ўтин-кўмирдан, озиқ-овқатдан қийналишмаяптими?

Икки раҳбар биргалашиб, хўжаликларга бордилар. Ердам фонди ташкил этиш ҳақида қарор қабул қилинди. Бу борада район партия комитети махсус қарор қабул қилди. Хўжаликлар ёрдамга келдилар. Мана, бир неча йилдирки, райондаги барча Улуғ Ватан урушининг қатнашчилари ва инвалидлари менга холис хизмат қилиб келаётган эди. Яқинда чақиришиб, «Запорожец» машинаси берамиз, ўқинг» деб қолишди. Ўқиб ҳам бўлдим. Ўнлаб ҳужжатлар керак экан, бир оёқ билан сакиллаб юриб, ҳаммасини тўғриладим. Бола-чақаларим, невараларим ғомон бўлишсин, ёрдам беришди. Аммо бу қуриб кеткур машинанинг ташвиши кўп бўлар экан. Бир йилдан бери югураман, ука! Дам у қоғоз кам дейишади, дам бу қоғоз. Ёки кўнгилларида бирор дардлари бўлса, очиқ айтиб қўйишмайди...

Мен республика газеталаридан бирида босилган мақолани эсладим. Унда республика Социал-таъминот министрлиги томонидан Улуғ Ватан уруши инвалидлари учун йилига минг донадан ортиқ енгил машиналар берилаётгани ҳақида ёзилган эди. Бу жуда яхши, ўйладим мен, лекин мабодо мана шу машиналардан ҳар бирининг ҳалиги отахон айтганчалик ташвиши бўлса...

Менингча, тегишли ташкилотлар мазкур масалани чуқурроқ ўрганмоқлари, бу системани илгари борича соддалаштириш, енгилликлар вужудга келтириш чора-тадбирларини кўрмоқлари керак. Баъзан соғ одам ҳам бир-икки қаватга зинапояда кўтарилса, оёғини қайириб олиши мумкин. Бу ерда эса гап инвалидлар ҳақида кетяпти...

* * *

Афсус, минг афсус, «чўлоқ»лар сони йил сайин камайиб бораётганлиги туфайли. «Запорожец» машинасига навбатга турганлар сафи ҳам йил сайин озайиб бормоқда...

Улуғ Ватан уруши инвалидлари ва қатнашчилари учун барча имтиёзлар мавжуд. Лекин Улуғ Ватан уруши қатнашчилари кун сайин, соат сайин мунтазам равишда муҳтож бўладиган бир нарса борки, унга ҳеч қандай қонун ва имтиёзлар туфайли эришиб бўлмайди. Бу уларга нисбатан сиз ва бизнинг оддий, одамийларча ғамхўрлигимиздир. Унинг қиммати пенсия пулларидан ҳам, «Запорожец» машинасидан ҳам, бошқа ҳамма имтиёзлардан ҳам баландроқдир.

...Ана, катта кўча бошида қўш қўлтиқтаёғига суянганича Улуғ Ватан уруши инвалиди кетяпти. Бир оёғи йўқ.. Ҳар ўн қадамда тўхтаб, оғир-оғир нафас олади. Балки қачонлардир менинг раҳматли бувим тўғри айтгандир: унинг оёғини, ҳақиқатан ҳам, Гитлер деган ялмоғиз еб кетгандир.

Аммо мен, йиллар ўтиб, ақлимни танигач, бир нарсага амин бўлдим. Улуғ Ватан уруши фронтларида, Европанинг маълум ва номаълум шаҳар ҳамда қишлоқларида қолиб кетган бу қўллар ва оёқлар мана, қирқ йилдирки, жаҳонда тинчликнинг метиндай мустаҳкам тираги бўлиб хизмат қиляпти. Ер курраси-нинг осойишталиги ўша қўлларга, ўша оёқларга суяниб турибди.

Буни мен ҳеч қачон
унутмайман.
Илтимос, сиз ҳам
унутманг.

Қодиржон СОБИРОВ

МУҲОКАМА УЧУН МАВЗУ

ТАКСИДАГИ ВОҚЕА

Марғилондан Фарғонага кетаётган эдик. Поезд станциясига етай деб қолганимизда чорраҳа ёнида ёлғизоёқ инвалид қўл кўтариб қолди. Қўлтиқтаёғига суянганича турибди. Сочлари оппоқ...

Таксида ортиқча жой йўқ эди. Ҳайдовчининг ёнида элликларга борган семиз киши ўтирарди. Қўлида қора чарм папка. Орқадаги ўриндиқда эса иккита аёл ва мен.

Ҳайдовчи машинани светофордан ўтказиб тўхтатди-да, дарҳол тушиб, ҳалиги оқсоқолнинг ёнига борди.

—Кечирасиз, отахон, — деди у билан қўл олишиб сўраҳаркан. — Машинада жой йўқ эди. Тўлиб қолган. Бўлмаса, албатта олиб кетардим. Хафа бўлмайсиз-да!

— Майли, майли, жиян, —деди инвалид, — раҳмат шунисига ҳам. Бошқа бирортаси келиб қолар.

Йўлимизда давом этарканмиз, ҳалиги семиз киши ҳайдовчидан сўраб қолди.

—Ким у, бирон танишингизми?

—Йўқ.

—Қариндошингизми?

—Қариндошим ҳам эмас.

—Бўлмаса, ким у сизга? Нега тўхтатдингиз?

— Кўрмадингизми? Инвалид. Улуғ Ватан урушининг инвалиди. У сизни, мени деб фронтда қон тўккан. Тушиб, кечирим сўрасам, кўзлари қувончдан пориллаб кетди. Сиз эса...

Семиз йўловчи маънодор қилиб йўталиб олди.

—Ҳар бир кўринган инвалиднинг ёнида тўхтай бersангиз, Фарғонага қачон етамиз?!

Ҳайдовчи ёнидаги одамга ўқрайиб қаради. Секингина, аммо ҳамма эшитадиган қилиб деди:

—Иложи йўқ-да, бўлмаса сизни тушириб юбориб, ўша инвалидни олиб кетардим. Хоҳлаган жойига бепул олиб бориб қўярдим.

Орага узоқ давом этган ноқулай жимлик чўкди.

ҲАЁТДАГИ УРИН

Тошкентда, олий ўқув юртлари шаҳарчаси томон олиб борадиган йўл бўйида, шундайгина чорраҳа ёнида «Чимбой» магазини жойлашган. Бир иш билан бу ерга келиб, магазин директорига учрадим. Ёши анчага бориб қолган отахон экан. Салом бериш учун қўл узатдиму, қўлим... ҳавода муаллақ қолди.

—Ҳечқиси йўқ, ўтиринг, — дея орадаги хижолатпазликни бузди мезбон. Кейин мен ўнинг таржимаи ҳолини билиб олдим.

Абдумалик ака Азимов урушдан аввал артист бўлиб ишлашни жуда-жуда ҳавас қилган экан. Ҳатто Муқимий номидаги театрга ариза бериб ҳам қўйибди. Лекин лаънати уруш қўллар қатори унинг ҳам орзуларини чиппакка чиқарибди. У 1944 йилнинг 31 июнь куни Польшани озод қилиш учун бўлган жангларда, Сандомир шаҳрида икки қўлидан тенг айрилди. Бир йил ўтгач, Тошкентга қайтиб келди. Энди нима қилиш керак? Ўзи яшаётган район партия комитетига учради.

—Мен ишсиз яшай олмайман, —деди у, —менга иш беринглар. Бирон бир жойда қимирлаб туришим керак. Ахир, қўлсиз бўлсам ҳам қаердадир фойда келтиришим мумкинку! Коммунистман...

Унинг савдодан бироз хабари бор эди. Шунинг учун ҳам аввалига бозоркомдан иш бердилар. Мана, деярли чорак асрдан бери Абдумалик ака «Чимбой» магазинининг директори. Тиниб-тинчимайди. Товарлар ассортиментини кўпайтириш, харидорлар талабини тўлароқ қондириш устида тинмай ғамхўрлик қилади. Мен таниган раҳбарлар орасида муҳрни лаблари билан тишлаб босадиган ягона раҳбар ўша киши.

Ҳаёт қандай катта синовларга солмасин, кекса жангчи ўзини бахтлилар сулоласидан, деб билади. Чунки оз бўлса ҳам, у одамлар ташвишида юрибди, ҳаётда унинг ўз ўрни бор.

БОЛАЛИК ХОТИРАЛАРИ

Урушдан кейинги қиш қаттиқ келган йиллар эди. Биз, бир тўп ака-укалар сандалга кириб кўрпадан бошимизни чиқариб ётардик. Бувимиз яъжуз-маъжуз, уч бошли илонлар, аждаҳолар ҳақида эртак айтиб берарди.

—Эна, — сўрардим мен, —дадамнинг бир оёғи қаёқда қолган?

Бувим оғир хўрсинардида, хира кўзларини пирпиратиб гап бошларди.

— Гитлер деган бир ялмоғиз бўлган, болам, ўша еб кетган.

ҚЎЛТИҚТАЁҚЛИ ОДАМ

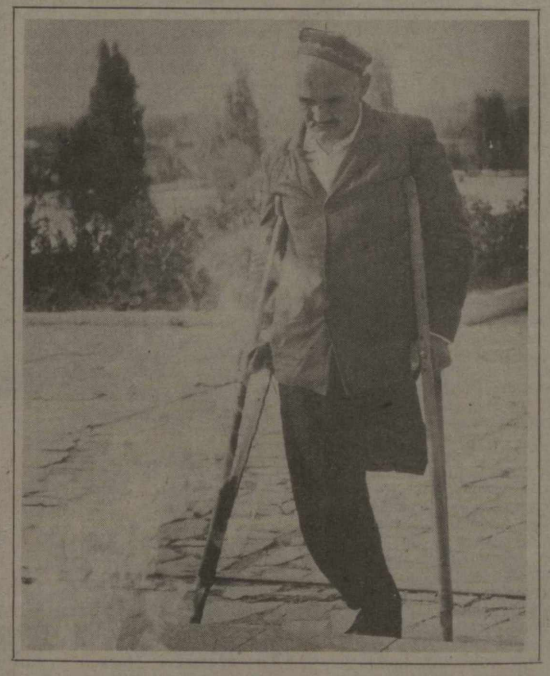

уруши қатнашчилари ва инвалидлари тўла залга диққат билан тикилди-да, сўз бошлади.

— Ҳурматли отахонлар, онахонлар! (Залда урушда қатнашган аёллар ҳам бор эди.) Бугун, Совет Армияси немис-фашист босқинчилари устидан ғалаба қозонган кунга ўттиз саккиз йил тўлди. Ҳар бирингизни ғалаба партия комитети, ижроия комитети, ҳарбий комиссариат номидан қизғин табриклайман.

Залда ўтирган ўз нафардан ортиқ Улуғ Ватан уруши ветеранларининг бир хиллари соғ, бошқаларининг қўли йўқ, оёғи йўқ. Ҳаммасининг кўксида қатор-қатор орден ва медаллар.

Бу ерда ҳар йили шундай бўлади. Чиройли қилиб безатилган залда Ғалаба куни тантана билан кутиб олинади. Биронта ҳам уруш ветерани унутилмайди. Тўпланганлар фронтда бошдан кечирган оғир, машаққатли кунлар тафсилотларини ўртоқлашадилар. Уларга эсдалик совғалари берилади.

Абдураҳим Абдурашидов қирқлардан ошган одам. У мана шу ўтирган қўлсиз, оёқсиз оқсоқоллар фронтда жанг қилаётган пайтда туғилган. Абдурашидовни районнинг каттаю кичиги кексаларга нисбатан ғамхўрлиги, меҳрибонлиги учун ҳурмат қилади.

У Комсомолобод районига ҳарбий комиссар бўлиб тайинланиши биланоқ социал таъминот бўлимининг мудири Ориф Отахонов билан бир иш юзасидан маслаҳатлашди: шундай ва шундай, бизда фалонча нафар Улуғ Ватан уруши қатнашчиси ва инвалидлари бор. Биргалашиб уларнинг туриш-турмушидан хабар олсак.

Ўтин-кўмирдан, озиқ-овқатдан қийналишмаяптими?

Икки раҳбар биргалашиб, хўжаликларга бордилар. Ердам фонди ташкил этиш ҳақида қарор қабул қилинди. Бу борада район партия комитети махсус қарор қабул қилди. Хўжаликлар ёрдамга келдилар. Мана, бир неча йилдирки, райондаги барча Улуғ Ватан урушининг қатнашчилари ва инвалидлари

КЕКСАЛАР ХУРСАНД

1983 йил 9 май. Комсомолобод район ҳарбий комиссари майор Абдураҳим Абдурашидов Улуғ Ватан

АВТОБУСДАГИ СУҲБАТ

Бу одам Сирдарё —Тошкент автобусига жуда қийналиб чиқди. Аввало автобус эшигидан қўлтиқ-таёғини узатди. Ўзини эса эшик ёнида турган иккита йигит дарҳол қўлтиғидан кўтариб олдилар. Инвалид менинг ёнимдаги курсига келиб ўтирди.

—Тонг саҳарлаб йўлга чиқибсиз-да, отахон? — аста кўнглига қўл солиб кўрдим мен.

— Ҳа, шундай, ука, — ёзилиб қолди у, —оёқни Калинин фронтида ташлаб келганман. Мана, қирқ йилдан бери шу иккита қўлтиқтаёқ бу ишдан бениҳоя хурсанд бўлишмоқда.

БАҲС

Очил ТОҒАЕВ

ИЛМИЙ ХОЛИСЛИК УЧУН

ГАЗЕТАМИЗДА адабий жараённинг муҳим масалаларига бағишланган баҳсларни қизиқиш билан кузатиб бормоқдамиз. Бундай фойдали фикр алмашишларни доимо қутлаймиз. Улардан танқидий тафаккурнинг тараққиёти учун кўп нарсалар кутамиз ва умид қиламиз.

Баҳсда хусусан, адабий танқидчи Умарали Норматовнинг мақоласида бир қанча чалкаш фикрлар ҳам айтилдики, уларга жавоб бериб ўтишни лозим кўрдим. Бу фикрлар масалани ойдинлаштиришга хизмат қилар, деб ўйлайман.

Адабий жараённинг ҳодиса ва тенденцияларини ҳаққоний баҳолаш хусусида фикрлашиш фойдали. У. Норматов мақоласида муайян проблема қўймайди, балки унинг муҳимлигини таъкидлайди, холос. Унда битта гап бор: А. Ориповнинг «Аёл» шеърини гўё танқиддан ҳимоя қилишдир. Агар танқидчи методологик жиҳатдан тўғри позицияда туриб илмий ҳолислик билан фикр юритганда биргина шеър ҳам проблеманинг айрим жиҳатларини ёритишга имкон бериши мумкин эди. Афсуски, мақоланинг бутун руҳи авторнинг масалага бошқача ният билан ёндашганини кўрсатади.

Аввало мақоланинг услуби— оҳанги кишини ажаблантиради.

«Таҳлилий янгилик — публицистик кашфиёт» мақоласида «Иншо» очеркида практикант студентга ўткинчи ҳавас билан яқинлашиб ҳомиладор бўлиб қолган мактаб ўқувчиси ва отасиз туғилган қалби яримта бола ҳақида гап кетади. Биз бу масалада ўз номусини — келажак оилавий бахтини ҳимоя қилишда аёлнинг масъулияти ҳақида гапирган эдик. У. Норматов бу фикрга эътироз билдиради ва авторни аёлнинг хоҳиш-истагини, юрак туйғуларини ҳисобга олмаганликда айблайди. Танқидчи аёлнинг хатти- ҳаракатини маъқуллаш билан қандай ахлоқни ҳимоя қилмоқда? Муҳаббатсиз ва никоҳсиз интим муносабат ҳамма вақт ахлоқсизлик, деб ҳисобланган ва ҳозир ҳам шундай.

Исботсиз постулатлар билан гапириш, бир-икки оғиз сўз билан асарни ё кўкка кўтариб мақташ ёки ерга уриб ташлаш айрим танқидчилар ижодий фаолиятида ҳодиса сифатида амал қилаётганлиги сир эмас. Бундай ноҳуш тенденциянинг икки сабаби бор. Биринчиси, олимлик меҳнатининг масъулиятини виждонан ҳис этмаслик бўлса, иккинчиси, мулоҳаза билдирилаётган объектни ҳуш кўрмаслик, ошноғайнигарчилик оқибатидир.

«Гапириш — фикр қилиш эмас, — дейди машҳур совет психологи С. Рубинштейн, —фикр қилиш —ўрганишдир». У. Норматов «Таҳлилий янгилик...» мақоласи ҳақида фикр юритиш ҳуқуқига эга бўлмоқ учун лоақал мақолада таҳлил этилган ўнлаб асарларни ўрганиб чиқиши лозим эди.

Қизиғи шундаки, У. Норматов мақоласида «Эрк», «Баҳор қайтмайди», «Дунёнинг ишлари», «Галатепага қайтиш» асарлари, «Суюнчи» китоби хусусида гўё бир ёқлама хато фикр билдирилган беш мақолани эслатиб ўтади, лекин бирортасининг ҳам автори номини очиқ айтмайди, бутун ғазабини бир авторга қаратади. Авторлар номини очиқ айтиш қўйилган айбни исботлаб беришни тақоза этади. Исботлаш учун илмий- адабий далил ва салмоқдор мантиқий муҳокама зарур бўлади. Отчопарлик учун эса кенг ва силлиқ майдон бўлса бас. Хуллас, ўрганмасдан айтилган, далил-исботсиз фикрнинг ёлғондан нима фарқи бор?

Бундай чалкаш мулоҳазалар У. Норматов ижодида тез-тез учрайди. Мана, бир мисол. Танқидчи «Қаҳрамон ва ҳаёт муаммолари» мақоласида Чори Ёқубовнинг «Эски раис «қиссаси» муносабати билан ёзади: «Социалистик жамиятда хусусан уруш ва урушдан кейинги машаққатли йилларда қаттиққўллик, олий интизом зарурат бўлгани сир эмас, аммо, **ҳар қандай оғир шароитда** ҳам социалистик тузум, социалистик идеология ўзбошимчалик ва шафқатсизлик билан келишаолмаган, **ҳеч қачон келиша олмайди ҳам.** Гуманизм, инсонга шафқат, мурувват ғоясини байроқ қилиб олган илғор адабиёт, жумладан, социалистик реализм адабиёти **ҳеч қачон шафқатсизликни оқлаган эмас»** (таъкидлар бизники. — **О. Т.**).

Автор бу ўринда «қаттиқ қўллик» ва «олий интизом», «ўзбошимчалик» ва «шафқатсизлик» тушунчаларини бир қаторга қўйиб, фикрни чалкаштириб юборади. «Ўзбошимчалик» ва «шафқатсизлик» моҳиятан бошқа-бошқа тушунчалардир. «Ўзбошимчалик» демократик принципларни тан олмасдан иш кўриш, мансабини суиистеъмол қилиш, бюрократизм тушунчаларни англатади. Бундай раҳбарлик усули бизнинг жамиятимизга ёт хусусиятдир.

Авторнинг фикрича, «олий интизом», «қаттиққўллик» фақат «уруш ва урушдан кейинги йилларда зарурат бўлиб», бошқа даврда— социализм қуриш учун қураш йилларида ёки ҳозирги заманда зарур эмас. Ҳолбуки, олий интизом онгли равишда; шунингдек, қаттиққўллик социалистик жамиятимизнинг ҳамма даврларида асосий ижтимоий-ахлоқий принципсифатида тўла амал қилиб келмоқда. Мунаққид «қаттиққўллик», «шафқатсизлик» тушунчаларини синфий моҳиятдан ажратган ҳолда талқин этади. Социалистик реализм адабиёти гуманизмини умуман инсонга шафқат, мурувватни байроқ қилиб олган ҳаммабоп гуманизм эмас, балки меҳнаткаш инсон манфаатларига хизмат қилувчи синфий- партиявий асосга эга социалистик гуманизмдир. Бу гуманизм шафқатсизлик ва қаттиққўллиқни асло инкор этмайди. Социализмнинг сиёсий, ижтимоий, ахлоқий душманлари яшар экан, **шафқатсизлик** ва **қаттиққўллик** социалистик мафкурани, социалистик гуманизмнинг муҳим таркибий қисми бўлиб қолаверади.

Танқидчининг адабиёт ҳодисаларини чуқур идрок этмасдан гапириб, асар ва ундаги образларни баҳолашда илмий юзакиликка йўл қўйганлигини «Тасвир ва муддао» мақоламизда автор шахсига ҳурмат билан, ҳеч бир ҳайқириқсиз, муфассал кўрсатиб ўтган эдик («Шарқ юлдузи» журнали, 1981 йил, 11-сон).

Танқидчимиз «Тушуниш, ҳис этиш санъати» мақоласида ҳам танқид қилинаётган объектни, қўйилган проблемани, ҳатто материалнинг жанр хусусиятини ҳисобга олмай гапиргانлиги туфайли бир қанча мантиқсизликларга йўл қўйди. Шулардан учтаси ҳақида фикр билдиришни ўтишни зарур деб биламиз.

1. Танқидчи бир ўринда «Севги ва садоқат» мақоласи автори «Аёл» шеъридан «ўз концепциясига мос сатрларнигина ажратиб олиб таҳлил этади», деган гапни айтади. Бироқ бу концепция нимадан иборат экани, умуман мақолада қандай проблема қўйилганлиги, қай тарзда талқин этилганлиги хусусида лом-мим демайди.

«Севги ва садоқат» мақоласида инсон умрининг ижтимоий- ахлоқий моҳияти ҳақидаги проблема эстетикабадиият, этика, — ахлоқ масалаларининг ўзаро қўшилиши йўналишида тадқиқ қилинган. Шундай жанрдаги мақолада «Аёл» шеъри бадиий асар сифатида махсус таҳлил этилмаганлигини, фақат шеърдаги бир фикр— аёлнинг танҳо турмуш тарзи ҳодисаси проблема талқинига дастлабки йўналиш қўтаси бўлиб хизмат қилганда» айблайди, деб даъво қилади. Агар шеър таҳлилига шундай талаблар билан ёндашилган бўлса, демак, у лирик асар эмас, балки эпик асар экан, деган хулоса келиб чиқади. Чунки бир лаҳзалик туйғу-кечинмаларнинг эҳтиросли ифодасини ифодаловчи ҳисобланган лирик шеър ва унинг қаҳрамонига бундай талаблар қўйиб бўлмаслиги ҳар бир оддий китобхонга ҳам аён ҳақиқатдир. Уқувчиларга маълумки, «Севги ва садоқат» мақоласида лирик қаҳрамонни қораловчи, уни ноёлтчи сифатида айблови гап йўқ. Шеърга ҳеч қандай ғоявий айб қўйилган эмас. Бу танқидчининг ўй-дирмасидир. Умуман, мақолада «Аёл» шеъри, танқидчи чалғитганидек, қораланган эмас, балки поэзиямизнинг «эҳтиросли оригинал асари» сифатида муносиб баҳоланган.

Аёнки, бадиий асарларда яратилган ҳар бир қаҳрамон, шунингдек, умрбод тоқ ўтишга аҳд этган аёл ҳам айни чоғда бошқа шу тоифадаги аёллардан фарқ қилувчи ўз индивидуал хислатларига эга конкрет образдир. Шу туфайли инсон умрининг ижтимоий моҳияти, танҳо умр кечиришга жазм этган аёллар қисмати ҳақидаги умумий мулоҳазалар бошқа-ю, айни лирик қаҳрамонга берилган конкрет характеристика бошқа эканини У. Норматовнинг тушунмаслиги мумкин эмас. Танқидчи мақола авторининг фикрини тушунган ҳолда ғайри илмий йўл тутади. Проблема талқини нуқтаи назаридан кўздан кечирилган асарлар — Алишер Навоий, В. Шекспир, Л. Толстой, ҳозирги даврдан Уйғун, Шукрулло, Ж. Жабборов, М. Мансуров асарлари орасидан фақат А. Ориповнинг шеърини ажратиб олиб, юқоридаги асарларнинг ғоявий мундарижаси билан ҳам чамбарчас боғлиқ бўлган умумий мулоҳазаларни қисман «Аёл» шеъри қаҳрамони ҳақидаги фикр билан қориштириб юборади. Ҳатто мақоладаги «танҳо умр кечиришга аҳд қилган аёллар», «юқоридаги икки аёл» каби автор мулоҳазаларига **жамловчи** маъно бахш этувчи жумлаларни ҳам кўрмасликка олади. Хуллас, танқидчи илмий холислик принципига хиёл риоя қилиб муҳокама юритганида, ёлғиз умрнинг ижтимоий-ахлоқий моҳияти ҳақидаги умумий мулоҳазаларни шеър қаҳрамонига берилган характеристика, деб талқин этмаган, «ҳамкасаба дўсти»ни шеър қаҳрамонига «ҳамла қилишда», аёлни жиноятчига чиқаришда айблаб, газетхонларни чалғитмаган бўлар эди.

Маълумки, фан тараққиётида **фикр инерцияси** деган тушунча бор. Асрлар давомида ҳукм суриб келган ғоялар, фикрлар, хатти- ҳаракат ва удумларга бўлган **одатий кўникма — фикр инерцияси** одамларнинг турмуш тарзи, урф-одат, миллий психологиясига шу қадар сингиб, қаттиқ ўрнашиб қоладики, пировардида догмага айланиб, янгиликка тўсиқ бўла бошлайди. Эркин Воҳидовнинг «Руҳлар исёни» поэмасида келтирилган бир ривоят айни проблемага дахлдорлиги жиҳатидан диққатга сазовордир. Қадимги Ҳиндистонда эр вафот этганда хотинини ҳам тириклайин бирга қўшиб кўмиш одати амал қилган. «Аёл учун дунёда эри билан кўмилмакдан саодат йўқ зиёда» деган ақида боболарнинг муқаддас удуми бўлган. Кунлардан бирида ҳарбга жўнаётган жангчи ҳоким ҳузурига ташриф буюриб, бу қадимий удумга дафъатан шак келтиради: мен жангда ҳалок бўлсам, болаларим етим қолмаслиги учун хотинимни эмас, қиличимни қўшиб кўминглар, деб илтимос қилади. Оломон қадимий боболар удумини ўзгартиришга журъат этган бу шаккок кимсани шу ондаёқ қаттиқ нафратлаб қатл қиладилар. Бироқ жангчи жасорати оломонни бу удумнинг ахлоқий моҳияти ҳақида ўйлашга мажбур этади. Пировардида жангчининг таклиф инсоний турмуш тарзига мувофиқ оқилона таклиф эканлигига оломон ишонч ҳосил қилгач, машъум одат ўзгартирилади. Ва оломон тушунчасига **янгилик** киритган жангчига олтиндан ҳайкал ўрнатилади.

Севгилиси ҳалок бўлгач, умр бўйи ёлғиз ўтган аёл ҳодисасини асрлар бўйи **вафодорлик тимсоли, муҳаббатга садоқат** деб талқин этиб келишган. Одамлар онги ва характерига чуқур ўрнашиб қолган бу фикрга бир оддий мақола автори дафъатан эътироз билдириб, бу тушунчани янги замон руҳида талқин этмоқчи бўлади. Бу ҳол шу кўникмага ихлос қўйган кишиларда ишончсизлик, ҳушкўрмаслик руҳини пайдо қилиши табиийдир. У. Норматов мақоласидаги ғоя ҳам ана шу фикр тўғнуғлигининг бир кўриниши. Дарҳақиқат, севимли ёр ҳалок бўлгач, муҳаббат ёлғини энди хотирага айланади, Тирик киши қалбида энди севгили тимсоли, инсон хотирасигина яшаши мумкин. Таҳо аёл қалбидаги бу туйғу — кечиримни биров «муҳаббат», бошқаси «садоқат», учинчи киши «хотира» деб аташи мумкин. Гап бу туйғунинг қандай аталишида эмас, балки моҳиятидадир. Унинг мазмунида эса, сифат ўзгариши юз берганлигини, энди бу туйғу икки тирик юракнинг қўш алангаси — муҳаббат эмаслигини тан олмаслигимиз соддадиллик бўлур эди. «Аёл» шеъри қаҳрамони ҳам яримта муҳаббат билан яшаяпти, дейди шоир. Чиндан ҳам, аёл яримта муҳаббат лабида қотиб қолган бамисоли тирик ҳайкал.

Севгилисининг ўлими аёл учун фожиа, бахтсизлик. Хўш, аёл шу бахтсизликни қандай кечириши керак? Аниқроғи, севгили хотирасига қандай муносабатда бўлишини нуқтаи назардан кўздан кечирилган асарлар — Алишер Навоий, В. Шекспир, Л. Толстой, ҳозирги даврдан Уйғун, Шукрулло, Ж. Жабборов, М. Мансуров асарлари орасидан фақат А. Ориповнинг шеърини ажратиб олиб, юқоридаги асарларнинг ғоявий мундарижаси билан ҳам чамбарчас боғлиқ бўлган умумий мулоҳазаларни қисман «Аёл» шеъри қаҳрамони ҳақидаги фикр билан қориштириб юборади. Ҳатто мақоладаги «танҳо умр кечиришга аҳд қилган аёллар», «юқоридаги икки аёл» каби автор мулоҳазаларига **жамловчи** маъно бахш этувчи жумлаларни ҳам кўрмасликка олади. Хуллас, танқидчи илмий холислик принципига хиёл риоя қилиб муҳокама юритганида, ёлғиз умрнинг ижтимоий-ахлоқий моҳияти ҳақидаги умумий мулоҳазаларни шеър қаҳрамонига берилган характеристика, деб талқин

Давомн бешинчи бетда

Ҳамро Ниёзова Арнасой район Юлиус Фучик номидаги совхозининг илғор бригада бошлиғи.

— Бригадамиз пахтакорлари, — дейди механизатор, — бу йил 40 центнерлик ҳосил учун курашмоқдалар. Мен ҳозиргача 200 тоннадан ошириб пахта тердим, мавсум охиригача яна 100 тонна «оқ олтин» теришга аҳд қилганман.

Суратда: Ҳамро Ниёзова Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофотининг лауреатлари, шоиралар Г. Жўраева ва Э. Охунова билан суҳбатлашмоқда.

Танишинг: ЯНГИ НОМ

ВАЗИЯТ ВА ХАРАКТЕР МАНТИҚИ

БАДИЙ ижодда асар ғояси, характерлар моҳиятини очиб беришда вазиятнинг хизмати катта. Ёзувчи ўз ижодий нияти тақозосига кўра асарда ҳар хил вазият, ҳолатлар яратади. Бироқ гап ўша вазият, ҳолатлардан ўринли фойдалана билишда. Биз қўйида бу борада достончилигимизда эришилган айрим ютуқ ва камчиликлар ҳусусида мулоҳаза юритамиз.

Истеъдоли шоир Абдулла Орипов буюк алломамиз Ибн Сино ҳаётидан «Ҳаким ва ажал» достонини ёзди. Шоир асарда қаҳрамонлар психологияси, маънавий дунёси, характер хусусиятлари ва давр моҳиятини ифодалаш учун кескин драматик вазиятлар яратади. Шундай вазиятлардан бири Ибн Синонинг Бухоро Маликаси билан учрашувидир. Бу учрашув асар қаҳрамонлари психологияси ва тақдирининг ўзгаришида, драматизм ва конфликтнинг кучайиб боришида катта аҳамиятга эга.

Малика хаста, бироқ унинг хасталиги ҳеч бир хасталикка ўхшамайди. У на «одам иси»ни, на «яхши-ю, ёмон гап»ни на «эркак зоти»ни ёқтиради. «Неча-неча хасталикни даф этиб» келган Ҳаким «бунақасини биринчи бор кўриши эди». У Малика ҳузурига кираркан, қаршисида «қиз эмас, ғоят мукаммал пари» ўтирарди. Кўплаб табибларни кўрган, улардан шифо топмаган бу мағрур қиз «шиквали бир қараш» қилиб, «Табибми сен ҳам?!», дейди. Бу икки зот ўртасида кескин вазият пайдо бўлади. Вазият Ибн Синодан кучли ақл-заковатни, топқирликни талаб этарди. Шоир вазият мантиқидан келиб чиқиб, Ибн Синога хос донишмандликни очади:

Мен —табибман! Фикрат билай иш тутгум, лекин
Дардингизнинг шифоси бор: теккайсиз эрга!
Нафис чинни қўлдан тушиб сингандай гўё,
Жаранг солиб кулди қиз шўх маст каби майсиз.
Улаб кетди бироқ Ҳаким гапни шу эсо:
— Йўқ, Маликам, фақатгина севиб теккайсиз!

Ҳаким бу билан қизнинг «неча йиллик армони»ни ифодалаган эди. Бироқ хотин-қизлар эрки поймал этилган, севги гуноҳ ҳисобланган бир даврда «муҳаббатдан сўз очиш» ғоят оғир эди. Буни яхши билган қиз Ҳакимга «Шуни унутдингки, мен ҳам муслима», дейди. Маликани тўшакка йиқитган муҳаббат туйғуси «Бухоронинг ғоят теран дарди. Аёл зотин кўр қисматига гинаси эди».

А. Орипов сингари вазиятдан келиб чиқиб инсоннинг руҳий ҳолатларини теран ифодалаш О. Матжоннинг «Алла» афсонасида ҳам кўзга ташланади. «Алла» гарчи афсона деб аталган бўлса-да, унинг замирида ҳаётда рўй бериши мумкин бўлган воқеа ётибди. Розия исмли қиз ўрнижлик савдогар йигитни севиб қолади. Улар турмуш қуришади, йигит қизни юртига олиб кетади. Розия ҳорижда ўғил кўради, бироқ у қандайдир дардга чалиниб, тезда оламдан ўтади. Иккинчи ўғил ҳам ўлади. Учинчи ўғил пайдо бўлади, у ҳам касалланиб қолади. Тақдирнинг бундай беаёв зарбаларидан юрак олдириб қўйган Розия ўзини қўярга жой тополмайди. Вазият ўта қалтис. Нима қилиш керак? Шу орада эри: «Қандай онасан ўзи?! Меҳр деган нарса борми сенда ҳам?! Бир алла айтиб бағрингга боссанг-чи, шўрликни?. Алла айт...», деб ҳайқиради. Розия қалбида зиддиятли туйғулар талоши бошланади: алла айтай деса (онаси қизини узатар чоғи унга: «Бола кўрсанг уларнинг ҳеч бирига алла айтма!», деб тайинлаган), онасига берган ваъдасини бузади, айтмай деса, бола оғир аҳволда. Ниҳоят, у боласини бағрига босиб йиғлаги, ўтинчга ўхшаш бир овоз билан алла айта бошлайди. Бола алла таъсиридами ёки бошқа сабабданми, ҳар қалай, тузалиб кетади.

Зотан, она меҳри билан алла ўрнини ҳеч нарса босолмайди. Алла бола учун шифобахш дори-дармон, камолот қўшиғи бўлса, узоқдаги оналар учун —жонажон юрт, она тупроқ, ёр-аўстлар соғинчи. Омон Матжон шеъра алланинг ана шундай куч-қудратини, инсон қалбига таъсирини яхши очган.

Усмон Азимовнинг «Қуёшли олам» драматик достони шу куннинг маънавий-ахлоқий масаласига бағишланган. Достоннинг асосини ахшилик билан ёмонлик, муҳаббат билан разолат, маънавий юксаклик билан тубанлик, ҳаққонийлик билан соҳталик ўртасидаги тўқнашув ташкил этади. Достоннинг асосий қаҳрамонлари Шоир ва

АДАБИЙ ТАНҚИД

Ҳавфли одамдир. Асар ғояси асосан шу образлар воситасида очилади.

Ҳавфли одам ўз қўлида катта бойликни тўплаб олган. У шу бойлик билан ҳар қандай ишни қилиш мумкин деб ўйлайди. Бундай одамлар кишининг қадр-қимматини ҳам амал ва бойлик билан ўлчайдилар. Улар айрим кишилар учунгина эмас, балки ҳаётимиз, жамиятимиз, истиқболимиз учун ҳам ўта ҳавфлидир.

Ҳавфли одам Талаба билан айрим масалаларда баҳслашиб қолиб, Қуёшни сотиб олмоқчи бўлади. У эрта тонгдан Қуёшни ўзиники қилиб олиш учун Бепарво, Хушомадгўй, Порахўр, Мансабпарест каби таниш-билан кенгаш ўтказади. Кенгашда бу типларнинг ижтимоий-маънавий қиёфалари аён бўлиб қолади...

Шоирларнинг Қуёшга яқинлигини эшитган Ҳавфли одам Қофиябоз олдига келиб, мадад сўрайди. Бироқ Қофиябоз ижодининг машаққатли йўлларидан қочиб, «Танбал фароғатнинг иссиқ қучоғи»га кириб кетган, оқибатда «Қуёшга элтадиган йўл — шеърият»дан ажралиб қолган. Шундай бўлса-да, у «сохта, жилвагар сўзлари билан бечора муҳаррирларни авраб» китоблар чиқаради, мажлислар ҳайъатини севади, мансаб ва мукофотга тамъагирлик қилади.

Ҳавфли одам Қофиябознинг маслаҳати билан бу ишга Шайтонни аралаштиради. Аммо Шайтон ҳам аноийлардан эмас, у хизмати учун улардан талабига кўра характернинг ички дунёси, кураши ёки ҳодисаларга муносабатини етарли очиб бермаганини билиб олади. Бундай ҳоллар достончилигимизда тез-тез учраб турибди.

Охунжон Ҳакимовнинг «Шарқ ўғлонлари» достонида Сталинград жангида содир бўлган қаҳрамонона бир воқеа, яъни ўн бир шарқлик жангчининг мадад кучи етиб келгунча тепаликни душмандан ҳимоя қилгани кўрсатилган. Шоир бу улуғ воқеа орқали совет кишиларининг пўлатдан ҳам мустаҳкам дўстлиги, ватанга чексиз садоқати, ғалабага қатъий ишончи тантанасини кўрсатишга интилган. Бироқ автор айрим ўринларда вазият ёки жанг мантиқига мувофиқ қаҳрамонлар характерини чуқур оча олмаган. Бошқача айтганда, вазият мантиқи билан характер мантиқи ўртасида мутаносиблик сақланмаган.

Шарқлик йигитлар шиддатли жангларнинг бирида немис майори фон Голдерни (айрим ўринларда Галдер деб ҳам берилган) асир оладилар. Тоғдор асирда бўла туриб тинимсиз валдирайди. У дастлаб шарқлик жангчиларни «дор», «сиртмоқ» каби сўзлар билан қўрқитмоқчи бўлади, кейин насиҳатга ўтади, катта ваъдалар беради, булар иш бермаслигини кўргач, уларни «саёқ», «калтабин», «ялангоёқ», «беор» сингари сўзлар билан ҳақоратлайди, ҳатто таслим бўлишга ундайди:

Ўз жонингга шафқат қил. Ўлмай десанг итдайин хор Соғ қўлингни... кўтаргил!

Бу ҳам етмагандек у ўз батальонига «телбадек бўкириб» жангга ундовчи буйруқлар ҳам бериб туради.

— Ўрнингдан тур, баталь-о-он!
Ўрмалама, лаънатилар!
Тез ташлининг бу ёққа!
Бас келмайсиз наҳот тўртта Шарқлик ялангоёққа!

Душман унинг буйруғидан «Шиддат билан қўзғалиб, кескин ҳамлага ўтади. Майор Голднинг виждони ва юрагини сўрайди. Хуллас, Шайтон ишга киришади. Тонг отар олдидан даҳшатли манзара бошланади: шамол тўхтайди, майсалар силкинмай, қушлар сайрамай қўяди, осмон сатҳига булут лашкари бостириб киради, зулмат кукуни учқунлай бошлайди, Қуёш йўқолади. Олди олинмаса, «еру-осмон қоришиб» кетиши мумкин. Ғоят қалтис вазиятдан Шоир, Устоз, Талаба саросимада, синов онлари етган. Шоир шамолга айланиб, булутлар чокини тила бошлайди, зулмот чекинади, «ўз юрагини, ишқ, тупроғини, инсоф, виждонининг фароғат учун сотган одамларнинг жамулжами» — Шайтон енгилади. Бу ўринда қаҳрамон фаоллиги вазият тақозосидан келиб чиққан фаолликдир. Шу лавҳа бўлмаганда асар тугалланмасдан, воқеалар ривожида пайдо бўлган тугун ечилмасдан қоларди.

Асарнинг камчиликлари ҳақида эса шуни айтиш керакки, Бепарво, Талаба, Устоз каби образлар талқинида кўламдорлик, кенглик етишмайди. Шоирнинг туши баёнида ҳам фикрий мавҳумлик бор.

Биз баъзан авторни жанр сирларини, унинг ўзига хос хусусиятларини яхши эгаллай олмаганликда айблаймиз. Бу ҳам бир жиҳатдан тўғри. Лекин асарнинг муваффақиятли чиқишида жанр хусусиятларини билишнинг ўзи етарли эмас. Баъзан шундай ҳоллар бўладики, муаллиф яхши мавзу танлайди, характерли факт ва деталлар топади, қизиқарли вазиятлар ҳам яратади, воқеалар ривожи ҳам кўнгилдагидек бораги, аммо асарни ўқиб бўлгач, унда нималар етишмаётганини сеза бошлайсиз. Ниҳоят, авторнинг вазият мантиқи ва характер мантиқи тинч ётмайдилар: аввал мактабга ўт қўядилар, сўнгра Жўрабек ўлдирилади.

Жўрабек халқ гини_ оширишда қилган бўлса-да, саводхонлиганча ишлар аммо унда дер эса «Олга, ўранг, тутинг тириклай» деб буйруқни кучайтиради. Кўрамизки, немис майори асирлик чоғида ҳам ўз фойдасига иш олиб боради. Шарқлик жангчилар бўлса Голдер билан айрим масалаларда мунозара олб боради-ю, лекин унинг хатти-ҳаракатларига қарши тезда кескин чора кўрмайди. Вазият мантиқи жангчиларимиздан немис майорини жим қилиб қўйишни тақозо этаётган эди. Тўғри, майор курашнинг сўнгги онларида Бобоёр томонидан ўлдирилган бўлса-да, лекин у ўз ишини бажарди. Бу мисол атоқли олим И. Султоннинг «Бадиий адабиёт инсонпарварлик ва характерлар яратиш санъати экан, сюжетнинг ҳар бир катта ва кичик элементининг характерлар мантиқига тўғри ва мос бўлиши — асар бадиий муваффақиятининг энг муҳим шартларидан биридир», деган фикрини яна бир карра тасдиқлайди.

Вазият ва характер мантиқи тўғрисида гап кетганда, Душан Файзийнинг «Биринчи муаллим» («Баҳор гуллари»), Ашурали Аҳмедовнинг «Буюк муҳожир» достонларини ҳам четлаб ўтиб бўлмайди.

«Биринчи муаллим» 20-йиллар воқелигига бағишланган. Асар қаҳрамони Жўрабек шаҳарда ўқиб, қишлоғига муаллим бўлиб қайтади. Азимбой ҳовлисида мактаб очади. Уймаўй юриб ўқувчи тўплайди, уларга ўқув қуроллари сотиб олиб беради. Бироқ Азимбойлар тинч ётмайдилар: аввал мактабга ўт қўядилар, сўнгра Жўрабек ўлдирилади.

Жўрабек халқ саводхонлиги ошишида аммо ишлар унда давр эса ва вазият тақозо этган фаоллик, яъни курашчанлик етишмайди. У ғоят оғир шароитда иш олиб боришга қарамасдан ўзини ҳамма жойда хавф-хатарсиз сезади. Бошқача айтганда, ўзига қаратилган енг ичидаги пичоқни қалб кўзи билан кўрмайди, оқибатда осонгина душманларнинг қурбонига айланади. Албатта, биз бу билан қаҳрамон ўлмаслиги керак эди, демоқчи эмасмиз. Бизнингча, қаҳрамон давр ва вазият талабидан келиб чиқиб, ўз мақсади, эътиқоди учун сўнгги нафасигача кураш олиб бориш лозим эди. Шунда Жўрабек характери ёркинроқ очиб берилган бўларди.

Ашурали Аҳмедовнинг «Буюк муҳожир» достони адабиётимизда кам ишланган мавзу — В. И. Ленининг 1914—1917 йиллари Польша ва Швейцарияда муҳожирликда кечган революцион фаолиятига бағишланган. Шоир асарда Ленининг революцион фаолияти, халқнинг кайфияти, давр руҳини тарихий фактлардан келиб чиқиб ишонарли тасвирлашга ҳаракат қилган.

ЛЕКИН айтиш керакки, А. Аҳмедов Ленин даҳосининг айрим қирраларини ёритишда конфликтли вазиятлардан етарли фойдалана олмаган. Иккинчи бўлимда жосусликда айбланган Ленин билан шаҳар суди терговчисининг тўқнашуви берилади. Ленинга айб қўйолмаган терговчи, «аламидан тиржайиб, юзи бўзариб» қолади. Зоҳиран қараганда, бу ўринда шоир ниятига эришгандек, унга ҳеч қандай эътироз йўқдек туюлади. Аммо шу эпизодга диққат қилсак, тўқнашув мантиқидан туғилган ғоя ва эътиқодлар курашининг кенг, теранроқ очиб берилмаганини кўрамиз. Шоир тарихий ҳақиқатни сақлаган ҳолда фикр ва ҳаёлга эрк бериб, тўқнашувлар доирасини кенгайтириб, кескинлаштириб борганда асарнинг ғоявий-бадиий қиммати анча ошган бўларди.

Шайдулло МУРОДОВ
Сурхондарё

«ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ» РЕДАКЦИЯСИГА

Бошимизга тушган оғир мусибат —биз учун азиз ва унутилмас Шароф Рашидович Рашидов вафот этганлиги муносабати билан ўз таъзияларини билдирган мамлакатимиздаги ва чет эллардаги ташкилотлар ҳамда жуда кўп минглаб айрим гражданларга газетангиз орқали чуқур миннатдорчилигимизни изҳор қилишга ижозат берсангиз. Шароф Рашидовичнинг ёркин хотирасига нисбатан улар кўрсатган ҳурмат-эҳтиром ўша қайғули кунларда биз учун мадад бўлди.

РАШИДОВлар оиласи

СЎНГГИ ПОЧТАДАН

ИБРАТ

Ҳурматли газетхон! Эҳтимол сиз «Кўнгил кўзгуси» деган китобни кўргандирсиз. Мазкур китобнинг илк саҳифасига қуйидаги сўзлар битилган: «Бу ҳужжатли қисса игна билан ёзилган. Асар муаллифи —гвардиячи старший лейтенант Ҳасан Исломов она Ватанимизни ёвуз босқинчилардан озод этиш йўлидаги шарафли жангларда икки кўзидан ажралди. Коммунист жангчи ниҳоят қўлига қалам олиб, ўзи босиб ўтган ҳаёт йўли ҳақида, инсон бардоши ва иродасининг поёнсизлиги ҳақида ҳикоя қилувчи ушбу асарни яратди. Қисса қаҳрамони Эсон Усмонов тимсолида автор ўз кечинмалари, ўз тақдирини бадиий йўсинда ифода этишга интилган...»

Дарҳақиқат, Ҳасан Исломовнинг ҳаёт йўли ёшларга ибрат бўларли даражададир. У Улуғ Ватан уруши йилларидан илгари турли спорт тўгаракларида қатнашди. Немис- фашист босқинчиларга Ватанимизга хиёнаткорона бостириб киргандан сўнг, кўплар қатори Ҳасан Исломов ҳам Ватан ҳимоясига отланди. Москва, Сталинград, Курск, Орёл жангларида жасорат кўрсатди. Ана шу жасоратлари эвазига Ҳасан Исломов иккинчи марта Қизил Юлдуз ордени, Биринчи даражали Улуғ Ватан уруши ордени, «Жасурлиги учун» медали билан мукофотланди. 1943 йилнинг 8 мартида Орёл яқинидаги Красное қишлоғида кескин жанг бўлди. Ана шу жангда Ҳасан Исломов оғир яраланди. Эндигина 23 ёшга кирган йигит кўзларидан бир умрга ажралди.

Улуғ Ватан урушидан кейин Ҳасан Исломов яна ўзи севган спорт билан шуғулланишни давом эттирди. У Тошкентга келгач, машҳур штангачи, Ўзбекистоннинг ўн беш марта чемпиони, ўзининг собиқ тренери Мито Мкртчянинг ҳузурига йўл олди. Унинг раҳбарлигида штанга билан жиддий шуғулланди. 1946 йили буюк ғалабанинг биринчи йилида Фарғонадаги Офицерлар уйининг спорт залида штанга бўйича ўтказилган республика чемпионатида жаҳон спорт тарихидаги энг ноёб рекордлардан бири ўрнатилди: кўзи ожиз штангачи, СССР спорт мастери Ҳасан Исломов икки қурашда 225,5 килограмм натижага эришиб, Ўзбекистон ССР чемпиони деган юксак унвонни қўлга киритди. Ҳасан Исломов бу юксак унвонга 1947 йилда ҳам муяссар бўлди. У республикамиз терма командасининг аъзоси сифатида Москва, Горький, Рига, Тбилиси шаҳарларида бўлиб ўтган Бутуниттифоқ мусобақаларида қатнашиб, фахрли ўринларни эгаллади.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзининг органи «Ёшлик» журналининг шу йилги 10 сонида ёзувчи Хайриддин Султоновнинг «Матонот достони» деган очерки босилган. Очерк бир юқорида қисқа қилган Ҳасан Исломовнинг ҳаёти, Улуғ Ватан уруши йилларида кўрсатган жасорати, унинг спорт борасида эришган муваффақиятлари ҳақида ҳикоя қилади. Ҳасан Исломов ҳозирги кунда ёшларни спортга жалб этишда фаолият кўрсатмоқда. У ташкил этган спорт тўгарагига кўплаб ёшлар қатнашадилар. Ҳасан аканинг ўғиллари — Муҳаммадамин штанга бўйича биринчи разряд нормасини, Бахтиёр эса бокс бўйича СССР спорт мастери нормасини бажарган. Ҳасан ака болаларини доим матонатли ва саботли бўлишга ўргатади. Ҳасан Исломовнинг ҳаёти ва ижтимоий фаолияти ҳар жиҳатдан ёшлар учун ўрнак бўларлидир. «Красная звезда» газетасининг шу йил 2 ноябрь сонида босилган Бутуниттифоқ тонфасидаги судья В. Лебедевнинг мақоласи ҳам ана шу матонатли инсоннинг ҳаётини, жасоратини улуғлашга бағишланган.

ШЕЪРИЯТ

Мирпўлат МИРЗАЕВ

ШОИР

Болалигидандир унда бу шуур:
ҳар чоқ катталарнинг орасидаги
нифоқу низолар,
адолатсизлик
яраларди дастлаб унинг қалбини.

Ҳайрон боқар эди одамларга у,
нега улар бунча бағритошдир, деб.
ва зимдан тиларди барча-барчага
ажиб бир тотувлик, ажиб саодат.

Туғма эди унинг эзгу туғёни.
Эй, бокира шуур,
ташаккур сенга,
мана, йиллар ўтиб шоир бўлди у!
Сезар энди ўзин дунёга масъул.

Қайлардадир хандон урган ҳақсизлик,
эллар аро асрий нифоқ-низолар
жароҳатлар дастлаб унинг юрагин.
Ҳайрон боқар бу кун аҳли заминга,

нега улар бунча носамимий, деб
ва тилар назмида барча элларга
ажиб бир тотувлик, ажиб саодат.

●

Дилгир хаёлларга чўмар эдим мен
Кузда ёмғир хониш бошлаган чоғлар.
Руҳимни бир дардга кўмар эдим мен,
Кўз олдимга келиб мунғайган боғлар.

Исмсиз мунг тоти сўнди юракда,
Дардларимни энди олганман таниб.
Севалай бошласа ёмғир кузакда,
Ўйлайман чаноқда қолган пахтани...

ҚОР ТУШГАНДА ТОҒЛАРГА...

Куз оқшоми бир қора эпкин
Кириб келди хазон боғларга.
Шивирлашди дарахтлар секин:
— Қор тушибди, демак, тоғларга...

Демак, куйиб битди анғизлар,
Ўт-ўланлар қирда, ёбонда.
Қушлар иссиқ манзиллар излаб,
Учиб кетди жануб томонга.

Чўққилардан энди кун бўйи
Қор боқади водийга яйраб.
Лекин ҳаш-паш демай у қуйи
Эна бошлар қиличин қайраб.

Далаларда муқим ёлғиз эл,—
Куйманади, битмаган-да иш.
Одамлар гап орасида дер:
— Ҳечқиси йўқ, андак кутсин қиш...

Гарчи кузак аёвли, вазмин,
Унда қишнинг замзамаси бор.
Қечалари шип-шийдам замин
Тушларига кириб чиқар қор.

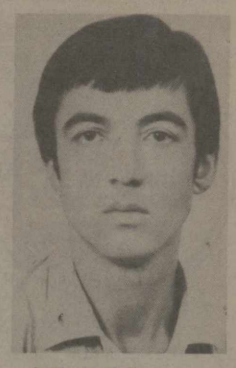

Сирожиддин САИДОВ

НУТҚ

Фақат ёзиш керак!
Майда-чуйда- савдолар эмас,
Ёзиш керак
катта дард, ғамлар билан!
Фоний ўкинчларга қўл силташ керак!
Ёзиш керак фақат улкан аламлар билан!
Майдонларда кезиб юраркан
Ёзиб бориш керак қадамлар билан!
Одамларни тишламасдан нигоҳлар билан,
Кўзлардан шеър яратиш керак!
Юзлардан шеър яратиш керак!
Фақат ёзиш керак!
Шахсий бахтсизликлардан
Устун туриш керак ҳамиша!
Шеърий оҳлар тортмаслик керак!
Қасалманд мисралар битмаслик керак!
Ҳайиқмаслик керак
Хато қилиб қўйишдан асло!
Владимир Маяковскийдек
Севгини ҳам,
нафратни ҳам
Енгиб бориш керак!
Енгиб бориш керак!
Маяковский етолмаган баҳорга аммо
Сўзсиз
Етиб бориш керак!
Етиб бориш керак!
Фақат ёзиш керак!
Гуллар сўлса сўлар.
Йиллар ўтса ўтар.
Ўтмаслиги керак фақат бесамар!
Япроқлар устида мотам тутмасдан,
Саратон остида куйиб ўтаётган,
Ерни суйиб ўтаётган бир халқ ҳурмати,
Бир Ватан ҳурмати,
Ҳар битта сатрда
ёниш керак!
ёниш керак!
Фақат ёниш керак!
Ёниш керак!

●

Дўстларимдан бўлмади ҳеч ким
чемпион.
Спортни тарк этди болалар кўпи.
Ҳануз мени қийнар у стадион,
Ҳануз мени қийнар у футбол тўпи.
Ҳануз мен қўмсайман, йиллар кетида
Мендан тушиб қолган ул тетик ҳисни.
Ҳануз мен қўмсайман, майдон четида
Чемпион бўлишим истаган қизни:
Ғолиб келганимда турди олқишлаб,
Мағлуб келганимда эгилди боши.
Чемпион бўлмадинг бари бир, мактаб,
Чемпион бўлмадинг, командадошим.
Ҳайқирди радио, телевизорлар,
Қўкларга кўтариб Пелеларини.
Таъзирин берарди ота-оналар
Футбол, деб югурган болаларини.
Бизлардан бўлмади ҳеч ким чемпион,
Спортни тарк этди болалар кўпи.
Ҳануз мени қийнар у стадион,
Ҳануз мени қийнар у футбол тўпи.
У пайтлар қуш каби учиб юрардим,
Кеталар — оёққа бойланган қанот.
Бугун: катта майдон, лолдир қудратим,
Оғир ботинкалар кийгизди ҳаёт!
Мактаб, доим маъюс кўраман сени,
Қани олқишларинг, қутловчиларинг?
Чангларга беланган командам, қани
Чемпион бўлмаган футболчиларинг?!
Футбол унутилди. Биров йўқолди
Яшашнинг бепоён майдонларида.
Биров илк севгим, деб йиғлади, толди,
Сўнг «чемпион» бўлди майхоналарда.
Футбол унутилди. Биров ташлади
Тақдирнинг тош каби елкасига қўл,
Биров пулдор бўлиб яшай бошлади,
Бировнинг бахтига етмай қолди пул.
Бўғзимга тиқилиб қолганда умрим,
Чангли стадионни қўмсаган дамда,
Тизилиб келасан олдимга туриб
Йилларга сочилиб кетган командам!
Қарайман ҳайратни кўзимга йиғиб,
Қарайман, нимадир тирнар кўксимни:
Тизилиб келасан—ўн битта йигит,
Майдон чеккасида турган қиз, қани?!

НАСРИДДИН АФАНДИНИНГ ПАРВОЗИ

Йиғлар масхарабозлар —
Инсоният кулмас!
Мўъжизалар ёстиғига бошини қўйиб
У зерикар осмонга қараб.
Тамом!
Учаман!
Хайр, эй, тарихнинг хомуш қирлари!
Хайр, қайғулар!—
Мен сизни кулдириб яшадим.
Чанглар увадаси — Шарқнинг йўллари
Мени қўйворинг!
Тутманг чопонимнинг этакларидан.
Салом, самоларим!
Хайр, эшагим!
Тарихий ғамларинг узра қувончга
Урнатилган ёдгорлик каби
Кўксингда ҳайкалим турар, Бухоро,
Зарбоф тўнларингнинг қатимидан мен
Суғурилиб кетдим оддий ип мисол,
Хайр, Бухоро!
Йиғлар масхарабозлар —
Инсоният кулмас!
Қашфиётлар стулига қўлини тираб
Осмонга боқади умид-ла халқлар —
Жиддий, билимдон халқлар.
Тамом
Учаман!
Учаман юлдузга, ойга қадар ман.
Сизни кулдирмоқ-чун кўкдан илоҳий,
Янги латифалар олиб қайтарман.

Кўлдаги Боҳим менинг...

ҲИКОЯ

Муроджон қўшни хонада ётган онасининг қаттиқ, бўғилиб йўталишидан уйғониб кетди. Бошини ёстиғидан кўтариб бир зум қулоқ тутди. Зиёдахон ҳам уйғоқ, боласини эмизиб ётган экан.

—Чиқиб хабар олинг-чи, бунақа йўталадиган одатлари йўқ эди, —деди у ҳам ташвишланиб.

Муроджон қоронғида шоша-пиша пижамасини кийиб, онасининг хонасига шошилди. Кириб чироқни ёқди.

Икки қўлини икки ёнига тираб, энтикиб-энтикиб нафас олиб ўтирган онасини тинмай йўтал тутиб келар, унинг катта-катта очилган кўзлари қизариб, ёшланиб кетганди. Мунисхоннинг ёнига қўлида боласи билан келини Зиёдахон ҳам ташвишланиб кириб келди. Зиёдахон қайнонасининг аҳволини кўриб боласини эрининг қўлига тутқазди-да, ёрдамга ошиқди.

—Вой, ойижон, сизга нима бўлди, нега бунақа йўталяпсиз?

Шундай дея у қайнонасининг ёнига бориб, томоғини силашга тутинди. Кўзидан оқаётган ёшларини артиб қўйди. Кейин чиқиб, ошхонадан иссиққина чой олиб кирди.

—Ойи, эҳтиётдан битта йўтал дорисидан ичиб юборасизми, —деди Муроджон. —Назаримда, шамоллаганга ўхшаяпсиз. Ўзингиз ҳам сира тинчгина ўтира қолмайсиз... Жўяк олиб нима қилардингиз? Озгина сабр қилиб турсангиз, ўша гулларингизни ўзим экиб бераман.

—Бунақа бўлишини қаёқдан билай, болам. Ҳарна сенга ёрдам бўлсин деган эдим... Кейин... йилда қилиб юрган ишим...

—Шоширманг, ойижон, яна бир ҳафталик ишим қолди. Домлам шошириб қўймаяпти. Тезлатмасанг, илмий кенгаш аъзолари ҳа демай отпускага чиқиб кетишади, ҳимоянг яна кузга қолиб кетади, деяпти. Гул экишга ҳали вақт бор-ку...

—Болам, бекордан худо безор, деган гап бор. «Ҳайт» деган туяга мадор, бекор ўтиргандан кўра эрмак қилай девдим-да...

Муроджон билан келин ўртадаги эшикни очиқ қолдириб, ўз хоналарига чиқиб кетишди. Аммо шу тун Мунисхонни йўтал яна икки марта қаттиқ забтига олди. Кейинги йўтал тутганида Муроджон онасининг йўқ дейишига қармай. «Тез ёрдам» машинасини чақирди. Аксига олиб «Тез ёрдам» машинаси ҳадеганда келавермади. Онасининг қийналишини кўришга чидамай, Муроджон тўнини елкасига ташлаб, машинани кутиб олиш учун кўчага чиқди.

Изғирин шамол аралаш майда ёмғир ёғади. Тунги рутубатли ҳаво баданни жунжуктиради. Сарпойчанг оёғига калиш илиб чиққани учунми, Муроджон бирпасда совқота бошлади. У бир ерда турмаслик учун кўчанинг бошига қараб юрди. Онасининг тўсатдан пайдо бўлган касали тўғрисида ўйлар экан, ўзини ўзи қойишга тушди: «Онамни мен дардга чалинтирдим. Ўша машмашадан кейин камгап, хаёлпараст бўлиб қолган... Ёшлик — бебошлик, деб шуни айтишса керак-да... Қаёқдан ҳам ўша Маликага дуч келдим... Бунчалик бўлишини мен қаёқдан билай.. Энди у дамлар бир рўё, холос...»

...Муроджон орада бир пара дарси йўқлигидан фойдаланиб, тамадди қилиб олгани ошхонага тушди. Институтнинг ёнгинасидаги ошхонага кириб навбатга турди-да, қўлида патнис билан залдаги хўрандаларни кузата бошлади. Деярли барча столлар банд: институт студентлари, талайгина таниш домлалар учтўрттадан бўлиб, тамадди қилиб ўтиришарди. Нотаниш одамлар ундан ҳам кўп...

Муроджон овқат олиб, қўлида патниси билан жой қидира бошлади. Бурчакдаги стол ёнида бир қиз ёлғиз овқатланиб ўтирарди... Муроджон таниш домлалар билан саломлашасаломлаша ўша бурчакдаги стол томон юрди.

—Синглим, шу жой бўшми?

Қиз бошини кўтарди. Унинг кўзларида ҳам ажабланиш, ҳам уялишга ўхшаш аломат акс этди.

—Бўш, ўтиринг, домла..

«Домла?! Бундан чиқди, институтимиз талабаси экан-да?» дея кўнглидан ўтказди Муроджон ҳайратга тушиб.

—Раҳмат. Сиз шу институтда ўқийсизми, синглим, қайси факультетда? —деди у қўлидаги патнисни бўшата туриб.

—Химфакда. Учинчи курсда.

Муроджон ҳайрон бўлди.

—Сира кўрмаган эканман.

—Кўрмаган бўлишингиз мумкин, домла. Мен бир йил муқаддам оилавий сабабларга кўра ўқишни вақтинча тўхтатиб, уйга кетган эдим... Шу йил.. қишки сессиядан кейин яна қайтиб келиб ўқий бошладим...

Муроджон нондан бир бўлагини синдириб оғзига солди ва шўрвасидан ҳўплай туриб яна қизга қаради. «Қурмагур мунча хушрўй бўлмаса...» Қизнинг хиёл чўзиқроқ юзи даҳанига келганда ингичка тортган, Оппоққина юзидаги қош ва киприклари тимқора, мавж урган. Кишига қараганида узун, қайрилма киприклари бориб қоши билан туташади. Пешанаси устида жингалак қилиб қўйилган тимқора сочи елкасидан хиёл пастроқдан қирқилган. Икки елкасидан ошиб, олдига тушиб турипти. Бўйнига ўралган узун оқ жун шарфининг ярми олдида, ярми орқасига ташлаб қўйилган. Тугмалари солинмаган енгилгина пальтоси ҳам ўзига ярашиб тушган. Қошиқни тутиши ҳам, оғзига олиб бориши ҳам шу қадар назокатли... Муроджоннинг ўқтин-ўқтин қарашидан ноқулай аҳволга тушган қиз бошини тарелкасидан кўтаролмасди. Муроджоннинг қиз қайси областдан келганини билгиси келди.

—Қайси областдан келгансиз, синглим?

— Фарғонадан.

— Ҳа-а...

Домласининг бу хитоби қайси маънода эканлигини қиз тушунолмади. Унга ҳайрон бўлиб қараб қўйди. Муроджон эса тахминининг тўғри чиққанига қойил қолган эди. «Шу рухсорига яраша қадди-қомати ҳам кетворган бўлса керак», —деб ўйлади Муроджон ва қизнинг ўрнидан туриб кетишини кута бошлади. Қиз чиндан ҳам бирпас овқатини еган бўлиб ўтирди-да, кейин:

—Раҳмат, кечирасиз.. —деди паст, шикаста овоз билан ва ўрнидан туриб, эшик томон йўналди.

Муроджон сеҳрлангандай, қиз кетган томонга тикилиб қолди...

Ҳаммаси ўша кундан бошланди. Муроджон қолган икки пара дарсини қандай ўтганини билмади. Дарслари тугаши билан деканатга кириб, плашчини елкасига илганича ташқарига югурди. Институт ҳовлисида одам кўп: йигитлар, қизлар, домлалар... Муроджон атрофга кўз югуртириб чиқди. Қиз кўринмади. Ундаги тўсатдан пайдо бўлган бу бетийиқ, туйғу уни не кунларга солишини у ҳали билмасди...

...Узоқдан машинанинг чироғи кўринди. «Тез ёрдам» машинаси экан. Муроджон машинани тўхтатиб ўтириб олди. Уйга киришганда аясининг йўтали ўтиб кетган, анча чеҳраси ёришиб ўтирарди.

—Мунча кечикиб келмаса машинаси савил, яна «Тез ёрдам» эмиш...—деди кўзлари қизарган Зиёда хафа бўлиб, кейин у докторга юзланди: —Аямлар кейинги кунларда салсал йўталиб юрган эдилар. Бугун кечаси учтўрт марта қаттиқ йўтал тутди. Нафаслари ичларига тушиб, кўкариб кетдилар. Жуда қўрқиб кетдик, доктор. Яхшилаб эшитиб кўринг, шамоллаганмикинлар... Гулга жўяк оламан, деб роса захда ишлабдилар...

«Мунча исми ҳам жисмига монанд бўлмаса?!» дея ичида хурсанд бўлиб қўйди Муроджон. Қиз аллақачон қўлини бўшатиб олган, ерга қараганича жимгина кетиб борарди.

—Мен бугун жуда хурсандман, кафедра илмий кенгашида диссертациямнинг кенгайтирилган планини тасдиқлашди. Агар вақтингиз бўлса, шу хурсандчиликни бирга нишонласак...

—...

—Бўптими?

Улар аввал мороженое ейишди. Кейин кинога тушишди. Қиздаги итоаткорликни Муроджон ўзича: «Унинг ҳам менга майли бор», деб баҳолади. Кинодан кейин анча ерни пиёда босиб, уни уйигача кузатиб қўйди. Малика бир дугонаси билан бирга Ракат маҳалласида ижарада турар экан. Шу-шу улар бир-бирлари билан яқин, тез-тез учрашиб турадиган бўлиб қолдилар. Қиз Муроджонга шу қадар ёқиб қолгандики, ҳатто Фарғонага совчи юборишга ҳам тайёр эди... Агар...

Кафедраларидаги ассистент Одилжон бир куни рўпараларидан чиқиб қолди-ю, муҳаббатларининг беғубор, чарқалаган осмонига булут чиқди. Ўша куни оқшом Маликани кузатиб уйга қайтса, Одилжон Муроджонни уйига бориб кутиб ўтирипти. Одилжоннинг ҳам, онасининг ҳам кайфиятлари тушкун. Муроджон ҳайрон бўлиб қолди. Келиб ёнларига ўтирар-ўтирмас онаси гап бошлади:

—Ўғлим, нима ишлар қилиб юрибсан? Ўз ғамим етмасмиди.. Энди бу шўр иш ҳам бормиди? Одамлар нима дейди?...

Лола ТОЖИЕВА

Доктор шошилмай пальтосини ечиб, қўлини совунлаб ювди, Зиёда тутаҳ сочиққа эринмай артиб, беморнинг ёнига кирди.

—Ҳа, онахон, нима бўлди? —доктор Муроджон қўйган стулни бемор каравоти ёнига яқинроқ суриб ўтирди.

— Қайдам, болам, шу... икки ойча бўлади, мана бу ерим оғрийди, —Мунисхон ошқозонига ишора қилди, —кейин... чап қурагимнинг таги жиз-жиз ачишади. Ношпа ичиб кўрдим... баъзан анальгин ичаман... Сал қўйворгандай бўлади-ю, кейин яна куйдириб оғрийверади. Бугун эса мана бу аҳвол... Қуруқ йўтал ўлгур сира нафас олгани қўймайди.

Доктор Мунисхоннинг томирини ушлаб кўрди. Аммо ҳеч нарса демади.

—Қани, эшитиб кўрайлик-чи...

Доктор Мунисхоннинг кўкрак қафасининг олди ва орқа томонидан синчиклаб эшитиб кўрди.

—Шамоллаш аломати йўқ. Эртага район врачига чиқасиз, яхшилаб текшириб кўришади. Ҳозирча мен битта укол қилиб қўяман, яхши ухлайсиз, безовта бўлмайсиз. —Доктор ҳамширага ўгирилди:—Атрофин билан анальгин!

«Тез ёрдам» кетди. Бироқ у Муроджоннинг юрагига аллақандай ғашлик солиб кетди. «Шамоллаш аломати йўқ, деди доктор... Бундан чиқди... онамнинг бу йўталиши яхшилик аломати эмас экан-да...»

Ҳали тонг отишига эрта бўлса ҳам энди кўзлардан уйқи қочган. Муроджон, онам бир оз ором олсин, деб ўз хонасига чиқиб кетди. Зиёдахон қайнонасини ёлғиз қолдиришга кўзи қиймай, диванга кўрпача ташлаб, боласи билан шу ерда ётиб қолди. Чироқни ўчирди. Қани энди кўзларига уйқи келса!

Онасининг хасталигидан қаттиқ ташвишга тушган Муроджоннинг кўз ўнгида ўтган кунлар яна бир-бир жонланди.

Ў...ШАНДАН сўнг Муроджон қизни бир ҳафтагача учратолмади. Қизнинг қаердан келганини сўрапти-ю, аммо исмини сўрамапти. Бордию исмини билганида ҳам уни бировдан суриштириб бўлармиди?! Дарсдан чиқадиган ерида кутса, тўхтатиб гаплашса, курсдошлари кўриб қолишади. Студент халқи ниҳоятда зийрак бўлади. Бегуноҳ бир қизни гап-сўзга қўйиши ҳеч гапмас. Ташқарида кутишдан ўзга чораси йўқ. Учратганида гўё тасодифан учрашиб қолгандек бўлиб гаплашади...

Муроджон бир ҳафтанинг ичида ранги синиқиб, этдан тушди. Орадан бир ҳафта ўтиб у чиндан ҳам қизни институт ҳовлисида, дугоналари даврасида учратди. Хушчақчақ гаплашиб келаётган қизлар унинг ёнидан салом бериб ўтиб кетишди... Қизни тўхтатиб гаплашишнинг иложи бўлмади. Шу учрашувнинг эртасига Муроджон яна институт ҳовлисида қизни учратиш умидида паришон турган эди, кутилмаганда таниш овоз унга салом берди:

—Салом, домла...

Муроджон қизни пайқамай қолганига ҳайрон бўлди. У қизнинг билагидан енгилгина тутиб, уни ташқарига етаклади.

—Яхшимисиз.. Дарсларингиз тугадими? Юринг, мен сизни кузатиб қўяман... —деди Муроджон ва негадир қизариб кетди. Аммо ўша заҳоти ўзини қўлга олиб, қиздан сўради: —Ўқишлардан қийналмаяпсизми? Кечирасиз, исмингизни ҳам сўрамабман...

—Малика.

Муроджон Одилжонга қаради.

— Оғайни, у қиз сенга муносиб эмас. Гап кўп. Ишонмасанг, унинг қанақалигини биладиганларнинг олдига олиб бораман сени...

Муроджон бу гапларни эшитишни ҳам истамасди.

— У сизлар ўйлаган қизлардан эмас! Ҳаммаси ёлғон! — деди.

Малика Муроджонни алдамади, аввал бошдаёқ: «Мен бир алданганман, энди ҳеч қимга ишонмайман. Сиз уйланмаган йигитсиз, мен эса...» деб юм-юм йиғлаган. Дўстлашишдан ўзини олиб қочган эди-ку! Муроджон уни тушунди, нима бўлган деб суриштириб ўтирмади, унда айб йўқлигини англади. Ундан ҳеч қачон юз ўгирмасликка қасам ичди, йигитлик сўзини берди... Бирга кечган шунча лаззатли, фараҳли онларда, агар унинг муҳаббати сохта бўлса, сезилмасмиди?! Ахир, учрашувларга, у эмас, Муроджон интилади-ку?!

Муроджон бу воқеани эслашни ёқтирмайди. Орадан уч йилдан кўпроқ вақт ўтган бўлса ҳам дилидаги бу оҳи шу қадар ёрқин, шу қадар оғриқ билан янгиланадики, ўзини қандай чалғитишни, бошида туриб кетадиган оғриқни қандай босишни билмай қолади. Ҳозир ҳам у ёнидан бу ёнига ағдарилар экан, беихтиёр инграб юборди...

Ўшанда онаси Одилжон айтган одамлардан сўраб-суриштириб ҳам келди. Малика факультетларидаги бир ёш домла билан гаплашган экан. У одам Маликадан оиласи борлигини яширган, унга уйланишга ваъда бериб юрган. Аммо бу орада хотини билиб қолади-ю, факультетга келиб, тўполон кўтаради.. Бунга юзи чидамаган қиз ўқишни ташлаб, уйига кетиб қолади... Жабр тортганича қолаверади...

Онаси бу гапларни ўз қулоғи билан эшитиб келганидан кейин Муроджонни ёнига олиб, роса насиҳат қилди. Аммо қани энди Муроджон бу гапларга қулоқ солса, озгина бўлса ҳам мулоҳаза юритса! Аксинча, қизни ёмонлашгани сари Муроджоннинг уни кўргиси келаверарди. Яширинча учрашаверди ҳам. Ўйларидан эса «Тез ёрдам» машинасининг оёғи узилмай қолди. Сўнгги келган «Тез ёрдам» машинаси онасини касалхонага олиб кетди...

Шундан кейин бири келиб, бири кетиб турган қариндошлари Муроджоннинг кўзини очирмай қўйишди. Бир куни тўпланиб уни роса қойишди, насиҳат қилишди: «Нима, онангни ўлдириб қутиласанми?! Сендек нобакор фарзандинг боридан йўғи! Чиқиб кет уйдан, ана бор, ўша суюқ-оёқни оласанми, бошқасиними, билганингни қил! У ноқобил фарзанд ўз отаонасининг ҳам юзини ерга қаратиб, уларни ҳам қай аҳволга солдийкин?!» дейишди куйиб-пишиб. Муроджон бошини қуйи солди... У икки ўт ўртасида қолган эди...

Кейин орадан уч-тўрт ой ўтиб, Муроджон Зиёдага уйланди. Аммо онаси ўша бетоблганича қайтиб ўзига келмади... Юраги хаста. Мана энди бу йўтал...

Муроджон диссертациясини ёзиб тугаллаш ҳаракати билан бўлиб, онаси билан бемалол, бафуржа ўтириб гаплашмаганини эслади. Ҳа, онаси кўп ғам чекди. Фарҳоднинг ғами ҳалиҳали кўкрагидан чиқмайди: гапирмайди-ю, аммо баъзан хаёлга толиб, маъюс тортиб қолади... «Ғам хонадонинга тўсатдан кириб келар экан-у, аммо кетиши қийин экан. Баъзан ўлаўлгунингча ҳам қутулолмас экансан ундан... Энди онамни авайлайман, кўнгли нимани истаса, ўшани муҳайё қиламан. Онам билан бафуржа гаплашиб ўтиришга вақт ажратаман...» Муроджон шундай деб аҳд қилди. Шундай деб аҳд қилганидан кейин бирдан енгил тортгандай, кўнгли ёришгандай бўлди.

Онаси раҳматли отаси билан бирга лой чангаллаб қурган, обод қилган ҳовлисини жуда яхши кўрарди. Ҳаво очиқ кунлари, гарчи йўтал ўқтин-ўқтин тутиб келиб, жонини суғуриб олгудек бўлса ҳам ҳовлига стул қўйдириб, мадорсиз оёқларини аранг кўтариб босиб чиқиб ўтирар, қаерга қандай гул экишни маслаҳат бериб турарди.

Муроджон, гарчи юрагига қил сиғмаса ҳам онасини хурсанд қилиш мақсадида бозорга тушиб, йилдагидек турли-туман гул ва райҳон кўчатларини олиб чиқиб, онаси айтгандек қилиб эқди. Бир куни онаси Муроджонни ёнига чақирди:

— Болам, сен Зиёдахонни хафа қилма, барака топгур баҳоси йўқ, жувон... — деди. Унда эса: «Боламнинг бахтига зомин бўлганга ўхшайман. Турмуши ёмон эмас-у, аммо гулгул очилиб юрмайди-да, боласи тушмагур. Тунд... Баъзи-баъзида болагинамнинг кўзларида аллақандай мунг пайдо бўлиб қолади. Ўзимоилам обрўйини ўйлабман-у, болагинамнинг кўнглини ўйламабман-да...» Мунисхон секингина уҳ тортиб қўйди.

— Онажон, нега хафа қиламан... кўнглингиз тўқ бўлсин... — деди ўзини аранг қўлга олиб Муроджон. «У гаплар аллақачон эсдан чиқиб кетган», демоқчи бўлди-ю, аммо тили бормади.

Ҳа, онасининг кўнгли ҳали ҳам ундан тинч эмас экан-да! «Мен уни хазон қилдим, куйдириб адойи тамом қилдим...» деб дилидан ўтказди маъюс тортган Муроджон. Шу пайт унинг кўзи стулда қунишибгина ўтирган онасининг бошига тушди. Сочлари оппоқ, оқариб кетибди. «Онамнинг сочлари қачон бунчалик оқарди... Пайқамабман ҳам. Юзларидаги ажинлари ҳам кўпайган... Ғам енгиб қўйдими ё касал?! Эҳ, онажон, жоним онам...» Муроджон онасининг ёнидан нари кетиб, яна ишига тутинган бўлди...

„ЭЙ ХУДОЙИМ-ЕЙ! Нега менга шунча жабр-стамни раво кўрмасанг?! Қайси гуноҳим учун?.. Энди болаларимнинг роҳатини кўрай деганимда... Ўғлимни адашган йўлидан қайтарай, бахтли қилай деб... Тўхта-тўхта, бахт дегани нима ўзи? Кўнгилнинг кўнгилдан сув ичишими? — Мунисхон лабини тишлади. — Сув ичяптими боламнинг кўнгли?» Мунисхон уҳ тортиб қўйди.

Дўмбоқчалар... С. МАҲКАМОВ фотоси

ПРОЗА

ИЛМИЙ ХОЛИСЛИК УЧУН

Боши учинчи бетда

ши керак? Унинг олдида икки йўл бор: бири дунёвий ҳаётнинг ҳузур- ҳаловатидан воз кечиб ўзини умрбод танҳо ўтишга маҳкум этиш бўлса, иккинчиси, ҳаётга муҳаббат билан яшаб, жамиятга иҳтимоий фойда келтириш йўлидир. Ҳаётда биринчи йўлни танлаганлар ҳам бор. Агар аёл танҳо умр йўли замирида ўз бахтини кўрган бўлса, бу унинг кўнгил хоҳиши, индивидуал турмуш маслаги. Бундай аёлларга йўлингдан қайт, деб айта олмаймиз. Бундай йўл сиёсатда ҳам, ахлоқда ҳам қораланмайди. «Севги ва садоқат»да танҳо умрни ўз турмуш маслаги деб танлаган аёлларнинг конкрет тимсоли —лирик қаҳрамоннинг аҳд-паймонига ҳам чуқур ҳурмат ва эҳтиром билан муносабатда бўлганимизни газетхонларнинг ўзлари ўқиб ишонч ҳосил қилишлари мумкин. «А. Ориповнинг умуман аёл садоқатини улуғлаши таҳсинга сазовор, — дейилади ўша мақолада. — Аёлнинг юксак ирода, темир бардошидан қаттиқ таъсирланган шоир уни буюк зот, деб атайди. Тўғри, кучли ирода, бардошлилик ҳам буюкликнинг белгисидир. Бу —ўз шахсий, оилавий идеалига бўлган садоқат, яқин кишиси қадр- қимматини эъзозлаш, инсонпарварлик намунаси, албатта. Элимиз бундай катта ирода, бардошга эга бўлган аёлни ҳамиша эъзозлаб келган ва эъзозлайверади».

Танқидчи мақоладаги бу сўзларни атайлаб кўрмаганликка олиб, авторни лирик қаҳрамонга «ҳамла қилади», уни «жиноятчи»га чиқаради, «қоралайди», дегап гаплари, ўз ибораси билан айтганда, ҳеч қандай қуюшқонга сиғмайди.

У. Норматовнинг шеърни бадиий жиҳатдан таҳлил этиш талабларида асарнинг ижтимоий- ғоявий хусусиятига беписандлик билан ёндашиш руҳи сезилади. «Аёл»нинг сабр-бардоши, яъни ёрга садоқатининг баъзи енгилтак аёлларга ибрат қилиб кўрсатилганлиги муҳим ижтимоий маънога эгадир, дейди мунаққид. Тўғри, шоир аёлнинг айни ҳолати — турмуш тарзидан ҳозирги замонга хизмат қилувчи поэтик маъно келтириб чиқарган; аёл тимсолида ҳалоллик, сабр- бардошлилик, садоқат ғоясини улуғлаяпти. Лекин бу —аёл тутган танҳо умр йўлини шоир маъқуллаяпти, деган сўз эмас. Аксинча, шоир аёлнинг уруш туфайли оғир турмуш вазиятига тушиб қолганлигига ачиниш изҳор этмоқда. Уруш —емирувчи куч, бахтсиз қилган муштипар аёлга, сен— табиат яратувчи куч, бахт берсанг бўлмасмиди, дейди шоир афсус-надомат билан. Келинг, шоирнинг эстетик кашфиёти — лирик қаҳрамонни шу ерда қолдириб, умуман танҳо умрнинг моҳияти, сабр- бардошлилик ҳақидаги мулоҳазаларимизни давом эттирайлик.

Ибрат — бебаҳо таъсир кучига эга олижаноб хусусият. Лекин ибрат кучи барқарор иҳтимоий негизга эга бўлган тақдирда ҳаётни яхшилаш ва ўзгартиришга фаол таъсир кўрсата олади. Тирик инсон ҳаётининг битта бош устуни бор. Бунинг номини файласуфлар умид — ишонч, деб атайдилар. Ишончни йўқотиш ҳаётни йўқотиш билан баравар. Сабр- бардошлиликнинг ҳам бош таянчи умиддир. Умидли кутиш — бахт, умидсиз кутиш — бахтсизлик. К. Симоновнинг «Мени кутгил» (1941) шеърини эсланг. Муҳаббатга ишонч буюк ғалабага ишонч туйғуси даражасига кўтарилади. Сенинг бардошинг мени офатдан сақлаб қола олган буюк куч бўлди, дейди жангчи вафодор ёрига.

Аёлнинг бир умр танҳоликда сабр- бардош билан яшашидан мақсад нима? Сабр-бардош фақат сабр-бардош учунми ёки тирикликка, инсон ҳаётининг камолотига хизмат қилиши керакми? Танҳо умр йўлини қораламаган ҳолда уни идеал сифатида тарғиб эта оламизми? «Инсонга идеал керак, — дейди В. И. Ленин, лекин ғайри табиий эмас, балки инсоний, табиатга мос идеал керак».

Бизда ҳаётда ҳам, адабиёт ва санъатда ҳам вафодорликнинг буюк ибрат кучига эга классик тимсоллари мавжуд. Тоҳир ва Зуҳра, Фарҳод ва Ширин, Лайли ва Мажнун, Ромео ва Жульетта сингари қаҳрамонларнинг вафодорлик жасоратига тиз чўкиб таъзим қиламиз, уларга ҳайкал қўйса арзийди.

Бир умр танҳо ҳаёт кечиришга қарор қилган аёл эътиқодининг негизи, тақдирининг эътироф этмаслигидан қатъий назар, ўша қадимий зоҳидлик фалсафасига бориб тақалади. Зоҳидлик оила, муҳаббат масаласида аёл тақдирида нега бу қадар чуқур из қолдирган? Чунки аёл Қуръонда ҳам, ҳаётда ҳам, жамиятда ҳам энг ожиз, заиф, ҳуқуқсиз зот сифатида ҳамиша камситилиб, сиёсий-маънавий тутқунликда сақлаб келинган. Улуғ М. Горький «Хотин тарихга ўз отасининг, эрининг, қайнотасининг, акасининг ва ўғлининг чўриси бўлиб кирди... Давлат ана шу одамда ўз мамлакатининг тақдирига, ҳаётга бефарқ қараш ҳиссини тарбиялади», деб ёзган эди.

Дарвоқе, аёлнинг танҳолик умр йўлини иҳтимоий мазмундан холи, деб ғалат айтганмиз. Аскетизм ҳам иҳтимоий ғоядир. У ҳаётга муҳаббатнинг тескариси, ҳар тарафлама баркамол ҳаёт кечириш удумига зиддир. «Севги ва садоқат»да бунинсботлашга уринганмиз. Умуман, мақола инсон умрининг иҳтимоий моҳияти ва ёлғизлик проблемасини тўла ҳал этишни даъво қилмайди. Танқидчи бу проблемани турли манбалар асосида чуқур ўрганиб, у ҳақда муҳокама юритганида, бу хусусдаги фикрларимиз жамланиб, проблеманинг янги жиҳатлари балки очилган бўлармиди. Аксинча, У. Норматов шеър қаҳрамонини проблемадан сунъий равишда ажратиб олиб, уни «танқид»дан беҳуда ҳимоя қилиш ташвишлари билан ўралашиб қолиб, умуман танҳо умр йўлини типик турмуш тарзи сифатида қувватлайди. Бундай фикр йўналиши совет кишисининг ҳаётга фаол муҳаббат эътиқодига зиддир.

З. Танқидчимиз «Севги ва садоқат» мақоласи автори шеър қаҳрамонига тор амалиётчилик нуқтаи назаридан ёндашиб, уни образ сифатида йўққа чиқаради, дейди. Шундай муносабат билан ёндашдиган бўлсак, Навоий қаҳрамонларининг ҳоли не кечар эмиш.

Аввало шуни таъкидлаш керакки, адабиёт қаҳрамонлари, жумладан, Навоий қаҳрамонлари танқидчининг публицистик ғамхўрлигисиз ҳам асрлар бўйи яшаб келди ва бундан кейин ҳам яшайверади. Юқорида кўриб ўтганимиздек, «Аёл» шеъри қаҳрамонига ҳеч қандай хавф таҳдид солаётгани йўқ ва уни ҳеч ким йўққа чиқарган ҳам эмас. Қаҳрамон йўлининг тўғри ёки хато эканлиги ҳақида танқидчигина эмас, ҳар бир китобхон ҳам фикр юритишга ҳақлидир. Танҳо умр йўли ҳақидаги фикрларнинг Навоий қаҳрамонларига нима дахли бор, деган савол туғилади. Буюк Шарқу Ғарб мутафаккирларининг ижодини ҳаракатга келтирувчи асосий ва муҳим ғоя шуки, уларнинг ҳаммаси ҳаётга муҳаббатни қизғин тарғиб этганлар.

Бир умр танҳо аёл қисмати ҳаётга лоқайд, умидсизлик кайфиятининг тимсоли бўлса, «Фарҳод ва Ширин», «Лайли ва Мажнун», «Ромео ва Жульетта» каби асарларнинг қаҳрамонлари ҳаётга фаол муҳаббатнинг тимсолларидир; танҳо аёл тақдирга тан бериб, пассив норозилик билан яшовчи ожиз кимса бўлса, булар ўша жамиятнинг тартибот ва ахлоқ удумларига қарши муҳаббат учун курашиб, жасорат кўрсатган қаҳрамонлардир; танҳо аёл ўлимга аламзадалик руҳи билан яшаётган шахс бўлса, булар муҳаббат учун ўлимга тик бориб, муҳаббатнинг ўлимдан кучли эканлигини исботлаган фидойи вафодорлардир; танҳо аёл сабр-бардоши ўз кулбасини ёритувчи бир шам бўлса, бу қаҳрамонларнинг жасорати —вафо ва садоқати жаҳонни ёрита оладиган ўчмас қуёшдир. Навоий қаҳрамонларининг жасорати моҳият эътибори билан ватан учун жон фидо қилган Муқанна, Темур Малик ва бошқа тарихий қаҳрамонларнинг жасоратига тенгдир. Фарқи шундаки, бири иҳтимоий, сиёсий майдонда содир бўлса, иккинчиси маънавий-ахлоқий жараёнда рўй беради.

ХУЛЛАС, танқидчимизнинг танҳо умрнинг иҳтимоий моҳияти ҳақида, қисман «Аёл» шеърига доир мулоҳазаларимизни бузиб талқин этиб, бу фикрларни адабиётимизнинг буюк образлари мантиқига қарамақарши қўйиши илмий- адабий мантиқсизликдир.

Яна шуни ҳам таъкидлаб ўтиш ўринлики, адабий танқиднинг моҳияти ва вазифасини «тушуниш, ҳис этиш санъати», деб талқин қилиш уни китобхон савияси даражасига тушириб, адабий жараённинг оддий шарҳловчисига айлантириб қўйиши мумкин.

У. Норматов тўқиган формула адабий танқиднинг адабиёт ривожига фаол таъсир кўрсатиш функциясини йўққа чиқаради. Унинг мулоҳазаларидаги бу назарий чалкашликни таниқли мунаққид А. Расулев илмий- адабий одоб билан тўғри кўрсатиб ўтди. Асарни «тушуниш, ҳис этиш» китобхонинг ҳам қўлидан келади. Адабий танқид адабиётнинг кетидан эргашиб, адабий фактларни китобхон савиясида қайд этувчи репортёрлик эмас. Адабий танқид адабий жараённи марксистик идрок ва таҳлилий кашф қилиш воситаси, чуқур илмий-назарий умумлашмалар чиқариш орқали ҳаёт ва адабиётнинг тараққиётига таъсир кўрсатиш фанидир. КПСС Марказий Комитетининг 1972 йилги махсус қарорида ҳам адабий танқиднинг ана шу илмий-таҳлилий хусусияти алоҳида таъкидланган.

Мунозара фақат баҳс-мунозара учун эмас, балки муайян масала — концепцияни марксистик илмий- назарий ҳалол талқин этиш ва ёритишни кўзда тутганидагина адабий жараёнга фойда келтира олади.

Халқимизнинг гениал фарзанди Абу Али ибн Сино авлодларга бой маънавий мерос қолдирган. Улуғ аллома асарларининг нодир қўлёзмалари жаҳоннинг жуда кўп мамлакатлари кутубхоналарида сақланмоқда. Жумладан, Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институтида Ибн Сино эллик асарининг олтмишта қўлёзмаси бор. Яқинда «Фан» нашриёти нашр этган Бория Ваҳобованинг «Ибн Сино асарларининг қўлёзмалари...» (рус тилида) китобида ана шу мерос тасниф этилган.

«Муқаддима»да Абу Али ибн Сино илмий-фалсафий меросининг Совет Иттифоқи ва чет мамлакатларда ўрганилиш тарихи қисқача ёритилган. Аллома мероси Ғарбда ҳам кенг кўламда ўрганилаётганлиги, бу борада амалга оширилган тадқиқотлар ва таржималар қайд этилган.

Ибн Сино асарлари нусхаларидан ўн иккитасининг тавсифи «Тиббиёт» бўлимидан, қирқ саккиз асарининг қўлёзмалари тавсифи эса «Умумфалсафий масалалар» бўлимидан ўрин олган.

Абу Али ибн Сино табобат илмида муҳим асарлар яратибгина қолмай, балки медицинага оид шеърий асарларидан «Уржуза фи-ттибб» достонининг тавсифини келтирган. Бу асар «ал-Манзума» («Назмий асар»), «ал-Алфия» («Минг байтли асар») деган номлар билан юритилади.

Б. Ваҳобова тузган каталогда Шарқшунослик институтида сақланаётган нодир қўлёзмалар — ўрта асрнинг икки буюк мутафаккири Абу Райҳон Беруний билан Абу Али ибн Сино ўртасида бўлиб ўтган фалсафий ёзишма, Ибн Синонинг таниқли олим Шайх Абу Саъд ибн Абу-л-хайрга хатлари, бағдолик файласуфларга қарата ёзган мактублари ҳам киритилгани аҳамиятлидир. Каталог охирида Ибн Синонинг энг яқин шогирди Абду Убайд Абдулвоҳид Жузжоний тузган Абу Али ибн Сино асарлари рўйхати илова қилинган.

Тадқиқотчи Абу Али ибн Сино асарлари қўлёзмаларини тавсиф этишда ҳар бир асарнинг қисқача мазмунини, кўчирилган йили, ёзувининг тури, бадиий безатиш услуби, ишнинг ҳажмини кўрсатиб ўтган, ҳатто қўлёзмаларнинг институт томонидан сотиб олинган вақтини ҳам қайд этган, қўлёзмалар қай тарзда қайта тиклангани ҳақида маълумот берган.

Ибн Сино асарлари қўлёзмалари каталогини тузишда муаллиф ўзидан олдин яратилган каталоглар, совет ва чет эл шарқшуносларининг ишларига изоҳлар берган. Китобда совет ва чет эл олимларининг Абу Али ибн Сино ҳаёти ва фаолиятини ўрганишга бағишланган асарлари рўйхати ҳам келтирилган.

Китобда айрим камчиликлар учрайди. Масалан, каталогда келтирилган «Рисола фи аҳсоми-л-ҳикма» («Фалсафий илмлар классификацияси») номли Абу Али ибн Сино асари нусхаси марҳум С. Мирзаевнинг 1955 йили нашр этилган Абу Али ибн Сино асарларининг библиографиясига ишора қилинган 26-сонли «Рисола фи аҳсоми-л-улум л-ақлия» асари қўлёзмаси эмас. Ваҳобова кўрсатиб ўтган қўлёзма 2213/III рақамли муқовада мавжуд. С. Мирзаев каталогида тавсиф этилган асар нусхаси эса 2385/XXXIX рақамли муқовадан жой олган бўлиб, 1664 йили кўчирилган. Б. Ваҳобова тавсиф қилган асар нусхаси эса 1344/1345 йилларда кўчирилгандир.

Яна Б. Ваҳобова каталогининг 47 -бетида баён этилган «Рисолату ла саода ва ла шакова фи хаза-л-олам ала-л-итлоқ» («Оламда мутлоқ саодат, мутлоқ бахтсизлик йўқдир»), деб номланган қўлёзма нусхаси автор ишора қилган 2385/VI рақамли муқованинг олтинчи асари бўлиб, 299а-бетда эмас, балки мазкур муқованинг 17а-саҳифасидадир.

Абу Али ибн Сино асарлари қўлёзмалари каталогининг нашр этилиши маданиятимиз тадқиқотчилари учун муҳим дастурдир.

Феруза ЖАББОРОВА

НОДИР ҚЎЛЁЗМАЛАР

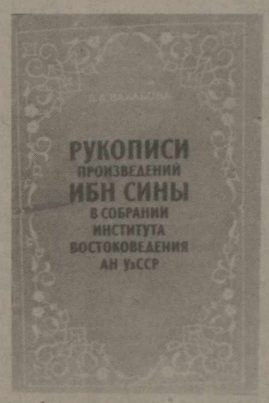

ТАКРИЗ

ТАРЖИМАДА ТИЛ МАДАНИЯТИ

Тил маданияти муаммоларини тадқиқ этиш актуал амалий аҳамиятга молик. Шу жиҳатдан «Фан» нашриёти босиб чиқарган Қудрат Мусаевнинг «Таржимада тил маданияти» («Культура языка перевода») монографияси диққатга сазовор. Асарда ўзбек таржима адабиёти тўплаган катта ва рангбаранг ижодий тажрибалар умумлаштирилади; таржима ва адабий тил нормалари, таржимада шакл ва мазмуннинг диалектик бирлиги, нутқ маданиятига риоя қилиш каби таржимашуносликнинг ўзак масалалари қиёсий услубшунослик принциплари бўйича тадқиқ этилади. Автор китобда қаламга олинган барча масалаларга кейинги пайтларда жаҳон таржимашунослиги, биринчи навбатда, рус таржимашунослиги эришган салмоқли илмий-назарий ютуқларга суянган ҳолда ёндашади.

Тадқиқотчи, аввало, Ўзбекистонда таржимашуносликнинг шаклланиш ва ривожланиш тарихига қисқача экскурс қилади. Сўнгра замонавий таржимашуносликнинг асосий принциплари хусусида баҳс юритади. Олим қиёсий услуб бадиий таржимани тадқиқ этишнинг асоси эканини алоҳида таъкидлайди. Китобда таржимачиликнинг савиясини юксалтиришни таъминлаш учун биринчи навбатда бу соҳада тўпланган тажрибани қиёсий-услубий йўналишда текшириш ва умумлаштириш зарурлиги уқтирилади.

Аслият мансуб муайян тилга хос айрим иборалар, таъбирлар, синонимик доминантлар, фразеологик ва идиоматик бирикмалар ўзбек тилига қилинган таржима намуналари асосида батафсил таҳлил этилади. Тадқиқотчи ўзбек таржимачилигида бу соҳада эришилган муваффақиятларни таъкидлагани ҳолда, кўпроқ йўл қўйилган хато ва камчиликларга эътиборни қаратади. Шу аснода таржималарда сўзларнинг аслиятга хос нозик маъно товланишларини ҳиссобга олмаслик қўпол нуқсонларга ҳам олиб келиши мумкинлиги далиллар орқали исботланади.

Айниқса, монографиядаги таржима қилинадиган ва таржима қилинмайдиган сўзларни нутқ маданиятига боғлиқ тарзда ўрганишга оид боб, шунингдек, таржимада персонажлар нутқининг ўзига хослигини сақлаш муаммосига доир сўнгги боб жонли ёзилган. Автор бу бобларда бой фактик материаллар асосида таржимашуносликнинг бир қанча актуал масалаларига эътиборни тортади. Масалан, сўзларни айнан таржима қилиш аслият мазмунининг мавҳумлашишига олиб келганлигини А. Толстойнинг «Сарсонлик саргардонликда» трилогиясидаги «философствовать» сўзининг асл маъносини тўғри тушунмаслик сабабли «философлик қилиш» тарзида янглиш ўгирилганлиги, аслида эса «фалсафа сотмоқ» ёки «сафсата сотмоқ» шаклида ўзбекчалаштириш мақсадга мувофиқ бўлишини кўрсатади.

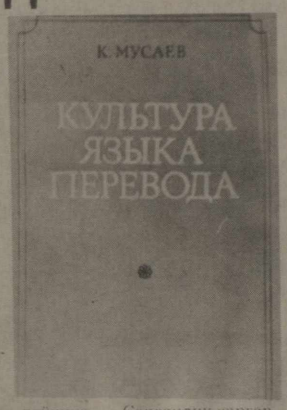

Китобнинг диққатга сазовор жиҳатларидан яна бири — унда автор инглиз, француз, рус, тожик, қисман қозоқ ва қирғиз тилларидан таржималарнинг аслига бевосита биринчи манба сифатида мурожаат қилганлиги дир. Бу тадқиқотчининг кўпгина фикрлари асосли ва ишонарли чиқишига имкон берган.

Лекин, бизнингча, монографияда баъзи мунозарали, баҳсли фикрлар, таҳрир талаб ўринлар ҳам йўқ эмас.

Маълумки, ҳар бир таржима индивидуал ижод маҳсулидир. Таржимон, агар у ҳақиқий санъаткор бўлса, том маънодаги ижодкор. Ҳар бир истеъдод эгасининг ўз такрорланмас услуби бўлганидек, ҳар бир таржимоннинг ҳам ўз индивидуал услуби, ижодий манераси бўлади. Шу маънода муайян сўз ёҳуд ибора, тушунчаларни муайян таржимон қандай саниятда ўзбекчалаштиргани масаласи ҳам қиёсий услубшуносликнинг вазифасига киради. Бу муаммони текшириш таржимоннинг индивидуал бадиий маҳоратини ойдинлаштирибгина қолмай, таржима амалиёти учун ҳам фойдали назарий хулосалар чиқаришга имкон яратади. Ўйлаймизки, автор келажакда мазкур масалани назардан қочирмайди. Шунингдек, китобда аксар ҳолларда таржимонларнинг номлари кўрсатилмаганки, бу камчилик сифатида қайд этилиши лозим.

Доцент Қудрат Мусаевнинг «Таржимада тил маданияти» монографияси ўзбек таржимачилиги соҳасида тўпланган ижодий тажрибани илмий савияда, атрофлича таҳлил қилган асар сифатида назарий-амалий аҳамият касб этади.

Шарафиддин ШАРИПОВ,
филология фанлари номзоди

НАВОИЙ РУС ТИЛИДА

Алишер Навоий асарларининг рус тилига таржималари ва бу таржималарнинг нашри ўзига хос тарихга эга. Айниқса, бу иш Навоий туғилганининг 525 йиллиги кенг нишонланиши муносабати билан ғоят жиддий тус олди. Шоир асарларини рус тилига таржима қилиш борган сари кенгроқ кўламда давом эттирилмоқда. Яқинда «Советский писатель» нашриётининг Ленинград бўлими «Шоир кутубхонаси»нинг катта сериясида Навоий танланган асарларининг қайта ишланган ва тўлдирилган иккинчи нашрини кўп миллионли рус китобхонига туҳфа этди.

Мажмуа Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони, ЎзССР Фанлар академиясининг ҳақиқий аъзоси Комил Яшиннинг «Шеъриятнинг улуғ устоди» номли катта кириш мақоласи билан бошланади. Унда энг эзгу, энг гуманистик анъаналарга эга ўтмиш классик меросимиз социалистик маданият қурилиши ишига муҳим ҳисса эканлиги, Навоий ижоди бунинг ғоят ёрқин намунаси бўла олиши алоҳида таъкидланади.

Китобнинг мундарижасини Навоийнинг «Хазойин ул-маоний»и тўрт девонидан ўрин олган ғазал, мухаммас, таржиббанд, маснавий, соқийнома, қитъа, рубоий, туюқ, фардлари ҳамда «Ҳайрат ул-аброр», «Фарҳод ва Ширин», «Лайли ва Мажнун», «Сабъаи сайёр», «Садди Искандарий» достонларидан танлаб олинган ибратли боблар ташкил этади.

Тўпламдаги асарларни Шарқ классик шеъриятини нозик тушунувчи, Шарқ шеъриятини рус тилига таржима қилиш ишида бой ижодий тажриба тўплаган шу соҳанинг таниқли намояндаларидан С. Иванов, В. Державин, Л. Пеньковский, Т. Спендиарова, Т. Стрешнева, Н. Лебедов, Вс. Рождественский, С. Сомова, Н. Ушаков ва бошқа ижодкорлар иштирок этганлар. Бу ўринда Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган фан арбоби, филология фанлари доктори, ленинградлик профессор С. Ивановнинг, таниқли шоир- таржимонлардан В. Державин, Вс. Рождественский, Л. Пеньковский ва Н. Лебедевнинг фидойилик билан кўрсатган улкан хизматларини зўр миннатдорлик билан таъкидлаб ўтиш зарур. Бу таржимонлар коллективи ўзбек адабиётининг, хусусан Алишер Навоий ижодиётининг чуқур билимдонлари сифатида шоир асарларини рус тилига моҳирона таржима этиш билан ўзбек адабиётининг асосчиси Алишер Навоий ижодини Умуминиттифоқ миқёсида тарғиб қилиш ишига жуда катта ҳисса қўшдилар. Уларнинг фидокорона ижодий меҳнатлари туфайли рус ва бошқа қардош халқлар китобхонлари Навоий асарларидан баҳраманд бўлдилар.

Навоийнинг мазкур бир жилдлигини республикада хизмат кўрсатган фан арбоби, йирик навоийшунос ва Навоий асарларининг изчил тарғиботчиси А. Қаюмов тузган.

Эркин АҲМАДХЎЖАЕВ

Онла... С. МАҲКАМОВ фотоэтюди

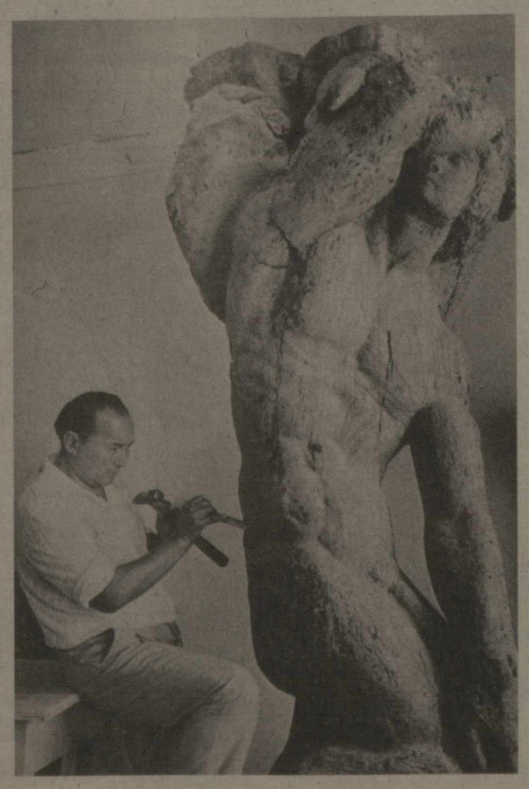

Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби, қорақалпоғистонлик ҳайкалтарош Ж. Қуттимуродов иш устида. С. МАҲКАМОВ фотоси

ЖУРНАЛЛАРНИНГ НОЯБРЬ СОНИДА

«ШАРҚ ЮЛДУЗИ»

Журнал муқаддимасида Ҳусниддин Шариповнинг «Келажакка мактуб» шеъри берилган.

КПСС Марказий Комитетининг июнь Пленуми қарорлари ҳаётга рубрикаси остида Б. Пармузин, Уйғун, Н. Сафаров, Н. Тимофеев, Б. Валихўжаев, С. Мирзаев, Н. Аминовнинг мақолалари эълон қилинган. Журнал саҳифаларидан Ч. Айтматовнинг «Соҳил ёқалаб чопаётган олапар» қиссаси ва Х. Тўхтабоевнинг «Йиллар ва йўллар» романининг давоми, Н. Нарзуллаев, М. Раҳмон, А. Шер, М. Солиҳ, К. Қодировнинг янги шеърлари, адабий-танқидий мақолалар ўрин олган.

«ЗВЕЗДА ВОСТОКА»

«Звезда Востока»нинг дастлабки саҳифаларидан Осиё ва Африка ёзувчилари уюшмасининг Бош секретари Алекс ла Гуманинг КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси Ю. В. Андроповга йўллаган мактуби, Осиё ва Африка ёзувчилари VII конференцияси қатнашчиларининг жаҳон ёзувчиларига мурожаати ўрин эгаллаган.

С. Татурнинг «Ўзи билан юзма-юз» романининг охири, Юрий Русаковнинг «Хадича», Тўлқиннинг «Холагинам», «Тоғ лоласи», Нортўхта Қиличевнинг «Кечки чироқ» ҳикоялари, С. Мадалиев, А. Наумовнинг шеърлари, Б. Бойқобиловнинг «Кун ва тун» шеърий қиссаси эълон қилинган.

Бундан ташқари, «Санъат», «Адабий танқид», «Саргузашт, фантастика», «Китоблар оламида» рубрикалари остида ҳам қатор қизиқарли материаллар бор.

«ЁШЛИК»

Журналнинг янги сони Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениесининг секретари Саъдулла Кароматовнинг «Ёзувчи сўзи— давр виждони» мақоласи билан очилади.

«Наср» рубрикаси остида Саъдулла Сиёевнинг «Бир чора замон истаб» қиссасининг боши, Маматқул Ҳазратқуловнинг «Қуёш мен томонда» қиссаси, Мухтор Худойқуловнинг воқеий ҳикоялари, «Назм» рубрикаси остида Ю. Жумаев, Қ. Кенжа, Т. Аҳмад шеърлари эълон қилинган. У. Азимов ва И. Ҳаққуловнинг «Истеъдод—истиқбол демак», Н. Раҳимовнинг «Бу умр савдоси», М. Муҳиддиновнинг «Тафаккур мўъжизаси» мақолалари, Ҳ. Шайховнинг «Равшанлик» очерки ҳам ушбу сондан жой олган.

«ЙЫЛДЫЗ»

Журналнинг янги сони Вели Исмоиловнинг «Олам тинчлик истайди» мақоласи билан очилади.

«Поэзия» рубрикаси остида Рашид Муроднинг «Ҳаёт йўлларида» поэмаси ва Юнус Темирқоянинг янги шеърлари, «Проза» рубрикаси остида Б. Пармузиннинг «Йиллар ва оловлар ичида» ҳикоялари, Аблемит Умеровнинг «Халқнинг фидокор қизи» повестининг охири, Ажи-Абла Имеровнинг «Уруш майдонларида синалган» қиссаси, Эмиль Амитнинг «Ишонч» романининг давоми, Черкез Алининг «Муборак чироқлари» очерки, Умер Сейдеметовнинг «Кучукча» ҳикояси берилган.

«СОВЕТ ЎЗБЕКИСТОНИ САНЪАТИ»

Журнал «Революцион санъат» редакцион мақола билан очилади. «Дил суҳбати» рубрикасида фаластин шоири Мунин Бсисунинг «Ўзбекистонда меҳнат ҳам санъат» мақоласи, «Санъатимиз сиймолари» рубрикасида фаластин шоири Мунин Фельдманнинг «Музикага кўчган ҳаёт», «Саҳна санъати сабоғи» рубрикасида А. Исмоиловнинг «Актёр техникаси», «Жаҳон санъати юлдузлари» рубрикасида З. Ориповнинг «Умму Кулсум» мақолалари эълон қилинган.

Бундан ташқари, Э. Мухторовнинг «Дўстликнинг мухтор элчиси», Ш. Нурмоновнинг Ўзбекистон ССР халқ артисти М. Ғафуров билан суҳбати, Ҳ. Икромовнинг «Сурур», Н. Зиганшинанинг «Бўёқлар ва мавзулар уйғунлиги», С. Воҳидовнинг «Томошабин ва музика санъати», А. Аъзамнинг «Туйғулар кўзгуси», О. Султоннинг «Қўшиқнинг яхши ёмони», Ш. Сокиннинг «Панжакент эски кизлари», Қ. Убайдуллаевнинг «Санъат зиёси», Ҳ. Узоковнинг «Актёр сўзи ва логик урғу», А. Мансуровнинг «Виолончель» мақолалари ҳам ўрин эгаллаган.

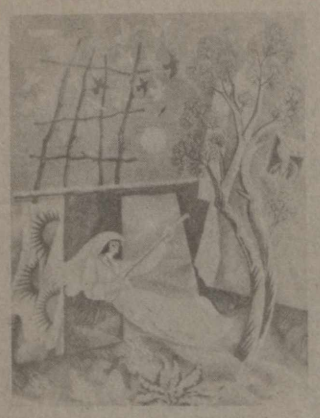

М. Қаҳҳоров. «Бодом гуллаганда».

Қ. Башаров. «Инсониятга тинчлик керак».

КИТОБ ГРАФИКАСИ МУАММОЛАРИ

КЎРГАЗМА ЗАЛЛАРИДА

Ўзбек китоб графикаси бугунги кунда мураккаб жараённи бошдан кечирмоқда. Кўргазмага қўйилган беш юздан ортиқ китоб иллюстрацияси ва графикасини томоша қилар эканмиз, бугунги кун манзараси яққол намоён бўлади. Биз бу ишларда эклектик (қоришиқ) услубларни, шу билан биргаликда ўз «дастхат»ига эга бўлган муаллифларнинг изланишларини, интилишларини кўрамиз. Нафис чизгилар, жажжи тасвирлар, турли нақш ва безаклар қадимги қўлёзмаларнинг доимий ҳамроҳи бўлиб келган. Ўзбекистон халқ рассоми Искандар Икромов бу соҳада ўзига хос мактаб яратиб кетганлиги ҳеч кимга сир эмас.

Ёки Уста Мўминнинг 30-йилларда яратган мўъжизакор суратлари кишини ҳануз ҳайратга солади. Орамиздан бевақт кетган истеъдодли рассом Тельман Муҳамедов миниатюра имкониятини ўзбек китоб графикасида синаб кўриб, мактаб яратганлигини фахр билан тилга оламиз. Албатта, унинг мактабини давом эттираётган рассомлар ҳам йўқ эмас.

Хусусан, А. Ғуломов ва В. Валиев ишлаган суратларда Тельман Муҳамедов ижоди таъсири яққол сезилади. Мисол тариқасида А. Ғуломовнинг «Ўзбек халқ эртаклари» ва «Ўзбек халқ фантастикаси» китобларига ишлаган иллюстрацияларни олиш мумкин. Уларда миллий характер, халқнинг бой фантазияси ўзига хос акс эттирилган. Маълумки, графикада кам чизгилар орқали кўп маъно ва образ яратиш муҳим масала. Шу нуқтан назардан олинганда, «Ўзбек халқ фантастикаси» китобидаги иллюстрацияларда чизги, штрихлар жуда кўпайиб кетган ва образларнинг ички ифода этилишига таъсир кўрсатган. Ёш рассом В. Валиев ёзувчи В. Витковичнинг «Кичик Насриддиннинг қайғу ва қувончлари» қиссасига маъноли, комик тарзда яхши расмлар ишлаган. Эртаклар асар руҳига мос маҳорат билан ишланган суратларни кўриш мумкин.

Ўрта Осиё регионига тегишли кўпгина китобларда типажлардаги қайтариқлар, халқ ва элатларнинг этнографияси ва турмуш тарзи, бугунги кундаги ҳаётни билмаслик каби камчиликлар кўзга ташланади.

Албатта, К. Яшиннинг «Ҳамза» (рассом Ж. Умарбеков), Б. Бойқобиловнинг «Сонетлар» (рассомлар Қ. Башаров ва М. Қаҳҳоров) сингари саноқли китобларни бундан мустасно деб айта оламиз. Жавлон Умарбеков «Ҳамза» романига ишлаган безакларида реал услуба асосланганлиги асар руҳига мос тушган. Лекин охирги саҳифаларда қўлланилган шартли услуб китоб безакларининг умумий йўналишига путур етказиб, меъёрни бузган. Л. Даватц Ч. Айтматовнинг «Оқ кема» қиссасига гўзал суратлар ишлаган. Она бугу билан етаклашиб кетаётган бола тасвири аслида китобда йўқ. Лекин рассом кўнглидаги орзусини ихчам, аниқ тасвирда ифода этади.

Бироқ рассомларимиз ҳамиша ҳам бундай миллий колоритга, халқ психологиясига эътибор беравермайдилар. Таниқли рассом И. Кириакининг «Ибн Сино» лирикасига ишлаган безаклари ҳам кўргазмадан ўрин олган. Бу ўринда шуни айтиб ўтиш керакки, Ибн Сино портрети шу рассом томонидан ишланган Амир Хусрав Деҳлавий портретига ўхшаш бўлиб қолган. Амир Хусрав Деҳлавийнинг «Асарлар» (1972 йил) ва Абу Али ибн Синонинг «Соломон ва Ибсол» (1980 йил) китобларини солиштириб кўрсангиз, бунга амин бўласиз. Бундай ҳоллар А. Кива, В. Немировский, А. Крюченко ишларида ҳам сезилади.

Ўзбек дастгоҳли графикаси китоб графикасига қараганда анча ўзига хосдир. Дастгоҳли графика замонамизнинг энг долзарб масалаларини фаоллик билан ифода этади, унда рассомнинг ҳаётга, заманга бўлган муносабати яққол кўринади.

Кўргазмада Ўзбекистон ССР халқ рассоми Қутлуғ Башаровнинг бир талай ишлари қўйилган. Улар орасида «Инсонга тинчлик керак», «Уйғониш», «Ўзбек от ўйинлари» диққатга сазовор. Тўғри, машҳур қозоқ рассоми Е. Сидоркиннинг ҳам миллий от ўйинларига бағишланган ажойиб асарлари бор. Қутлуғ Башаров эса бу мавзуни давом эттиради.

«Ўзбек от ўйинлари» рассомнинг лирик-поэтик туркум асаридир. Санъаткор бу асарида урф-одат тусига кириб қолган «Тўп ўйин», «Қиз қувди», «Рўмолимни ушлаб ол», «Кураш», «Човгон», «Улоқ» сингари қаҳрамонлик ва кучлиликни синаш воситаларидан бўлган ўзбек миллий курашлари сюжетидан фойдаланади. Рассом асарида отларнинг тез чопишини, чавандозларнинг отлар билан қўшилиб кетганлигини жонли тасвирлаган. Рассом айлана ва динамик композиция принципларини қўллай туриб, шамолдай елиб кетаётган тулпорларнинг нафис ҳаракатидаги таъсирчанликни ёркин ифодалайди. Хушбичим, қимматбаҳо безатилган отлар, эпчил ва абжир йигитлар, туёқлар остидан кўтарилаётган чанг ва шамол тўзони — буларнинг ҳаммаси ёш чавандозларнинг чопиш маҳорати билан уйғунлашган. Линогравюраларнинг қуёш нурларига бой сариқ ранги шодиёна байрам руҳи билан қўшилиб кетади.

Ҳаётдаги муҳим воқеаларга тезда жавоб берадиган Қ. Башаров замонанинг энг фаол масалаларига кўл уради. Яратаётган табиий ва типик образларига бутун эътиборини қаратган ҳолда, уларни йирик планда, кенг ва монументал қилиб тасвирлайди.

Ҳар бир рассом ўз болалиги ҳақида асарлар яратиши табиий. Шубҳасиз, бу мавзуда асарлар жуда кўп. Лекин, шунга қарамай, ҳар бир рассом ўз оламини янгича, ўзига хос тарзда ифода этади. Хотираларнинг мантиқий ифодаси, деталларнинг аниқлиги Фатхулла Ҳайитов асарларига жозиба бахш этади. Шу жиҳатдан рассомнинг «Болалик» туркумига кирган «Бизнинг кўча», «Ҳовлимиздаги кунгабоқар» график листлари биз учун қадрлидир.

Кўргазмада самарқандлик истеъдодли рассом Нуриддин Калоновнинг янги ишлари томошабинни қувонтиради. Унинг «Она ер саховати» туркумидаги «Нон» ва «Анор» график листлари муаллифнинг ўзига хос интилишларини намойиш этади. «Нон»да биз марказий планда Самарқанд нонларини қўлига кўтариб турган дилбар аёлни, атрофида гумбазлар, боғлар, ҳовлилар, расталарни катта-кичик ҳажмда кўрамиз. Энг муҳими, рассом бир асарга графика йўли билан катта шаҳарнинг ўзига хос дунёсини сиғдира олган.

Энгел Исҳоқовни санъат мухлислари ўзига хосликка интилувчи рассом сифатида яхши билишади. Кўргазмага унинг 50 га яқин ишн қўйилган. Рассомнинг бир туркум асари пиктограмма (яъни, расм-белгилар орқали реал предметларга ўхшатиб шакллар яратиш) услубида ишланган. Маълумки, қадимги неслит даврида аждодларимиз тош ва қояларда ана шу услубда шакллар қолдиришган. Энгел қадимий шаклларни ўзича таҳлил қилишга интилган. Бу шакларда биз қуёш, сув, балиқ, илон, олов, инсон, гул, куз, ер, дарахт образларини кўрамиз.

Кўргазма янги-янги номларни ҳам кашф этди. Ана шундай рассомлардан бири Анвар Мамажоновдир. Унинг «Эски шаҳар» серияси ниҳоятда ихчам, ифодасоҳифаларда қўлланилган шартли услуб китоб безакларининг умумий йўналишига путур етказиб, меъёрни бузган. Л. Даватц Ч. Айтматовнинг «Оқ кема» қиссасига гўзал суратлар ишлаган. Она бугу билан етаклашиб кетаётган бола тасвири аслида китобда йўқ. Лекин рассом кўнглидаги орзусини ихчам, аниқ тасвирда ифода этади.

Бироқ рассомларимиз ҳамиша ҳам бундай миллий колоритга, халқ психологиясига эътибор беравермайдилар. Таниқли рассом И. Кириакининг «Ибн Сино» лирикасига ишлаган безаклари ҳам кўргазмадан ўрин олган. Бу ўринда шуни айтиб ўтиш керакки, Ибн Сино портрети шу рассом томонидан ишланган Амир Хусрав Деҳлавий портретига ўхшаш бўлиб қолган. Амир Хусрав Деҳлавийнинг «Асарлар» (1972 йил) ва Абу Али ибн Синонинг «Соломон ва Ибсол» (1980 йил) китобларини солиштириб кўрсангиз, бунга амин бўласиз. Бундай ҳоллар А. Кива, В. Немировский, А. Крюченко ишларида ҳам сезилади.

Ўзбек дастгоҳли графикаси китоб графикасига қараганда анча ўзига хосдир. Дастгоҳли графика замонамизнинг энг долзарб масалаларини фаоллик билан ифода этади, унда рассомнинг ҳаётга, заманга бўлган муносабати яққол кўринади.

Кўргазмада Ўзбекистон ССР халқ рассоми Қутлуғ Башаровнинг бир талай ишлари қўйилган. Улар орасида «Инсонга тинчлик керак», «Уйғониш», «Ўзбек от ўйинлари» диққатга сазовор. Тўғри, машҳур қозоқ рассоми Е. Сидоркиннинг ҳам миллий от ўйинларига бағишланган ажойиб асарлари бор. Қутлуғ Башаров эса бу мавзуни давом эттиради.

«Ўзбек от ўйинлари» рассомнинг лирик-поэтик туркум асаридир. Санъаткор бу асарида урф-одат тусига кириб қолган «Тўп ўйин», «Қиз қувди», «Рўмолимни ушлаб ол», «Кураш», «Човгон», «Улоқ» сингари қаҳрамонлик ва кучлиликни синаш воситаларидан бўлган ўзбек миллий курашлари сюжетидан фойдаланади. Рассом асарида отларнинг тез чопишини, чавандозларнинг отлар билан қўшилиб кетганлигини жонли тасвирлаган. Рассом айлана ва динамик композиция принципларини қўллай туриб, шамолдай елиб кетаётган тулпорларнинг нафис ҳаракатидаги таъсирчанликни ёркин ифодалайди. Хушбичим, қимматбаҳо безатилган отлар, эпчил ва абжир йигитлар, туёқлар остидан кўтарилаётган чанг ва шамол тўзони — буларнинг ҳаммаси ёш чавандозларнинг чопиш маҳорати билан уйғунлашган. Линогравюраларнинг қуёш нурларига бой сариқ ранги шодиёна байрам руҳи билан қўшилиб кетади.

Ҳаётдаги муҳим воқеаларга тезда жавоб берадиган Қ. Башаров замонанинг энг фаол масалаларига кўл уради. Яратаётган табиий ва типик образларига бутун эътиборини қаратган ҳолда, уларни йирик планда, кенг ва монументал қилиб тасвирлайди.

Ҳар бир рассом ўз болалиги ҳақида асарлар яратиши табиий. Шубҳасиз, бу мавзуда асарлар жуда кўп. Лекин, шунга қарамай, ҳар бир рассом ўз оламини янгича, ўзига хос тарзда ифода этади. Хотираларнинг мантиқий ифодаси, деталларнинг аниқлиги Фатхулла Ҳайитов асарларига жозиба бахш этади. Шу жиҳатдан рассомнинг «Болалик» туркумига кирган «Бизнинг кўча», «Ҳовлимиздаги кунгабоқар» график листлари биз учун қадрлидир.

Кўргазмада самарқандлик истеъдодли рассом Нуриддин Калоновнинг янги ишлари томошабинни қувонтиради. Унинг «Она ер саховати» туркумидаги «Нон» ва «Анор» график листлари муаллифнинг ўзига хос интилишларини намойиш этади. «Нон»да биз марказий планда Самарқанд нонларини қўлига кўтариб турган дилбар аёлни, атрофида гумбазлар, боғлар, ҳовлилар, расталарни катта-кичик ҳажмда кўрамиз. Энг муҳими, рассом бир асарга графика йўли билан катта шаҳарнинг ўзига хос дунёсини сиғдира олган.

Энгел Исҳоқовни санъат мухлислари ўзига хосликка интилувчи рассом сифатида яхши билишади. Кўргазмага унинг 50 га яқин ишн қўйилган. Рассомнинг бир туркум асари пиктограмма (яъни, расм-белгилар орқали реал предметларга ўхшатиб шакллар яратиш) услубида ишланган. Маълумки, қадимги неслит даврида аждодларимиз тош ва қояларда ана шу услубда шакллар қолдиришган. Энгел қадимий шаклларни ўзича таҳлил қилишга интилган. Бу шакларда биз қуёш, сув, балиқ, илон, олов, инсон, гул, куз, ер, дарахт образларини кўрамиз.

Кўргазма янги-янги номларни ҳам кашф этди. Ана шундай рассомлардан бири Анвар Мамажоновдир. Унинг «Эски шаҳар» серияси ниҳоятда ихчам, ифода-

*

Қорақалпоқча рақс.

*

▲ ҲАММА БИЛЕТЛАР СОТИЛГАН, АММО... ▲ ТЕАТР ВА ТОМОШАБИН ▲ ҚАРС ИККИ ҚЎЛДАН ЧИҚАДИ ▲ ТАКЛИФ ВА ИСТАКЛАР

Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ

БИЛЕТЛАР СОТИЛГАН...

Бир куни меҳмонлар билан театрга бордик. Театр кассасида ҳамма билетлар сотиб бўлинганини айтишди. Ундан-бундан илтимос қилиб, бир амаллаб театрга кирдик. Спектакль бошланишига саноқли дақиқалар қолди. Учинчи қўнғироқ ҳам чалинди. Бироқ ҳамон томоша зали тўла эмас. Спектакль бошланди, биринчи парда тамом бўлди ҳамки, зал тўлмади. Тўлмадигина эмас, ҳатто ярим ҳам бўлмади. Бу қанақаси бўлди? Буни қандай тушунмоқ керак?

Кейин билсак, театр маъмурияти бирон-бир мактабгами, институт ёки техникумгами, бironта корхонагами бориб ўша кунга билетни сотиб келган экан. Аммо спектаклга келиш, ўзингиз биласиз, мажбурий эмас. Билетни олгандан кейин хоҳласа, келсин, хоҳламаса — ихтиёри.

Албатта, театр маъмурияти корхоналарга, мактаб ва олий ўқув юртларига билет олиб бориб сотиши ҳар жиҳатдан яхши. Томошабинларга ҳурмат, уларнинг вақтини тежашда ёрдам беради. Аммо бундай пайтда билетни тўғри келган одамга — у спектаклга борадими-йўқми, эътибор бермасдан сотавериш тўғри бўлармикин. Ахир, театрнинг асосий вазифаси фақат пул тўплаш эмас, балки одамларга маънавий озиқ бериш ва ҳаётимизнинг ижодий фикр доирасини кенгайтириш, меҳнат аҳлини коммунистик ахлоқ руҳида тарбиялашдан иборат-ку! Демак, театр руҳий мадад, маънавий озиқ оладиган мўътабар даргоҳ, агар таъбир жоиз бўлса, театрни маълум маънода дорилфунун дейиш мумкин.

Хўш, энди томошабинга ўтайлик. Аввало шуни айтиш керакки, баъзи томошабинларимиз, афсуски, театрнинг асосий моҳиятини яхши тушунмайдилар. Улар учун драма театри ҳам, опера ҳам, музикали драма ҳам — хуллас, ҳаммаси бир, хил. Бу театрларнинг ҳар бири ўз қиёфасига, йўналишига, мақсадига эга эканлигини англашни истамайдилар.

Бир мисол. Хизмат юзасидан Самарқандга борган эдим. Маҳаллий ижодкорлар билан суҳбатлашиб кетаётган эдик. Бир меҳмон биздан «Самарқанд тарихи музейи қаерда?» деб сўраб қолди. Шунда ҳамроҳларимиздан бири: «Биз шу ерликмиз, бошқа жойдан келганлардан сўранг», деди. Ярим ҳазил, ярим чин тарзда айтилган бу гап кишини ўйлантириб қўяди. «Ҳа, шу ердамиз-ку, бир кун борармиз, кўрармиз ёхуд театрга бориш шартми, ҳар куни телевизорда театр кўрсатади», деган ақида билан юрувчи одамлар ҳам топилади.

Ўзини зиёли ҳисоблаб юрган кишилар орасида ҳам театрларни фарқлай олмайдиган одамлар бор. Бир қаламкаш Ҳамза номидаги театр артистларидан иккитасининг унвонини сўради. Мен уларнинг ҳеч қандай унвони йўқлигини айтдим. «Бўлмаса, шундай солист деб ёзавераман-да», деди. Бу гап мени ҳайратга солди. «Нима ёзяпсиз?» деб сўрадим. «Ўша актёрларнинг ижоди ҳақида мақола ёзмоқчиман», деди. Нима дейишимни билмай қолдим. Солист билан актёрнинг фарқига бормайди-ю, яна унинг ижоди ҳақида мақола ёзса. Бу қандоқ бўлди?!

Бундан ҳам кулгилироқ мисол. Ҳамза номидаги театрга янги спектакль премьерасига тушдик. Зал томошабинлар билан лиқ тўла. Ҳали парда очилгани йўқ. Ёнимизда ўтирган киши (кўринишидан зиёли, ўқимишли, маданиятли одам) сўраб қолди:

— Қайси артистнинг концерти бўлади бугун?

Хоҳ ишонинг, хоҳ ишонманг тилим калимага келмай қолди.

Энди, билетни олиб қўйиб спектаклга бормайдиган томошабинни нима дейиш мумкин? Менингча, бу очиқдан-очиқ театрни, демак санъатни менсимаслик, тушунмасликдир. Бу ўтакетган маънавий қашшоқликнинг ёркин намунасидир. Бундай «бойвачча»лар икки-уч соат «қоронғи залда саҳнага термулиб ўтиришдан» кўра уч-тўртта улфатлари билан «отамламлашиш»ни хуш кўради. Лекин улар билмайдиларки, санъат деган буюк қудратдан, гўзаллик деган улуғ неъматдан бебаҳра қолишгилар! Ўз ҳаётларини чойхоналардаги паловлару қаҳвахоналардаги пивохўрликлар ҳисобига бой бераётганликлари ҳақида заррача ўйламайдилар. Энг ёмони, ўша бойваччалар билетни олиб, жойни банд қилади — бу билан ўзи-ку бормагани, борадиган бошқа одамни ҳам бу неъматдан маҳрум қилади.

Яширишнинг ҳожати йўқ, бизнинг томошабинларимиздa театрга, концертга бориш маданияти ҳали-ҳамон кўнгилдагидек эмас. Эътибор берганмисиз, дазмол босилмаган, ҳатто яхши ювилмаган кийимда, лойгарчилик пайтларида туфлисининг рангини таниб бўлмайдиган даражада лойи билан театрга келувчилар бор. Бу уларнинг янги кийими йўқлигидан эмас. Одамнинг дидини устидаги кийимининг арзон ёки қимматбаҳолиги, янги ёхуд эскилиги белгиламайди. Оддий матодан тикилган кўйлакни, костюм-шимни ҳам чиройли қилиб кийиш, аксинча қимматбаҳо матодан тикилган кийимни ҳам ғижим ёки шалвираган ҳолда кийиб юриш мумкин. Бунинг учун озгина эътибор, дид, фаросат керак, холос. Ўшандай кийинишни соддаликка, ҳатто камтарликка йўйовчилар ҳам топилади. Мени кечиринг-у, бундай сохта камтарликнинг, бошқача айтганда, ўзининг бепарволигини, дидфаросатсизлигини камтарлик ниқоби билан беркитишнинг нима кераги бор?! Бундай кишилар спектаклнинг охирги кўринишини, концерт бўлса сўнгги номерларини кўриб, дейлик, Қайси артистнинг савияси, маҳорати қандайлигини, спектакларнинг бўлишлигини билиш учун ҳам театрга тушиб, диққат билан кўриш, таҳлил қилиш керак эмасми?! Нега энди кўрмай-билмай хулоса чиқарамиз?! Спектакларни бориб кўрайлик, яхши бўлса яхшилигини, ёмоқ бўлса ёмонлигини аниқ мисоллар билан айтайлик. Бу артистларга, режиссёрларга, умуман театр коллективига ёрдам бўлади-ку.

Москва театрларида на спектаклдан олдин, на кейин шовқин-сурон бўлади, жуда осойишта, саранжомсариштали. Гардеробга кийим топширишда ҳам, олишда ҳам ҳеч ҳаёвсизлик, ҳеч ҳаёвсизлик йўқ. Ахир, театр, концерт зали ўзига хос бўлиши керак. Партия ва ҳукуматимиз бебаҳо санъат кошоналари қуриб бермоқда. В. И. Ленин номидаги СССР халқлари дўстлиги саройини олинг. Нақадар ҳайратомуз! Эртакларда тасвирланган қасрлар, саройлар ҳам бунчалик эмас. Жаҳонни кезган санъаткорлар ҳам ҳайратга тушмоқдалар. Дунёнинг элликка яқин мамлакатида ижодий сафарда бўлган СССР халқ артисти Зайнаб Хонларова ҳам «Бундай муҳташам саройни ҳеч қаерда кўрмаганман, деб баралла айтди. Лекин ана шу қасрда ҳам концертдан олдин бояги қўнғироқ жаранглайди. Парёстиқдек юмшоқ креслоларга, юрсангиз аксингиз кўринадиган шишадай ялтираб осон эмас. Спектакль ёки концертни бевосита саҳнада томоша қилишнинг ўрнини кино ҳам, рангли телевизор ҳам боса олмайди. Ахир, шу кунларда ҳам Тошкентга Москва театрлари ёки мамлакатимизнинг машҳур санъаткорлари гастролга келса, билет олиш осон бўлмайдиқу. Эдита Пьеханинг концертига «қўлдан» билет олиб кирганимиз эсимда. Алла Пугачеванинг концертига билет олиш учун навбатда турганларнинг кўплигидан «Правда Востока» кўчасида транспорт қатнови тўхтагани, тўрт-беш милиционер одамларни микрофон билан тартибга солиб турганини кўрганман. Москванинг «Современник», «Таганка» театрлари Тошкентга келганида билет беш-олти кун олдин сотиб бўлингани аниқ. «Тошкентнинг олтин кузи» деб аталган Бутуниттифоқ санъат фестивалида (1982 йил) Озарбойжоннинг машҳур хонандаси Зайнаб Хонларова ҳам қатнашди. У В. И. Ленин номидаги СССР халқлари дўстлиги саройида концерт берди. Бу концертларга бир ҳафта-ўн кун олдин билет сотиб бўлинганини, билет сўраб илтимос қилувчиларнинг сон-саноғи йўқлигини кўрдик-ку. Ўша концертга мен ҳам борган эдим. Сарой эшиги олдида «Ортиқча билетингиз йўқми», деб сўровчилар оз бўлмади. Концерт тўрт соат давом этди. Соат ўн икки бўлиптики, ҳеч ким ўрнидан қўзғалмайди. Аксинча, қарсак устига қарсак уриб, хонандани саҳнага таклиф қилади, яна куйлашини илтимос қилади...

Булардан кўринадики, томошабиннинг театрга оқиб келиши кўп жиҳатдан санъаткорларга, уларнинг маҳоратига боғлиқ. Чунки санъатга ташналик ҳеч қачон сўнмайди. Эллигинчи йилларда санъатга чанқоқ бўлган халқимиз ҳамон санъатга ҳурмат билан қарайди. Яхши санъаткорни қадрлайди. Фақат бир нарса ўзгарган: бу томошабиннинг диди, савияси тушунчаси. Бугунги томошабин (ҳақиқийси албатта) гоят талабчан, санъатнинг яхши-ёмонини фарқлай олади, уларни енгил-елпи нарсалар билан алдаб бўлмайди...

Ўрни келганда яна бир нарсани эслатмоқчи эдим. Театрларимиз, концерт залларимизда томошабинни залга кириш учун чорловчи қўнғироқ чалинади. Гапнинг очиғи, шу қўнғироқни бир ўйлаб кўриш керак. Менингча, энди унинг вақти ўтди. Институтлардаги дарс бошланганини ва танаффус эълон қилувчи қўнғироқдан фарқи йўқ. Ахир, театр, концерт зали ўзига хос бўлиши керак. Партия ва ҳукуматимиз бебаҳо санъат кошоналари қуриб бермоқда. В. И. Ленин номидаги СССР халқлари дўстлиги саройини олинг. Нақадар ҳайратомуз! Эртакларда тасвирланган қасрлар, саройлар ҳам бунчалик эмас. Жаҳонни кезган санъаткорлар ҳам ҳайратга тушмоқдалар. Дунёнинг элликка яқин мамлакатида ижодий сафарда бўлган СССР халқ артисти Зайнаб Хонларова ҳам «Бундай муҳташам саройни ҳеч қаерда кўрмаганман, деб баралла айтди. Лекин ана шу қасрда ҳам концертдан олдин бояги қўнғироқ жаранглайди. Парёстиқдек юмшоқ креслоларга, юрсангиз аксингиз кўринадиган шишадай ялтираб турган поллару инсон ақли шошиб қоладиган улкан ва ярқироқ қандилларга шу қўнғироқ сира мос эмас. Фаришадек соҳибжамол фавқулодда йўғон, қуруқ овозда гапиргандай туюлди менга. Сарой маъмурияти, хусусан, бадиий раҳбарлари шу ҳақда бир ўйлаб кўрсалар ёмон бўлмас эди. Бирон-бир нозик музиками, хуллас «чорловчи» (позивной) оҳанг топиш мумкин-ку. Бу жиҳатдан «Ёш гвардия» ва республика Қўғирчоқ театрининг «чорловчи» музикаси диққатга молик. Бошқа барча театрларимизда ўша эски қўнғироқ...

Яна бир истак: театр ва концерт заллари фойесида газета, журнал ҳамда китоб ва грампластинкалар дўконлари очилса. Бу ҳар жиҳатдан фойдали бўлар эди...

Қисқаси, театр ва томошабин масаласи бир-бирига узвий боғлиқ. Қарс икки қўлдан чиқади, деганларидек, улар бири-бирини тўлдириб, бойитиб боради. Санъаткорлар томошабинни ҳурмат қилса, уларга ҳар томонлама бамувват спектакллар, концертлар намойиш қилса, томошабин ўз навбатида театрни, санъатни, санъаткорни қадрласа — булар санъат ва томошабин муносабатини мустаҳкамловчи асосий омиллардир.

РЕДАКЦИЯДАН:

Муҳтарам газетхон! Юқорида театр ва томошабин масаласида баъзи фикрлар ўртага ташланди. Албатта, бу фикрларнинг ҳаммасини тўғри, деб бўлмайди. Эҳтимол бирёқламаликлар бордир, баъзи масалалар бўртириброқ кўрсатилгандир. Балки кимдир бу фикрларга қўшилмас; яна кимдир тўлдирар. Шунинг учун бу мақолани мунозара тарзида Сизнинг эътборингизга ҳавола қилмоқдамиз. Саҳна санъатимиз ривожи учун, театр ва томошабин ҳамкорлигини мустаҳкамлаш учун муҳим бўлган бу масалада ҳар ким ўз фикр-мулоҳазасини айтар, деган умиддамиз. Шу мақсадда режиссёр ва актёрлардан, рассом ва композиторлардан, театрлар маъмуриятидан, томошабинлардан дадил фикрлар, аниқ таклиф ва истаклар кутамиз.

ЯНГИ ТАЛҚИН

Ўлмас Умарбековнинг «Аризасига кўра» драмаси Алишер Навоий номидаги Наманган область музикали драма ва комедия театрида саҳнага қўйилди. Бунинг учун театрга Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби, Муллатўйчи Тошмуҳамедов номидаги Қашқадарё область музикали драма ва комедия театрининг бош режиссёри Карим Йўлдошев таклиф этилди. Диққатга сазовор томони шундаки, икки парда олти кўринишли пьеса режиссёр талқинида антрактсиз психологик драмага айлантирилган. Икки соат давомида томошабин спектакль воқеаларига шу қадар шўнғиб кетадики, гўё бу воқеалар унинг оиласида, ишхонасида ёки маҳалла-қўйида юз бераётгандек туюлади. Бунинг сабаби К. Йўлдошевнинг замонавий саҳна техникасини тўла ўзлаштириб, драма жанрининг биз кўникиб қолган қонун-қоидаларини бироз ўзгартирганлиги, воқеаларнинг узлуксиз ҳаракатини таъминлаш учун саҳна қурилмаларини тўлиқ автоматлаштирганлигидир. Шунинг учун бўлса керак, спектакль программасига «Театр маъмурияти ва ижодий коллективи ушбу спектаклни қўйишда саҳнанинг техник воситалари билан амалий ёрдам берган Ўзбекистон ССР «Электротерм» бирлашмаси заводи маъмуриятига ва инженер-техник ходимларига ўз миннатдорчилигини билдиради», деб ёзиб қўйилган.

Ёзувчи драмани яратишда асарда тасвирланган шароитдан чекинмаган. Мана, саҳна қурилишидан лавҳа: ранг-баранг нур сочиб турган ўнлаб прожекторлар, хилма-хил механик қурилмалар, техника ҳавфсизлигини таъминловчи ускуналар, ғиштин деворлар кўз олдимизда каттакон заводнинг цехларидан бирини жонлантиради. Саҳнадаги икир-чикирларни томошабиндан яшириб турувчи парда эса олиб ташланган.

Спектаклнинг композицион тузилиши асарнинг бошланишидаёқ ўз ифодасини топган. Томошабин кўз олдида саҳна ҳаракатга келади. Фожиали музика (композитор М. Левиев) заводни бир зум тўхтатиб қўяди. Ундан обком секретари Раҳимов бошлиқ ишчилар бошларини қўйи солиб аста-секин саҳнага чиқадилар. Улар завод директори, ажойиб инсон Қудрат Ботировни сўнгги манзилга кузатиш учун мотам митингига йиғилганлар.

Спектаклни биз психологик драма деб қабул қилдик. Чунки актёрлар ансамбли икки соат давомида ўз қаҳрамонларининг дунёси билан яшашга ҳаракат қилишади.

Тажрибали актёр Абдулла Қорабоев Ботировнинг сўнгги саҳнада хомуш ўтирган хотини Зуҳра билан суҳбатини ҳам маҳорат билан кўрсата билган.

Ана шундай ижрочилик маҳорати Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофоти лауреати, артист Рустам Ҳамроқулов яратган Шуҳрат характерида ҳам кўринади. У синглиси Зумрад билан отасини туғилган кунида табриклар экан, ўзини худбинларча тутиш орқали, қаҳрамоннинг характерини, мақсадларини яққол очиб берган. Ундаги эгоизм томошабинда нафрат уйғотади.

Актриса Маъсуда Фахриддинованинг лирик кечинмаларга бой, шўх, баъзан эса хаёлчан қаҳрамони Зумрад спектаклдаги тўғри талқин қилинган образлардан бири. Спектаклда Зумраднинг онаси, акаси билан муносабатлари шу қадар жозибалики, ундаги фарзандлик меҳри, ёшлик ғурури, муҳаббат туғёнлари ҳар қандай томошабинни ҳам мафтун этади. Зумрад образи актриса ижодида янги саҳифа очган, десак хато қилмаган бўламиз.

Спектаклдаги Зуҳра Содиқовна (Т. Мамедова), Раҳимов (М. Убайдуллаев), Элёр (В. Сайдалиев) образлари ҳам эсда қоларли даражада ижро этилган.

Б. ИСЛОМОВ

Репетиция... С. МАҲКАМОВ фотоси

ҚУТЛАЙМИЗ!

К. НОВОСЕЛОВА — 70 ЁШДА

Ҳурматли Кашитолина Ивановна!

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениеси секретариати Сизни таваллудингизнинг 70 йиллиги билан қутлайди.

Сиз ўзингизнинг бутун ҳаётингизни Ўзбекистонга, унинг маданиятига хизмат қилдиришга бағишладингиз.

Сиз 30-йиллар бошида Самарқанд Давлат университетининг физика-математика факультетида ўқидингиз, Самарқанд Давлат педагогика институтининг адабиёт факультетини тамомладингиз.

Узоқ йиллар Сиз Самарқанддаги Ўзбекистон ССР маданияти ва санъати тарихи музейида ишладингиз. Бу ерда ишлаш жараёнида республика санъати ва архитектура ёдгорликлари ҳақида қимматли материллар тўплаш имкониятига эга бўлдингиз, энг яхши очерклар яратдингиз.

Сиз Самарқанд область маданият бошқармасида ва Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи область қўмитасида кўп йиллар самарали ишладингиз.

Сизнинг ижодий фаолиятингиз 40-йилларда бошланди, вақтли матбуот саҳифаларида очерк ва ҳикоялар билан қатнаша бошладингиз.

Айниқса, Сизнинг 1968 йилда босилиб чиққан «Пайғамбар туғи» қиссангиз ижодингизда катта ўрин тутади. Кейин «Тақиқланмаган сеҳргарлик» новеллалар тўпламингиз чоп этилди.

Шарқнинг қадимий маданияти, унинг адабиёти ва санъати Сизнинг ижодингиздаги асосий мавзулардан.

Сиз ўз асарларингизда илғор ғояларга, маданиятимиз тараққиётига эҳтиётлик билан муносабатда бўлдингиз, нотўғри қарашларни фош қилдингиз.

Ҳозирги вақтда Сиз Россия ва Туркистон ўртасидаги илк маданий алоқалар хусусида ҳикоя қилувчи йирик полотно устида ишламоқдасиз.

Сизнинг адабиёт соҳасидаги хизматларингиз ҳам юксак қадрланди. Таваллудингизнинг 70 йиллиги муносабати билан «Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган маданият ходими» фахрий унвони берилди.

Сизга ижодий муваффақиятлар ва соғлиқ тилаймиз.

ЎЗБЕКИСТОН ССР ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ПРАВЛЕНИЕСИ

ТАМКИН — 70 ЁШДА

Қадрли Шоасқар Шоқосимович!

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениеси, қаламкаш дўстларингиз Сизни юбилейингиз —таваллудингизнинг 70 йиллиги билан қутлайдилар.

Сиз узоқ йиллардан бери адабиёт, айниқса драматургия соҳасида фаол ва самарали меҳнат қилиб келмоқдасиз.

Сизнинг 1932 йилда ўқувчилар ҳаётидан олиб ёзилган биринчи пьесангиз «Аълочилар» Ёш томошабинлар театри саҳнасида муваффақиятли намойиш қилинди. Минглаб томошабинлар Сизнинг «Қуёш ўлкасида», «Опа-сингиллар ҳақида қисса», «Тўй», «Ватанда», «Яйловда тонг» ва бошқа шу каби пьесаларингиз асосидаги спектаклларни томоша қилдилар.

Сиз шонли ёшлар вакилларининг, илғор меҳнат кишиларининг, бугунги кун қаҳрамонларининг образларини яратиш билан биргаликда республикамизнинг ажойиб театр коллективларида ишладингиз.

1975 йилда Мукимий номидаги республика музика театрида саҳналаштирилган «Туркман қизи» спектаклингиз учун Сиз республика Маданият министрлиги, Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи, Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитетининг дипломи билан тақдирландингиз.

Сизнинг пьесаларингиз ўзбек драматургиясида муносиб ўрин эгаллайди.

Сизни республикамизда ва ундан четда ҳам ажойиб қўшиқларнинг автори, шоир сифатида яхши билишади.

Сизга бундан кейинги ижодий фаолиятингизда мустаҳкам соғлиқ тилаймиз.

ЎЗБЕКИСТОН ССР ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ПРАВЛЕНИЕСИ

ТАБИАТ ДАРЧАСИ

МУВОЗАНАТ

Сўнгги йилларда планетамиз табиатидаги мувозанат бузилаётганлиги ҳаммага маълум. Милтиқ кашф этилгунгача бўлган бир неча минг йил давомида ҳам инсон ҳайвон ва паррандаларни қирган, албатта. Аммо сўнгги бир минг саккиз юз йил давомида инсон ўттизга яқин ҳайвон ва парранда турларини йўқотган. Кейинги 170 йил давомида эса 70 турдаги жонивор қирилганлиги маълум. Булар орасида турли учар калтакесаклар, Ўрта Осиё буғулари бор.

Бу — табиат учун жуда катта йўқотиш, албатта. Ахир, бу бебаҳо жониворлар миллион йиллик эволюция давомида вужудга келган. Бутун инсон томонидан хонакилаштирилган жами ҳайвон ва паррандалар ёввойи турлардан келиб чиққан. Балки йўқолган турлар ҳам яқин ва узоқ келажакда инсоният учун жуда зарур бойликка айланармиди? Бизгагина мисол: ҳозир янги зотлар яратишда, дори-дармонлар олишда жуда нодир жониворлардан фойдаланмоқдамиз. Масалан, заҳарли илонларнинг заҳри олтинга тенглашишини ўтган асрдаги кишилар хаёлларига ҳам келтирмаганлар, албатта.

Шунинг учун ҳам табиат мувозанатини сақлаб қолиш учун курашиш — бутун ҳар бир онгли кишининг муқаддас бурчига айланиб қолди.

ҲАЙДАРКЎЛ МАДАД СЎРАЙДИ

Ҳайдаркўл — Қизилқум бағрида вужудга келган энг катта сунъий кўл. Қарийб 22 минг гектар ерни ишғол этган бу сув манбаи ана шу зона иқлимини мўътадил қилиш, ҳайвонот, ўсимликлар дунёсини бойитишда жуда катта аҳамиятга эга. Мутахассислар бу ерда кўплаб тустовуқ, қорабовур, пеликан, ёввойи қўй, қундуз ва бошқа нодир жониворларни ҳисобга олишган.

Лекин кўлнинг суви йил сайин камайиб кетяпти. Унинг суви қирғоқдан қарийб ўн километр ичкарига чекинган. Ҳайдаркўл сўнгги йилларда ўзининг сув манбаидан ажралиб қолганлиги учун қуриб боряпти.

Мутасадди кишилар табиатнинг ана шу бебаҳо бойлигини сақлаб қолиш юзасидан тегишли чоралар кўришлари кечиктириб бўлмайдиган вазифадир.

«ТИРИК БУРЧАК» КЕРАКМИ?

Республика телевидениесида «Инсон ва табиат» деган кўрсатувни томоша қилдим. Унда турли паррандаларнинг суратларини кўрсатишди. Кўрсатув бироз зерикарли бўлди. Лекин гап бунда эмас. Масаланинг ачинарли томони шундаки, сўзга чиқувчилр мактабларда «тирик бурчак» ташкил этиш зарурлигини қайта-қайта таъкидладилар. Ҳолбуки, марказий матбуотда бу тажриба аллақачон танқид қилинган, катта олимлар бу ишга қарши чиқишган. Гап шундаки, болалар «тирик бурчак» учун кўплаб типратикан, тошбақа ва паррандаларни тутадилар. Жониворлар эса тор ва ноқулай шароитда кўп яшолмайди. Таътил пайтларида эса уларга қарайдиган одам ҳам қолмайди. Кўпгина мактабларда ана шу жониворлар нима билан озуқланишини ҳам билишмайди. Натижада жониворлар нобуд бўлади. Ахир, бу табиатга катта зарар етказиши мумкин-ку!

Фикримизча, болаларни табиат шайдоси руҳида тарбиялаш учун «тирик бурчак» ташкил қилиш эмас, балки экскурсиялар, походлар ва кинофильмлардан кўпроқ фойдаланиш мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблайман.

Н. РАҲМАТУЛЛАЕВ

ҲАФТА ЯНГИЛИКЛАРИ

ҚИШЛОҚ МУЗЕЙИ

Бу қадимий бинонинг ташқи кўринишиёқ киши эътиборини ўзига тортади. Қўли гул усталарнинг бетакрор санъати туфайли девор ва пештоқлар сержило нақшларда ўз аксини топган. Қорахитой қишлоғида жойлашган бу бинонинг иккинчи қаватида Оҳангарон районидаги 2-пионер ва ўқувчилар уйининг ўлкашунослик музейи жойлашган.

Музейга кираверишдаги биринчи стендда ўлкашуносларнинг «Оталар юрган сўқмоқлар бўйлаб» маршрути бўйича амалга оширилган ишлари акс этган. Ўлкашунослар маршрут давомида Қурама ва Чотқол тоғ тизмалари билан қуршалган бутун Оҳангарон водийсидаги барча аҳоли яшайдиган қишлоқларда бўлишган. Иккинчи стенд эса «Сўнмас у кунлар шуҳрати» (1920—1928) деб номланган бўлиб, Облиқ қишлоғи фронти тарихига бағишланган. Стенддан қимматли тарихий маълумотлар олиш мумкин.

Навбатдаги стендларда меҳнат ва партия ветеранлари ҳамда Улуғ Ватан уруши қатнашчиларининг суратларига кенг ўрин берилган.

Шунингдек, музейдан кўплаб қадимги уй-рўзғор буюмлари ва қуроллари ҳам ўрин олган.

Қ. ОДИНАЕВ

ҚЎҒИРЧОҚ ПЬЕСА МУҲОКАМАСИ

Ўзбекистон ССР Маданият министрлиги Театрлар бошқармасида Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи драматургия кенгаши ҳамда республика Театр жамияти билан ҳамкорликда драматург Мирзакарим Бобоевнинг «Қайсар шернинг саргузаштлари» қўғирчоқ пьесасининг муҳокамаси ўтказилди.

Муҳокамада репертуар-редакцион коллегиянинг аъзолари Яздон Худойқулов, Тўра Мирзо, Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи драматургия кенгаши раисининг ўринбосари Муҳаммаджон Хайруллаев, Самарқанд области қўғирчоқ театрининг бош режиссёри вазифасини бажарувчи Оловиддин Муҳиддинов, драматурглар Ҳайитмат Расул, Арон Шаломаев, театршунослар Мирҳосил Тўрабеков, Иброҳим Содиқов ва бошқалар сўзга чиқиб, асарнинг ютуқ ва камчиликлари тўғрисида гапирдилар.

Репертуар-редакцион коллегиянинг қарорига биноан «Қайсар шернинг саргузаштлари» қўғирчоқ пьесаси Самарқанд область қўғирчоқ театрига саҳналаштириш учун тавсия этилди.

МЕТРОДА ГАНЧКОРЛИК

Ўзбек ганчкорлик санъати жуда қадимий анъаналарга эга. Кейинги йилларда ганчкорлик санъати янги сифат билан гуллаб-яшнамоқда. Тошкент шаҳридаги маҳобатли иморатларнинг деярли ҳаммасида ганчкорлик санъатининг ажойиб намуналарини кўриш мумкин. Халқ санъатининг янгидан қанот ёзишида таниқли уста Маҳмуд Усмоновнинг хизматлари катта. Худди шу каби Самарқанд, Бухоро, Хева, Қўқон каби кўҳна шаҳарларда ҳам ганчкорлик санъати равнақ топмоқда. Айниқса, Самарқанд шаҳридаги халқ усталарининг ижодий тажрибалари диққатга сазовор.

Уста Ширин Муродовнинг зукко шогирдларидан бири— уста Иброҳим Шермуҳамедовни кўпчилик таниқли таъмирчи уста сифатида яхши билади. Дарвоқе, Самарқанд ва Ўзбекистонда таъмирда ишларида уста Иброҳимнинг ҳиссаси катта. Уста Тошкентдаги Кўкалдош, Бароқхон мадрасалари таъмирида ҳам ўз санъатини намойиш этди.

Тошкент метросининг Алишер Навоий номидаги янги бекат қурилишида уста Иброҳим фаол иштирок этмоқда. Уста халқ санъатининг унут бўлган соҳаси шарафа-муқарнас яратишга киришди. Бу ганчкорликнинг энг мураккаб ва қийин тури ҳисобланади. Уста яратган шарафа-муқарнаслар ҳеч шубҳасиз ер ости саройининг ҳуснига ҳусн қўшишига ишончимиз комил.

Ибратли томони шундаки, уста Иброҳим ўз маҳоратини шогирдларига ҳам ўргатиб бормоқда.

Эркин ҚОРАЕВ,
Ҳамза номидаги Санъатшунослик институти илмий ходими

Суратда: уста Иброҳим Шермуҳамедов шогирдлари билан.

ТАЙЁРГАРЛИК МАЖЛИСИ

Яқинда Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзида Ҳамза номидаги Санъатшунослик институтининг директори, филология фанлари доктори Ҳафиз Абдусаматов раислигида таниқли драматург ва олим Турсун Собировнинг 60 йиллигини ўтказувчи комиссиянинг мажлиси бўлиб ўтди. Унда олим ва драматурглардан Наим Каримов, Баҳодир Ғуломов, Муҳаммаджон Хайруллаев, Абдуқаҳҳор Иброҳимов ва бошқалар Турсун Собировнинг адабий ва илмий мероси ҳақида сўзладилар. Т. Собировнинг 60 йиллиги шу йилнинг декабрь ойида нишонланади. Матбуот, радио ва телевидение орқали унинг ижодий материаллар ёритилади, танланган асарларини нашр этишга тайёргарлик кўрилмоқда.

* * *

Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Иброҳим Раҳим раислигида таниқли адиб Борис Пармузиннинг 60 йиллик юбилейини ўтказувчи комиссиянинг мажлиси бўлиб ўтди. Мажлисда мазкур юбилейга тайёргарлик кўриш ва ўтказиш бўйича қатор тадбирлар белгиланди.

Д. МООРНИНГ 100 ЙИЛЛИГИ

ҲОЗИРЖАВОБ РАССОМ

Дешрит Стáхиевич Моор (ҳақиқий фамилияси Орлов, 1883- 1946) том маънода совет плакатининг асосчиси эди. У инқилобнинг биринчи кунларидаоқ Совет ҳокимияти душманларига ўзининг сиёсий жиҳатдан пишиқ, тематик жиҳатдан фаол плакати ҳамда сатирик асарлари билан қақшатқич зарба берди. Ўша оловли йилларда унинг «Сен кўнгиллилар сафига ёзилдингми?», «Врангель токи тирик экан, унга омонлик берма», «Пролетарий, ҳушёр бўл!», «Ёрдам қўлингни чўз» сингари асарлари тасвирий-публицистик тарғибот санъатининг энг асл намуналари ҳисобланади.

Д. С. Моор Новочеркасскда тоғ инженери оиласида туғилган. У ўзига Моор тахалусини Шиллернинг «Қароқчилар» асари қаҳрамонлари номидан олганлиги бежиз эмас. Бўлажак рассом қаёти кураш ва воқеаларга жуда бой бўлди. У гимназияни тугатгач, аввал Москва университетининг физика-математика факультетида, кейин юридик факультетида таҳсил кўради. Бу йилларда у марксистик адабиётлар билан қизиқади.

У 1905-1907 йиллардаги революцион ҳаракатларда фаол қатнашади, яширин босмахоналарда ишлайди.

Д. Моор мажбурий рассомлик таълимини олмаган. У илк ижодини газетага иллюстрация ишлашдан бошлайди.

Совет ҳокимияти йилларида Д. Моор «Крокодил» журналининг фаол ташкилотчиларидан бири бўлди, «Правда», «Известия» газеталарининг доимий карикатурачи рассоми сифатида фаолият кўрсатди.

Рассом китоб графикаси соҳасида кўп ижод қилди. Г. Гейненинг «Баҳс» ва «Игорь жанги ёдномаси» китобларига ишлаган суратлари тасвирий санъатимиз хазинасидан мустаҳкам ўрин олди. Д. Моор инқилобнинг бир йиллиги байрамида Қизил Майдонга киришдаги Тарих музейи пештоқларини безади, 1 май ва 7 ноябрь байрамларида рассом ўз плакатлари билан Москва кўчаларини безади. 1932 йилда у РСФСРда хизмат кўрсатган санъат арбоби унвонига сазовор бўлди.

Рассом Улуғ Ватан уруши йилларида ҳам газета ва журналларда сиёсий карикатура ва плакатлари билан фаол қатнашди. У «Санъат санъат учун эмас, санъат курашиш қуролидир» деб ҳисоблар, ўзи ҳам шунга амал қиларди. Санъаткор узоқ йиллар давомида Москва Полиграфия институти, Москва рассомлик институтида педагоглик қилди, Москва шаҳар Совети депутати сифатида фаол иш олиб борди.

Унинг ижодий меҳсули социалистик реализм санъати хазинасидан муносиб ўрин олди.

Файзи ШОҲИСМОИЛ

ДУНЁ ТАШВИШИ

Мунчалар куйиниш не керак, ошна,
Дунё ташвишини қўйсанг-чи бир пас.
Яхшиси далалар қўйнига бошла,—
Дейсан : —Соф ҳаводан олайлик нафас.
Ҳа, юртимиз тинчу турмуш фаровон,
Юзларда қуринмас ташвиш соясн.
Бошимиз устида мусаффо осмон,
Диллар сурурининг йўқ ниқояси.
Лекин далаларнинг тароватию
Қизларнинг завқ тўла кулгуларига,
Дўстлар дийдорининг ҳароратию
Шодлик, бахт, нашида—барн-барига
Сабаб—Тинчлик деган муқаддас маъво,
Шундан элимдаги қут ва тўкинлик.
Шундан тўй ҳидига тўйинган ҳаво
Ва боғлар бағрига инган сокинлик.
Гўзаллашар эди яна ҳар ҳаёт—
Эллар унутарди адоват ғамин,
Абадий йўқолиб фитнаю фасод,
Агар тинч бўлсайди бу она замин.
Лекин тинч қўйишмас уни ёвузлар,
Ҳали Фаластинда оналар басир.
Пуштидан айрилар бўй етган қизлар,
Йиғитлар қувғинди, болалар асир.
Қузғунлар ни қуриб Сион тоғини,
Араблар бағрини ўтга ёқмоқда.
Қуритиб фаллоҳнинг хурмо боғини,
Бегуноҳ гўдаклар қонин тўкмоқда.
Қуллик занжиридан юрак-бағри хун,
Нельсон Манделанинг ватандошлари,
Занжилар юртида занжилиги-чун
Бошига ёғилар туҳмат тошлари.
Чилида Пиночет турмаси тирбанд,
Мамлакат иборат зиндону дордан.
Ҳамон ёвуз кучлар бераётир панд,
Ҳаётнинг ҳаёкаш эл ҳалолардон.
Уруш кетаётир яқин-ёироқда,
Акалар укасини белайди қонга.
Оқ уйлик корчалон жон қуйдирмоқда
Ейиш-чун оловни бутун жаҳонга.
Қўшнини гиж-гижлар қўшнига қарши,
Ханжар тутқазади сотқин қўлига.
Дуч келса тинчликнинг залворли марши,
Ғиғодан ғов солмоқ бўлар йўлига.
Эллар равнақига йўқ сира ҳуши,
Даҳдаҳа қилади силкитиб атом.
Фикрию зикрида ядро уруши,
Дунё овозига қулоқ битган том.
Қуриб ташланмоқда аслаҳахона,
Самода, денгизда, ернинг остида.
Сохта «совет хавфи»н қилиб баҳона,
Ўт билан ўйнашар порох устида.
Бундайлар бор экан ҳали дунёда;
Ҳали шум ниятлар битмаган экан,
Қандай ётиш мумкин ахир сояда,
Кўриниб кетмасми партўшак—тикан...
Ахир, дунё билан бир жон, бир танмиз,
Борамиз у билан бир қадам ташлаб.
Шу дунё тинчлигин истар эканмиз,
Унинг ташвишисиз бўлмайди яшаб.

ЭРОН: БУ ЁҒИ НИМА БЎЛАДИ?

Ғарбий Германиянинг ҳафталик газетаси «Цайт» А. Колюшттернинг мақоласини босиб чиқарди. Унда Эронда советларга қарши авж олаётган хуружнинг асл сабаблари очилгандай бўлади. Яқин-яқинлардагина Эрон муллалари айрим ғарб давлатларини «биринчи душман», «иблис» деб атаб юрган эдилар. Энди улар бошқача «қўшиқ» айта бошладилар. Шу мақоладан айрим парчаларни эътиборингизга ҳавола этамиз.

Яна Ғарбдан Теҳронга самолётлар пайдарпай учмоқда. Улар йўғон портфеллар кўтариб олган корчалон-бизнесменлар билан тўла. Эрон ҳам, яқин Шарқ ҳам уларни худди оҳанрабодай ўзига тортиб туради.

Анчадан бери кимсасиз ҳувиллаб ётган «Интерконтинентал» меҳмонхонаси яна ғала-ғовурга тўлди. Олдиндан айтиб қўйилмаса ва нақд доллар билан ҳақ тўланмаса ҳозир бу ердан жой олиб бўлмайди.

Меҳмонхона олдида корчалонлар қаторлашиб таксига навбат кутишади. Улар сардо битимлари тузиш учун турли министрликларга югуришмоқда. Гап темир йўллар қуриш, телефонлар ўрнатиш, ип-газлама, нефть чиқариш жиҳозлари, пўлат ва бошқа кўплаб нарсалар ҳақида бормоқда. Инқилобнидан кейин мана энди Ислом республикаси Ғарбга ўз қучоғини очмоқда...

Ислом республикасининг Ғарб билан муносабатларидаги амалий ўзгариш 1982 йилдан бошланди. Бу пайтга келиб, Теҳроннинг валюта заҳиралари тугаёзди, саноатнинг асосий тармоқлари тамомила ўтириб қолди. Эндиликда Эрон четга кўплаб нефть чиқармаса бўлмайди, қандай йўл билан бўлмасин валюта топиши зарур. Мана шунинг натижасида, ГФРдан Эронга мол чиқариш 1982 йилнинг охирига келиб яна юксак нуқтасига кўтарилди, ГФР Эронга 1,4 миллиард долларлик мол чиқарди. ГФРдан бугун Япония, Англия, Италия ўрнак олмоқда.

Лекин ҳозирча Эроннинг «энг катта иблис» —Америка билан муносабатлари ниҳоятда ёмон. Шунга қарамасдан, бу йил март ойининг бошларида Эрон нефть министри Женевада Американинг «Халибартон», «Дрессер», «Флуор» ва «Амакс» фирмаларининг нефт бўйича мутахассислари билан учраши. Ал-Жазойирда эса Эрон савдо министрини Американинг юқори лавозимдаги дипломати билан учраштирдилар. Гап Эрон граждан ҳаво самолётлари учун Американдан запас қисмлар сотиб олиш ҳақида борди. Бу ишни Эрон учинчи бир мамлакат воситачилигида битирмоқчи. Эрон шу «воситачи» орқали Американдан ҳарбий анжомлар харид қилишни ҳам мўлжалламоқда. Яхши маълумотга эга бўлган кузатувчиларнинг тасдиқлашича қараганда Кеннеди аэродромидан кўтарилган «Флаин Тайгер» ва «Каргс Люкс» самолётлари жуда оғир ҳарбий юк билан Теҳронга келиб кўндилар.

Шиитларнинг диний мактабларида ёш муллаларни жаҳон экономикаси асослари, ҳозирги замон биологияси ҳамда инглиз, француз, немис тилларига ўргатмоқдалар.

Хумайни ислом республикасининг аҳволи мана шундай оғир. Кўрфаз атрофида уруш ҳаракатлари давом этмоқда. Ў зўр маблағларни ямлаб юборилмоқда, вайрон бўлган ерларни тиклашни қийинлаштирмоқда. Пулнинг қиймати тушиб кетган (у 40 фойизни ташкил этади), нарх-наволар ошиб бормоқда, иш ҳаки пасаймоқда. Фабрикалар чала- ярим ишлаб турибди. Янги капитал маблағлар ажратиш тамомила тўхтаган. Эҳтиёт қисмларнинг етишмаслиги оғир оқибатларни келтириб чиқармоқда. Ишсизлар сони миллионлаб кўпаймоқда. Электр қуввати етишмаслиги, транспортнинг заифлиги қишлоқ хўжалигини ривожлантиришга оғир тўсиқ бўлмоқда. Ишлаб чиқаришнинг кескин қисқариши нарх-наволарнинг қаттиқ кўтарилишига олиб келмоқда. Хуфя савдо- сотиқ, олиб сотарчилик авж олгандан олмоқда...

«Литературная газета»дан

ОТА-ОНАЛАР МУЛОҲАЗАСИГА

ЎҒЛИНГИЗНИНГ ҲАЁТИ АЗИЗМИ?...

СУД ОЧЕРКИ

УЙ ЭГАНИШ қизга қўнғироқ қилиш учун телефон будкасига яқинлашди. Дафтарчасини варақлаётиб, биринчи курсда ўқийдиган Славикнинг телефон номерига кўзи тушиб қолди. Шунда... шунда ногоҳ шайтон йўлдан оздирдими ёки бу қалтис шумликни кўйдан қўнглига тугиб юрганмиди — бунисиқоронғи, иккиланмай телефон номерини терди. Трубкани Славикнинг онаси кўтарди.

—Ўғлингизнинг ҳаёти азизми?

—Албатта...

—Ундай бўлса, шанба куни конвертга 500 сўм пул солиб, болалар кутубхонасиёнидаги арча тагига қўйиб кетасиз. Акс ҳолда оқибати ёмон бўлади. Милицияга хабар қилсангиз, ўзингиздан кўринг.

Бу ғаройиб ҳангома айрим ҳорижий кинолар, китоблардаги воқеаларни эслатмайдими? Эслатганда қандоқ! Бунинг кейинчалик унинг ўзи ҳам тан олади.

Боласи тушмагур сиқилиб, бир ҳазиллашгиси келгандирда, дейсизми? Йўқ, у ҳазиллашмаётганди. Қолаверса, у энди бола эмас, йигирмани қоралаяпти.

Ўша машъум қўнғироқдан кейин воқеалар тезлашиб, жиддий тус олади.

Славикнинг онаси телефондаги таҳдиддан қўрқиб кетди. Эри келгач, воқеани оқизмайтомизмай гапириб берди. Славикнинг отаси зиёли, кўпни кўрган одам эди. У хотинига далда берди-ю, аммо ўзи ҳам жиддий ташвишга тушиб қолди. Славик уларнинг ягона фарзанди эди. Улар Славик учун наинки пул, балки жонларини ҳам фидо қилишга тайёр эдилар. Шунинг учун тезроқ «бошқўз-садақа»—ўша савил қолгур 500 сўмни етказиб, хавфни бартараф қилиш пайига тушдилар.

Энг ашаддий, хавфли жиноятчилар ўз қушандаларининг иложсизлигидан, чорасизлигидан усталик билан фойдаланадилар. Мансур ва унинг шериклари ҳам бу жиҳатдан беихтиёр ана шундай жиноятчиларга ўхшаб кетардилар.

Мансур ўша қўнғироқдан сўнг дарсда ҳамкурси Николайни сотилган пластинкаларнинг пулини олиб келишга таклиф этади. Икковлон телефонда белгиланган жойга жўнайдилар. Николай Мансурнинг важоҳатидан бу ерда бошқа бир гап борлигини пайқайди. Шунда Мансур бор гапни айтиб беради. Николай бу «операция»да иштирок этишга рози бўлади.

Мансур иккинчи марта Славикнинг уйига қўнғироқ қилиб, трубкани Николайга беради. Николай эса ўша талабни айтиб, учрашув вақтини белгилайди.

Давоми саккизинчи бетда

ХАЛҚАРО КАЛЕЙДОСКОП

Австралия территориясида Америка ҳарбийларининг бўлишига ва АҚШнинг ядро сиёсатига қарши эканлигининг ифодаси сифатида беш юздан ортиқ австралиялик аёллар Алис-Спринго шаҳридан 25 километр узоқликдаги Америка ҳарбий базаси олдида палаталардан иборат лагер ташкил қилдилар.

Рейтер агентлигининг хабар беришича, полиция бу ерда кучларни кўпайтирган, юздан ошиқ австралиялик хотин-қизлар қамоққа олинган.

* * *

Болаларни ҳимоя қилиш бўйича Ғарбий Германия уюшмасининг президенти профессор Вальтер Бэрш ҒФРда қарийб беш миллиард йил, деб сақлаб қололмаётганликларини айтади. Расмий маълумотга кўра, 30 минг ана шундай жиноят содир бўлган. Бунинг асосий сабаби иқтисодий кризис ва кўплаб Ғарбий Германия оилаларининг моддий қашшоқлигидир, дейди профессор.

* * *

Олимлар Ернинг ёшини қарийб беш миллиард йил, деб белгилашган. Австралиялик геологлар топган тоғ жинсларининг ёши радио-изотоплар ёрдамида текширилганда салкам 4,2 миллиард йил эканлиги аниқланди. АДН агентлигининг маълумотича, шу хилдаги тош 1971 йилда Гренландиянинг ғарбий районларидан ҳам топилган. Бироқ унинг ёши атиги 2,8 миллиард йил бўлган, холос.

* * *

Табиий ўрмони унча кўп бўлмаган Венгрияда кўп йиллардан бери ўрмончиликни ривожлантиришга катта эътибор бериб келинади. 1945 йилда мамлакатда ўрмонзорлар етти процентга кўпайтирилган. Бу йил 6 минг гектар кўкаламзорлаштирилган. Яна 22 минг гектар ерга турли кўчатлар экиш мўлжалланмоқда.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениеси, СССР Адабиёт фондининг Ўзбекистон бўлими СССР Ёзувчилар союзининг аъзоси, шоира Мақсуда Эргашевага отаси

Мамасиддиқ КАРИМОВ

вафот этганлиги муносабати билан таъзия изҳор қиладилар.

Дунё ажойиботларга тўла. Инсон қўли билан яратилаётган энг кичик буюмлардан то улуғвор, катта нарсаларгача— ҳаммасида ҳайратомуз мўъжизалар бор...

Австрия пойтахти Вена шаҳридаги «Мархфельдерхоф» ресторани ўз хўрандаларн учун чиқарган таомлар китоби ҳам полиграфия санъатида ажойиб мўъжизалардан биридир. Шу туркумдаги энг кичик ҳажмда чиқарилган бу китобнинг бўйи ва эни атиги 23x21 миллиметрни ташкил этади. 136 бетдан иборат бўлган бу китобда веналикларнинг ошхоналари учун юз хил номдаги таомни тайёрлаш қўлланмаси берилган. Иккинчи жаҳон урушидаврида йўқолиб кетган бу ғаройиб нашр (юқоридаги сурат) яқин кунларда ажойиботларни ҳисобга олиб борувчи «Гиннесснинг рекордлар китоби»га киритилади.

Пастдаги суратдаги шахмат столи, тахтаси ва доналари эса кичиклиги жиҳатдан яқин йиллар ичида яратилган ажойиботлардан биридир. Столнинг баландлиги бор-йўғи 12 миллиметр. Уни швейцариялик бешта соат устаси икки йил ичида яратишган. Рух, мис ва никелдан тайёрланган бу жажжи шахматни мутахассислар ажойиб санъат асари сифатида баҳоламоқдалар.

ЮПИ—ТАСС ва Камера пресс — ТАСС фотолари

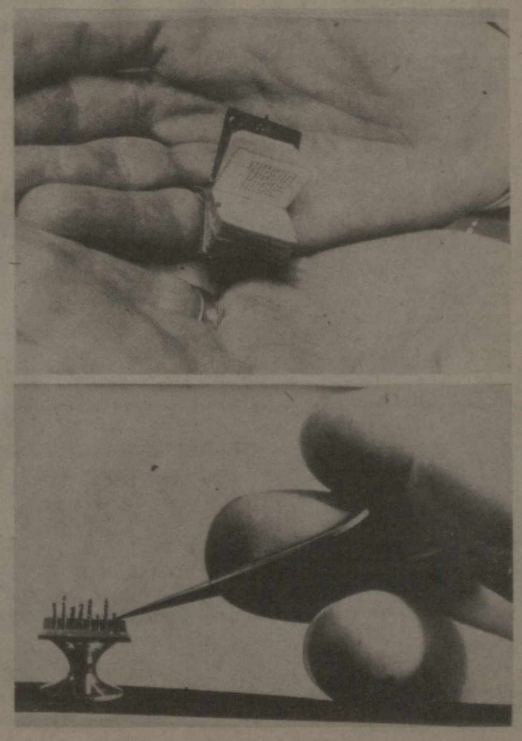

Саъдулла СИЁЕВ

ЯНГИЧА УРФ-ОДАТЛАРГА— КЕНГ ЙЎЛ!

(МАХСУС МУХБИРИМИЗДАН ТЕЛЕФОН ОРҚАЛИ ОЛИНДИ)

Куни кеча областимиздаги ҳурматли раҳбарларимиздан О. Бўлдиёровнинг хонадонида тантанали мажлис бўлиб ўтди. Кенг, чароғон ҳовлида нуроний отахонлар, меҳрибон онахонлар, Бўлдиёровнинг қариндош-уруғлари, ёр-биродарлари, қўшнилари йиғилган. Хонадон соҳибининг турли районлардан келган мухлислари даврага кўрк бағишлаб ўтиришибдилар.

Президиумда келин-куёв кийимидаги ёш йигит ва қиз. Ҳамманинг кўзи... йўқ, уларда эмас, ҳовлига кираверишда, маҳалланинг учтўрт қарияси билан чой ичиб ўтирган бақалоқ, эллик беш ёшлардаги бир киши. Чеҳрасидан меҳр ёғилиб турган бу одам мана шу мажлисхона соҳиби О. Бўлдиёров.

Мажлисни маҳалла комитетининг раиси Чечанбоев очди. У қирқ минутча ўртоқ Бўлдиёровнинг инсоний фазилатлари ҳақида гапирди. Чечанбоев гулдурос қарсаклар остида О. Бўлдиёровга бахт, узоқ умр, мурувват устига мурувват тилади. Шундан сўнг музыкаралар бошланди. Биринчи бўлиб О. Бўлдиёровнинг муовини Остонақулов сўз олди. У, жумладан бундай деди:

— Ўртоқлар, бугун мен дунёда энг бахтли одамман, десам лоф бўлмайди. Чунки мен кимсан — Бўлдиёров акамнинг муборак хонадонига келиб, у кишининг ажойиб мажлисларида қатнашиш шарафига муяссар бўлиб турибман. Омон ака, аввал бизни ҳам кўзга илиб, мажлисингизга чақирганингиз учун сизга минг раҳмат! Қолаверса, мен коллективимиз номидан икки оғиз гапирмоқчиман. Омон ака, сиз ўзингиз бош-қош бўлиб, оталарча раҳбарлик қилаётган идорамиз ходимлари сизни деса жонини беради. Қоровулдан шопиргача, бош бухгалтер ҳалиги, завхозимиз Лаббай тоғагача «Омон ака»лаб ўлади. Ҳайронман, ўртоқлар, мабодо Омон акамлар бўлмаганда идорамизнинг аҳволи нима кечарди? Агарда идорамизни уй деб тасаввур этсак, бу киши бамисоли бир устундир. Устун бўлганда ҳам чиримайдиган, йиқилмайдиган устунлардан.

Ўртоқлар, менинг жигарим касал, яқинда сариқ бўлганман. Аммо бугун Омон акамнинг бебаҳо соғлиқлари учун ўлиб қолсам ҳам мана шу қадаҳни ичаман.

Остонақулов ароқ тўла пиёлани бир симирдию тўнкариб одамларга кўрсатди:

— Мана, бир томчи ҳам қолмади.

Мажлисда, шунингдек, совхоз директорлари, райПО раислари, қассоблар, тери ошлаш заводининг раҳбар ходимлари, ветврачлар, экспедиторлар ва бошқа масъул ўртоқлар сўзга чиқиб, О. Бўлдиёров ҳақида илиқ сўзлар айтишди. Айниқса, «Олатов» совхозининг зоотехниги К. Етимқўзиевнинг гапини йиғилганлар чапак чалиб қарши олдилар.

— Ўртоқлар, — деди Етимқўзиев, — мен гапга нўноқроқман. Аммо, бир нарсани айтиб қўйишим керак. Омон акамлар авлиё одам. Ўтган йили Омон акамнинг шарофатлари билан қиш яхши келди. Баҳорда ёғин-сочин кўп бўлди. Ўт деганингиз яйловни босиб кетди. Қўй-қўзи, эчки-улоқни нари қўйинг, чўпон-чўлиқларнинг ҳам оғзи қулоғида. Раҳмат сизга, Омон ака! Энди, совхозимиз ишчилари номидан сиздан кичика илтимосимиз бор. Бу йил қиш қаттиқ келармиш деган гаплар юрибди. Омон ака, илтимос, сиздан, шу бу йилги қишни ҳам юмшатиш йўлини бир гаплашиб берсангиз. Сиз хўп десангиз, чорва қишловидан омон-эсон ўтиб олардик.

Етимқўзиев музика садолари остида Бўлдиёровга бурама олқор мугизини совға қилди.

— Бошингиз ана шу олқор мугизидек тошдан бўлсин! Сизга қасд қилганлар паст бўлсин!

Мажлис авжига чиққанда келин-куёвни ёр-ёр айтиб тўшакларига кузатиб қўйдилар.

Янгича урф-одатларимизни улуғлашга бағишланган бу мажлис тонготаргача давом этди.

ШИФОКОРЛАР НАЗОРАТИДА

ВАРАҚАСИДАН)
(КАСАЛЛИК

Узоқ йиллардан бери Каттабоевни бир дард қийнаб келарди. У фақат алик олишга ўрганиб қолган, салом беришни мутлақо билмасди. Врачларнинг яқдил диагнозига кўра у го-нор ёки эго-изм деган хавфли касаллнкка йўлиққан экан. Буни ўзбекчада калондимоғлик ҳам дейиларкан. Калондимоғлик, асосан амалпарастлар (бюрократлар), ўпкаси йўқ таксистлар, текин пул топадиган савдо ходимлари, меҳмонхона администраторлари, автомагазин ёки автозаправка хизматчилари орасида кенг тарқалган касаллик бўлиб, уни махсус ва хуфя вируслар қўзғатади. Бундай вируслар беморлар тилида дўппи, лой, соққа, оҳанг, қўқон деб аталади. (Бошқача атамалар ҳам бўлиши мумкин, аммо бу ҳали фанга маълум эмас. — Муаллиф.) Агар касалликнинг олди олинмаса, у зўрайиб, одамни ҳар балога гирифтор қилиши мумкин. Меҳрибон шифокорларимиз Каттабоевни жар ёқасидан қайтариб қолишди. Ҳозир беморнинг аҳволи анча дуруст. Даъволовчи врачнинг гапига қараганда, у сейф калитини топшириб, пиёда бўлиб олгандан бери саминий кулишни ўрганибди. Уйига борадиган автобусни, тушадиган бекатини билиб олибди.

Яқинда врачларни ҳамда беморнинг қариндошларини қувонтирадиган қувончли воқеа содир бўлди: Каттабоев илк марта: «Ассалом...» деди. Ҳозирча унинг тили тутилиб, саломга келмайроқ турибди. Таниқли психиатр Ж. Ғ. Бийроновнинг кафолат беришича, яқин ойлар ичида Каттабоев салом бериш, бировдан ҳол сўраш каби қадимий одатларни ўрганиб олиши мумкин эмиш.

БУҒДОЙ НОНИНГ БЎЛСА...

Соломонов кеча ишга келмаган Бекбоевни ҳузурига чақиртирди. Ғилай кўзларини пирпиратиб, Бекбоев кирди. Секингина столга чўкди.

— Хўш, — таҳдид билан сўради бошлиқ. — кеча қаёққа йўқолдинг, фақат тўғрисини гапир?!

—Қайнағам уйланувди, сабилдан кўпроқ ичиб...

— Бас! — Солмонов столга мушт туширди.— Менга, яъни бошлиққа ичган эдим дейди-я? Бошқа гап қуриб кетганми?

Бекбоев жимиб қолди. Унинг янги ходим эканлиги Солмоновнинг эсига тушиб, сал шаштидан қайтди, сўнг насиҳатга ўтди.

—Пиёнисталикнинг оқибати нима бўлишини биласанми? Билмайсан. Айбингни бўйнингга қўйиб, шартта ишдан ҳайдаворишим мумкин. Эскилар билиб айтишган, «Буғдой нонинг бўлмаса, буғдой сўзинг бўлсин». Мана шунақа сурбетлигингдан қўниминг йўқ. Айбдормисан? Айбдорсан! Шундай бўлгандан кейин, одам деган сал мундай жўяли гаплардан топиб гапириши керак-да. Эшитган одамнинг раҳми келсин сенга!

Бекбоев ийманибгина гап қотди.

—Қўшнимизнинг кўзи ёриган эди. Шунга...

—Хўш, кейин?

Бекбоев гап тополмай, ўйланиб қолди.

—Ғирт каллаварам экансан, ўзининг эри-чи?

—Эри йўқ. Бева.

—Ие, унда нега туғади?

—Тўққани йўқ...

—Э, топган баҳонанг қурсин, кампир эмассан-ку, доялик қилгани. Бўлмайди.

Бошлиқ ходимига дуруст-роқ баҳона топ дегандек афтига тикилди.

Бекбоев ботинмайгина гап бошлади.

—Онамнинг қон босими бор. Ўтган куни бирданига кўтарилиб кетди. Бошида ўтириб чиқдим. Мендан бошқа қарайдиган одам йўқ. Шунга...

Бошлиқ кулимсиради.

—Мана бу бошқа гап! Қалай, энди онанг тузукми? Қўй, йиғлама, дунёда онадан азиз зот йўқ. Майли, боравер, яна бир-икки кун ёнида бўл.

Солмонов секретарига иккинчи прогулчини чақиришни буюрди.

Назиржон МАНСУРОВ

ХАНДАЛАР

Тошпўлат тажанг хотинига «жавоб» бериб юборганини эшитган Бадал ўпка уйнда:

—Хотин, хотин, сенга бир гап айтаймн, қўшнимиз Тажангтош хотнинининг калишнни тўғрилаб қўйибди, — деди ҳовлиқиб.

Хотини ялт этиб унга қаради:

—Оҳ, қандай яхши-я! Эринг шундай бўлса, қаранг, хотнининг калишнгача тўғрилаб қўяди-я.

✦

Биология дарсида ўқитувчи Зокирдан сўради:

—Зокир, денгиздаги балиқлар неча йил яшаши мумкин?

—Балиқлар тўрга тушгунгача яшайди, —деди Зокир.

А. БОЙЗОҚОВ

—Бугун мактабда яна тўполон қилибсан-да?!

—Ёлғон! Мен бугун мутлақо мактабга борганим йўқ.

✦

—Намунча тиржаймасанг?!

—Тиш докторига борган эдим.

—Хўш доктор тишингни олиб ташладими?

—Йўқ, у отпускага кетибди.

✦

Қишлоқ йўлидан кетаётган машина товуқни босиб кетди. Жарима тўлашдан қўрққан шофёр машинани дарҳол тўхтатиб, ўлган товуқни багажникка бекитаётган эди, воқеани кузатиб турган бир кампир:

—Ўғлим, товуқни шифохонага олиб бормоқчимисиз? —деди.

С. СОДИҚ таржимаси

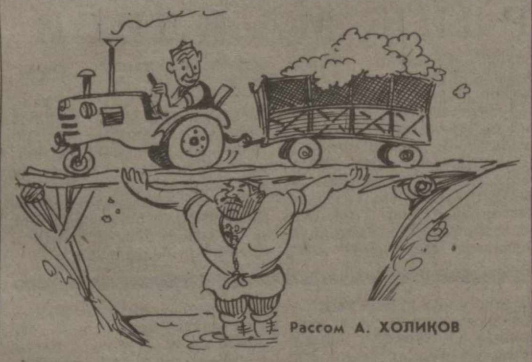

Рассом А. ХОЛИҚОВ

МУШТ КЕТДИ

(ШБ ПОЧТАСИДАН)

«Бидаман, силлар қулақни бошида ўтирибсизлар. Хайолларинга нима кеса ёзвурасиллар. Ўқтувчилар чаласавот эмиш, усти вошига қарамасмиш... Нос чекади, аёққа калаш кийиб юради дебсиллар. Ўзларингда айиб йўқми? Мен тилчиман, газетларингни разбўр қилиб берайми? Ислаб сам топоман. Овол ўзингга боқ, кегин нагара қоқ! Лабай? Б. Тўйчийип».

ШБ: Ўлманг, Тўйчийип! Екинда сиз томонга мухпир баламиз бороди. Сиз блан бир нагара қоқшади. Лабай?!

БОЛАНИНГ ТИЛИ ШИРИН

ФЕРУЗАМАН

Ҳамида синглисини эркалаб:

— Асалмисан, новвотмисан? — деди.

— Феруза ман, — жавоб берди синглиси.

ҲЕЧ НАРСА ҚИЛМАДИМ

Косани қўлидан тушириб юборган Анварга онаси деди:

— Яна нима қилдинг, Анвар?

— Косани синдириб қўйдим, холос, — жавоб берди Анвар.

ҚУЁНМАС, МУШУК

Она йиғлаётган қизини юпатиш мақсадида:

— Вой, анави томдаги қуёнларни қара, — деди.

— Томда қуён эмас, мушук бўлади, — деди қизи йиғидан тўхтаб.

ЎЗИНГИЗ ЕБ ҚЎЙИДИНГИЗМИ?

Уч ёшли Гулнор айвонда ўйнар эди. Акаси Комил имтиҳон топшириб келди.

— Ойи, ойижон, «тўрт» олиб келдим, — деди у хурсанд бўлиб.

— Қани, торт, вой, ёлғончи-ей, ҳаммасини ўзингиз еб қўйибсиз-ку, — деди Гулнор.

Н. ТОЖИЕВА.

Бойдулда САРНУҒОЕВ
(Қирғизистон)

БУЛБУЛ ВА ШОИР

Булбул зоти биласизми гулларга,
Сўйлаб ўтар, куйлаб ўтар ишқ розин.
Ўзи асли кўримсиз бир қушча-ку
Лекин, дўстлар маст қилади овозн.
Қолишмайди шоирларнинг шеъри ҳам,
Ҳар бир сатри ижодининг нақшидир.
Ўзи оддий ва хаёлкаш бир киши
Маслаҳатим, кўрмаганинг яхшидир.

Шу борада баҳс кетса гоҳида,
Шоирларни булбул дейди ёш-қари.
Булбул бўлса, нима учун уларнинг
Бири яхши, бири ёмон шеърлари.
Ҳар ким айтар ўқиганин, билганин,
Бу таққосга сира рози бўлмадим.
Халтурачи шоирлар-ку бор, аммо,
Халтурачи булбулларни кўрмадим.

ҚИЙИН ЭКАН

(Ярми ҳазил..)

Кечалари ухламай шеърлар ёзиб,
Шоирларнинг баъзида боши қотар.
Хотинлари янги мода ташвишида,
Ширингина тушлар кўриб, ухлаб ётар.

Аммо шўрлик тонггача мижжа қоқмай,
Ашъор битиб, тутунсиз ёнар экан.
Хотинлари бетларин ювмай туриб,
Қанча мисра битди деб санар экан.

Кўпроқ, ёз, деб дашном берар хотини,
Муҳаррирлар сарсон қилар орада!
Сўнг танқидчи ёнғоқ чақар бошида.
Қийин экан шоирга —бечорага!..

Т. АДАШБОЕВ
таржимаси

КУЛГИСЕВАРЛАР МУЛОҲАЗАСИ

КУЛГИГА МАСКАН КЕРАК

Этнограф олим Билол Аминовнинг «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасида босилган «Кулги музейи очилса...» мақоласида ғоят долзарб масала кўтарилган.

Дарҳақиқат, кулги қадимги даврлардан бошлаб инсон ҳаётининг доимий ҳамроҳи.

Инсон кулгили яхши бадиий асар ўқиганда, қувноқ санъат асарини томоша қилганда, қизиқ латифа эшитганда, ёқимли мусиқа тингланганда ўзини қушдай сезади, ўзини оламда сайр қилиб юргандай ҳис этади. Асабларнинг чарчоқ ҳолатини бундай табассум ва қаҳ-қаҳалар созлайди. Айни пайтда кулги шунчаки вақтичоғлик эмас, у қудратли ижтимоий қурол, олға боришимизга ҳалақит бераётган иллатларни, ҳаётда кўнглимизни хира қилиб турган ғуборларни даф этишга қодир воситадир.

Фикримизча, кулги маскани фақат музей эмас, музей-театр шаклида бўлса, нур устига нур бўларди. Кулгини азалдан яхши кўрадиган халқимиз орасидан кўплаб комик актёрлар, кулги дарғалари, ҳажвчи ёзувчилар етишиб чиққан. Шуларнинг барчаси бир жойга — кулги музей-театри атрофига бирлаштирилса, унда жаҳон ва мамлакатимиз халқлари, биринчи навбатда ўзбек ёзувчиларининг энг яхши сатирик ва юмористик асарлари ўйналса, айни муддао бўлур эди.

Музей-театр аския ва бошқа хил халқ кулгиси турларини уюштириш, халқ қизиқчилигининг хилма-хил бойликларини тўплаш, сақлаб қолиш ва яна халққа етказишда бебаҳо маскан ролини ўтайди, деган фикрдамиз.

Кулги музей — театри ташкил этишдек хайрли, халқимиз, маданиятимиз тарихида улкан воқеа бўладиган мазкур ишнинг мутасаддилигини Ўзбекистон ССР Маданият министрлиги ўз зиммасига олар, деган умиддамиз.

Худойберди ТЎХТАБОЕВ,
Республикада хизмат кўрсатган маданият ходими,
Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофотининг лауреати,
Раҳматулла ИНОҒОМОВ,
филология фанлари кандидати

ЎҒЛИНГИЗНИНГ ҲАЁТИ АЗИЗМИ?

Бошн еттинчи бетда

Икковлон келишилган жойга боришади. Бу ерда улар ўзларининг курсдоши Сергейни тасодифан учратиб қолишади.

Арча ёнида ўрта ёшлардаги бир киши кўринади. Улар Сергейдан бу одамнинг кўриниши Славикка ўхшаб кетмайдими, деб сўрашади. Сергей ўхшашликни тасдиқлайди. Йигитлардан биронтаси ҳам Славикнинг хонадонида бўлмаган, унинг отасини танимас эдилар. Ўлжанинг ҳидини сезишгач, улар тараддудланиб қолишди.

Ҳалиги киши арчанинг ёнидан кетгач, булар бориб пул ўрнига бир хат олишди. Унда шундай сўзлар ёзилганди:

«Нотаниш ўртоқ, мен шанба куни пулни олиб келувдим, аммо сиздан дарак бўлмади, бу гал пулни олиб келмадим, соат саккизда қўнғироқ қилинг».

Мансур иш пайсалга солинаётганидан хуноб бўлиб, пешонасини тириштирди. Сергей бу хавфли иш эканлигини айтди. Аммо бу гапга ҳеч ким эътибор қилмади. Сергей эса, ўзининг ибораси билан айтганда, «Нима бўларкин» дея, қизиққанидан, мутлақо тасодифан «Ўйин»да иштирок этишга рози бўлди.

Мансур кечқурун яна Славикнинг уйига қўнғироқ қилиб, «бу охирги муҳлат» эканлигини алоҳида таъкидлайди.

«Ўғлим оғайни ботирлар» эртаси куни белгиланган жойга боришди. Славикнинг отаси пулни арча остига қўйганини кузатиб туришди. Ниҳоят, йигитлар орзиқиб кутган дақиқа ҳам етиб келди. Улар бориб пулни олишди. Аммо бу ёғи энди детектив фильмларга ўхшамайди, отишмалар, қувди- қувдилар, ҳар хил «трюклар» бўлмайди. Боёқишлар лоақал бир неча дақиқа бўлса-да ғаройиб «саргузашт» завқини суролмай доғда қолдилар. Улар бекатга етар- етмас қўлга олиндилар.

ОДАТДА, жиноят содир бўлганда биринчи галда айбдорнинг шахси, у қандай оилада, қандай муҳитда ўсиб, тарбияланганлиги, нега гуноҳ ишга қўл урганлиги билан қизиқилади. Бу — табиий.

Жиноятчилардан бири — Николай санъаткорлар оиласида ўсганлиги, отаси ва онаси ўзи ўқиётган техникумда педагог эканлигини айтсак, таажжубингиз ўн чандон ортади.

Суддаги кўрсатмаларнинг аксарияти ҳайрат ва таажжубдан иборат эди.

Славикнинг отаси: — Олдинига ҳайрон қолдим, ўғлимнинг ҳаётига таҳдид қилинганини ўйлаб, қўрқиб кетдим. Уларни милицияда кўриб, раҳмим келди, ачиндим. Ҳаммаси яхши йигитларга ўхшайди. Чамаси, улар ҳар хил китобларни кўп ўқишгану нотўғри идрок этишган. Суддан уларни озодликдан маҳрум этмай, шартли жазо беришини илтимос қилардим.

Мансур: — Нега шундай қилганимни ўзим ҳам билмайман. Шундай фикр туғилганига китоблар ва кинофильмлар таъсир этди. Мен қилмишимдан пушаймонман ва Славикнинг отасидан кечирим сўрайман.

Дарҳақиқат, айрим чет эл фильмлари ва китобларининг ёшлар тарбиясига салбий таъсир этиши мумкинлигини эътибордан соқит қилиб бўлмайди. Кимлар ана шундай таъсирларга берилиши мумкин, деган табиий савол туғилади. Шубҳасиз, табиатан енгилтак, кўнглида ҳавойи ҳаваслларга мойиллик бўлган, демакки, тарбиясининг пойдевори омонат ёшларда бундай ожизлик аломатларини кузатиш мумкин.

«Пул нега керак бўлиб қолди?» — деган саволга Мансур шундай жавоб берди:

—Янги йилда онамга ва яхши кўрган қизимга совға моқчи эдим. Кейинчалик бу ишга Николай билан Сергей қўшилгач, пулни учаламиз тақсимлашни мўлжалладик.

Энди юқоридаги гапларга жиноятчиларнинг ота-оналари айтган сўзларни ҳам қўшсак, масала бирмунча ойдинлашади:

Мансурнинг онаси: — Ўғлим мактабда яхши ўқирди. Классик адабиётга, музикага қизиқарди. Тасвирий санъатга доир адабиётлар тўпларди. Ўртоқлари уйга келиб турарди. Ҳеч ким билан сўкишмасди, уришмасди. Қўшнилар уни болаларига ўрнак қилиб кўрсатарди. Яхши кўрган қизи билан учрашиб турарди. У уч ёшлигида отаси билан ажрашганмиз. Уни пулга ўргатмадим. Кейинги вақтларда кўп баҳслашардик, бир- биримизга ишонч қолмаганди. Унинг вояга етганини пайқамай қолибман. Аммо уни жиноятга мен итармадим.

Николайнинг отаси: — Ўғлимни ёмон деёлмайман. У яхши ўқир, ўз ишига қизиқар, оиламизга қувонч бахш этар эди. Ота сифатида ёмонларга қўшилма, деб насиҳат қилардим. У табиатан кўнгли бўш эди, ҳар хил таъсирларга берилган бўлиши мумкин. Ўзига қолса, сира ёмонлик қилмасди. Унинг қилмиши мен учун, бутун оиламиз учун кутилмаган ҳодиса. Буни тушунтириб беролмайман.

Йигитларга ўқиш жойидан ижобий характеристика берилган. Уларнинг қобилияти, яхши ўқиётганлиги, ҳулқи намунали, одобли эканлиги алоҳида таъкидланган:

«Мансурни яхши инсон, яхши дўст, қобилиятли, ҳалол бир одам сифатида биламиз. Унга хатоларини тузатишида ёрдам берамиз. Суддан Мансурни бизга кафилликка беришини илтимос қиламиз».

Николай ва Сергей ҳақида ҳам шундай илиқ гаплар айтилган.

Техникумнинг тажрибали ўқитувчиларидан бири судга Николайни кафилликка беришни сўраб муроҳаат этган.

Ёшлар ўқиган билим даргоҳидаги бесаранжомлик, жон куйдиришлар бежиз эмас. Вазият ниҳоятда жиддий, ачинарли ва шармандали эди. Йигитлар яна бир неча ойдан сўнг диплом ишини ҳимоя қилиб, техникумни битиришлари лозим эди. Афсуски, катта ҳаёт йўлидаги мустақил қадам олдидан машғум ишга қўл урилди...

Юқоридаги айрим далил, тафсилотларни яна бир карра ҳаёлдан ўтказайлик-чи, шояд «Нима учун?», «Нега?», «Қандай қилиб?» деган саволларга жўялироқ бир жавоб тополсак..

Тўғри, бу саволларга бирдан, узил-кесил жавоб бериш қийин. Бир қарашда жиноят содир бўлишига ҳеч қандай жиддий сабаб, асос йўқдай. Йигитлар қобилиятли, одобли, яхши ўқийди, уйда ҳам интизомли.

Ҳеч нарса сабабсиз, ўз-ўзидан рўй бермайди. Бу йигитлар, гарчи аллақачон балоғат ёшидан ўтган бўлсада, ҳали ота-она измида, назоратида яшайди. Шунинг учун ҳам, биз хоҳлаймизми —йўқми, иллатнинг асосий сабабларидан бири барибир ота-онага, оилавий тарбияга бориб тақалади.

ФАРЗАНД азиз, одоби ундан азиз, дейдилар. Тўғри гап. Ҳеч бир ота-она боласининг жиноятчи бўлишини хоҳламайди. Аммо ҳамма ота-она ҳам тарбия ишининг бутун мураккаблиги ва машаққатини, масъулиятини ҳамиша теран идрок эта олади дейиш қийин. Боласи қовун тушириб қўйгандан кейингина бармоқ тишлаб, афсус- надомат қиладиган ота-оналар ҳам йўқ эмас.

Балки Мансурнинг онаси юқорида айтган мана бу гаплардан калаванинг учини қидириб кўрармиз:

«Кейинги вақтларда кўп баҳслашардик, бир- биримизга ишонч қолмаганди. Унинг вояга етганини пайқамай қолибман».

Бу гаплар заминида боёқиш она айтмаган, айтолмаган яна кўп сабаблар, дарду ҳасратларни илғаб олиш мумкин. Яқин кишилар ўртасида ишонч бўлмаса, бирбиларини тушунишмаса, бунинг оқибати хайрли бўлмаслиги табиийдир.

Ўқув даргоҳларига студент қабул қилишда қобилият, талант асосий мезонлардан ҳисобланади. Айни чоғда студентнинг маънавий- ахлоқий қиёфасига ҳам алоҳида эътибор бериш мумкин. Афсуски, бу масалага етарли аҳамият берилмаётир. Шунинг учун ҳам бундай билим ўчоқларига баъзан мутлақо нолойиқ ёшлар ҳам кириб қолмоқда.

Биз Мансур, Николай ва Сергей ўқув даргоҳига нотўғри қабул қилинган демоқчи эмасмиз, аксинча, улар қобилиятли эди, одоб-ахлоқлари ҳам жиноятга қадар намунали бўлган. Афсуски, улар техникумда эзгулик гўзаллик сабоқлари олиш билан бирга, айни чоғда потенциал жиноятчи сифатида ҳам вояга етиб борганлар.

Техникумда жиноят учун замин, шарт-шароит бор эди дейиш балки бу қутлуғ, шарафли даргоҳ учун адолатли бўлмас, аммо бу техникум чинакам маънода исми жисмига монанд бўлганда, кўнглига нафосат ва эзгуликни жо қилган ёшлар бадбин йўлдан ҳоли, ҳар бир дақиқанинг қадрига етиб, ҳар жиҳатдан баркамол ижодий муҳитда таълим-тарбия олганларида эди, балки бу кўнгилсизлик содир бўлмасди...

Тасаввур қилинг, кўчада безорн қўлида пичоқ билан одамларга ҳамла қилишга чоғланмоқда. Ундан қочиб қутулиш, милицияга айтиб, жазосини бердириш мумкин. Аммо қўйнида тош билан, секин орқадан келиб туширб қоладиган жиноятчи пичоқли безоридан кўра хавфлироқ. У бамисоли қутурган итдай бирдан, ҳурмасдан ташланади.

Бизнинг қобилиятли, одобли йигитларимиз ҳам ана шу қўйнида тоши бор жиноятчига ўхшаб кетмайдими? Уларнинг қачон тошни олиб, бошни ёришини билмайсан. Чунки бунга ақл бовар қилмайди. Улар одамларнинг меҳрини, ишончини қозониб, бундан ҳам хавфли, бундан ҳам кутилмаган жиноятларга қўл урмайди деб ким кафолат бера олади?

Биз йигитларнинг қилмишини атай бўрттириб кўрсатмоқчи эмасмиз, фақат улар тутган йўлнинг ўта қалтис, хавфли эканлигини алоҳида таъкидламоқчимиз, холос.

«Ўғлингизнинг ҳаёти азизми?» Бу машъум сўроқ хибсга олинган кундан бошлаб йигитларнинг хаёлидан кўп ўтгандир. Гап фақат жиноятнинг ана шу сўзлар билан бошланганлигидагина эмас!.. Олдинига қуруқ, беҳаё дўқ-пўписадай туюлган бу гап энди бироз бошқача, виждонни кемирувчи бир афсус-надоматдай жаранглайди: «Ўзингизнинг ҳаётингиз азиз эмасмиди? Нега ўзингизга, ёшлигингизга хиёнат қилдингиз? Нега? Сизларга нима етишмас эди?..»

«Ўғлингизнинг ҳаёти азизми?..»

Бу хитоб айни чоғда ўша йигитларнинг ота-оналарига қарата айтилгандай туюлади: «Азиз бўлса, фарзандингизни қандай тарбиялаяпсиз, унинг келажаги учун нима қиляпсиз?..»

Бола тарбиясида мактаб кўпроқ жавобгарми ёки ота-онами деган эски, сийқа сафсатага чек қўйиб, дадил амалий ишга ўтган маъқул эмасми?

МАЪЛУМКИ, маориф системасида катта, жиддий ўзгаришлар бўлиши кутилмоқда. Ана шу бўлажак хайрли ишлар қаторида ўқувчиларга ҳуқуқшунослик фанидан ҳам сабоқ бериш кўзда тутилса, мақсадга мувофиқ бўларди. Ахир айрим ёшлар ўз қилмишларининг оқибатини яхши билмасдан, ҳатто унинг жиноят эканлигини хаёлларига келтирмасдан қалтис йўлга қадам қўядилар.

Сергейнинг суддаги мана бу гапини эслайлик:

«Мен бу ишни ҳазилдир деб ўйладим... Бизни милиция келиб ушлайди деб сира ўйламовдим».

Албатта, бундай соддадиллик билан жиноятни оқлаб ҳам, ҳаё-пўшлаб ҳам бўлмайди. Ким ва нима ҳаёт ва ўлим ўртасидаги ҳаётга таҳдид солиб, ҳаётнинг ҳаёт эканлигини унутиб, ҳаётнинг ҳаёт эканлигини унутиб, ҳаётнинг ҳаёт эканлигини унут